

**SYYTETYN LÄSNÄOLON MERKITYS OIKEUDENMUKAISEN OIKEUDEN-
KÄYNNIN TOTEUTUMISELLE**

Saana Sundell

507953

Perus- ja ihmisoikeudet lainsäädäntö- ja oikeuskäytännössä

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

SUNDELL SAANA: Syytetyn läsnäolon merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle

Pro gradu tutkielma, 65 s.

Valtiosääntöoikeus

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Tur-
nitin Originality Check -järjestelmällä.

Tutkielman aiheena on rikosasian vastaajan eli syytetyn läsnäolon merkitys oikeudenkäynnissä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, missä tilanteissa oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu, vaikka syytetty ei olisikaan henkilökohtaisesti läsnä oikeuden istunnossa, ja milloin taas oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset edellyttävät syytetyn läsnäoloa. Tutkielmaa tehtäessä on pidetty silmällä vuoden 2019 alussa voimaan tulleita oikeudenkäymiskaaren ja lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutoksia, joilla lievennettiin syytetyn läsnäolovelvollisuutta. Tutkielman aineistona on käytetty pääosin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja, mutta myös muuta oikeuskäytäntöä, kuten korkeimman oikeuden ratkaisuja. Oikeuskäytännön ja -periaatteiden välityksellä tutkimuksessa tehdään johtopäätöksiä siitä, kuinka tärkeänä syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä on pidettävä. Tutkielmaa voidaan sanoa metodiltaan lainopilliseksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu syytetyn poissa ollessakin ainakin kolmessa selvästi toisistaan erotettavissa olevissa tilanteessa. Ensinnäkin syytetyllä on mahdollisuus luopua oikeudestaan olla läsnä, jolloin puolustautumisoikeuksia ei loukata, jos luopuminen on tapahtunut pätevällä tavalla. Toiseksi oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu syytetyn poissa ollessakin, jos tätä edustaa oikeudenkäynnissä asiamies, jolle on myös annettu tosiasiallinen mahdollisuus puolustaa päämiestään. Kolmanneksi merkitystä on sillä, onko syytetyllä kansallisen lainsäädännön mukaan saada asiansa uudelleen käsitellyksi samassa tuomioistuimessa sekä oikeus- että tosiasiakysymysten osalta. Tällä tavoin mahdolliset ensimmäisen käsittelykerran menettelyvirheet voidaan poistaa tutkimalla ja ratkaisemalla asia uudelleen.

Suomessa syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä ollaan käsitelty yleensä siitä näkökulmasta, onko läsnäolo tarpeellista asian ratkaisemiseksi, vai onko ratkaistava asia laadultaan sellainen, ettei syytettyä tarvitse kuulla henkilökohtaisesti. Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetty poissaolokäsittely perustuu juuri ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaan syytetyn mahdollisuuden luopua läsnäolo-oikeudestaan. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovatkin johtaneet myös Suomessa lainsäädännön muutoksiin, viimeisimpänä syytetyn mahdollisuus puolustautua hovioikeudessa asiamiehen välityksellä ilman, että asiaa voidaan jättää enää sillensä, vaikka syytetty olisikin haastettu saapumaan paikalle henkilökohtaisesti. Kaiken kaikkiaan kansallisen lainsäädännön voidaan nyt sanoa vastaavan hyvin ihmisoikeustuomioistuimen kannanottoja. Vaikka syytetyn läsnäolon tärkeydelle on löydettävissä paljon puoltavia argumentteja, on myös melko paljon tilanteita, joissa ainakin teoriassa oikeudenmukainen oikeudenkäynti voi toteutua syytetyn poissaolosta huolimatta. Käytännössä nämä tilanteet jäänevät kuitenkin vähäisiksi, sillä syytetyn on aina oltava paikalla, jos se on tarpeen asian ratkaisemiseksi.

Asiasanat

perusoikeudet, oikeusturva, Euroopan ihmisoikeussopimus, rikosprosessi, syytetty, puolustus

Sisällys

Sisällys	II
Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	VI
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusaiheen taustaa	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajausta.....	2
1.3 Tutkielman rakenne, aineisto ja metodi	4
2 Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat säännökset.....	6
2.1 Perustuslain 21 §	6
2.2 EIS 6 artikla.....	7
2.3 KP-sopimuksen 14 artikla	9
2.4 Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklat.....	11
3 Syytetyn läsnäoloa koskeva kansallinen lainsäädäntö	11
3.1 Läsnäolovaatimus.....	11
3.1.1 Läsnäolovaatimus käräjäoikeudessa.....	11
3.1.2 Läsnäolovaatimus hovioikeudessa	14
3.2 Asian käsittely syytetyn poissa ollessa.....	15
4 Läsnäolon merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta	17
4.1 Prosessin tarkoituksenmukaisuus	17
4.2 Oikeudenkäynnin varmuus.....	19
4.3 Asianosaisten kuuleminen.....	21
4.4 Asianomistajan etu ja läsnäolon käyttäytymistä ohjaava vaikutus.....	23
5 Syytetyn läsnäolo oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa oikeuskäytännössä	25
5.1 EIT:n oikeuskäytäntöä.....	25
5.1.1 Tavoittamattomat henkilöt.....	25
5.1.2 Läsnäolo muutoksenhakuasteessa	31
5.1.3 Läsnäolo-oikeudesta luopuminen	35
5.1.4 Puolustautuminen asiamiehen välityksellä	38
5.2 Euroopan unionin tuomioistuimen käytäntöä.....	45
5.3 Suomen kansallista oikeuskäytäntöä	52
5.3.1 Korkeimman oikeuden ratkaisuja.....	52
5.3.2 Hovioikeuden ratkaisuja	59
6 Johtopäätökset	61

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. WSOY 1989.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Diesen, Christian, Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål. Juristförlaget JF AB 1993.

Ervasti, Kaijus – Aaltonen, Mikko, Osapuolten kokemuksia siviilioikeudenkäynneistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 118. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2013.

Ervo, Laura, Ylimmät prosessiperiaatteet: oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton Kustannus 1996.

Ervo, Laura, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja – Avgöranden av Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna. Defensor Legis 3/1999, s. 566–576.

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent Oy 2005.

Fredman, Markku, Puolustajan rooli. Alma Talent Oy 2018.

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2017.

Hallberg, Pekka, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti 2000-luvulla. Talentum Media Oy 2001.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet. 2., uudistettu painos. WSOYPRO Oy 2011.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti. III, Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2015.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti. I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.

Koponen, Pekka, Unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä rikosasioissa II. Defensor Legis 2/2019, s. 81–99.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. 3., uudistettu painos. WSOYPRO Oy 2008.

Liukkonen, Iiro, Syftet med parternas närvaro vid brottmålsrättegången. JFT 3/2007, s. 167–187.

Ojanen, Tuomas, EU-oikeuden perusteita. 3., uudistettu laitos. Edita Publishing Oy 2016.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2012.

Puumalainen, Mikko, EU:n etusijaperiaatteesta Suomen valtiosäännössä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2018.

Trechsel, Stefan, Human rights in criminal proceedings. Oxford University Press 2005.

Virolainen, Jyrki – Pölonen, Pasi, Rikosprosessioikeus: I, Rikosprosessin perusteet. Alma Talent Oy 2003.

Virallislähteet

HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asian oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 33/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 91/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

KK 608/2010 vp. Kirjallinen kysymys 608/2010 vp. Vastaajien velvoittaminen saapumaan oikeuteen.

LaVM 2/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö 2/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

LaVM 27/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö 27/2002 vp. Hallituksen esitys oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (HE 83/2001 vp). Hallituksen esitys valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi (HE 91/2002 vp).

PeVL 5/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 5/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

Internet-lähteet

Dorota Leczykiewicz, Melloni and the future of constitutional conflict in the EU. <https://ukconstitutionallaw.org/2013/05/22/dorota-leczykiewicz-melloni-and-the-future-of-constitutional-conflict-in-the-eu/> (Luettu 15.5.2019).

Euroopan unionin tuomioistuin. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_fi (Luettu 11.5.2019)

Introduction of the Committee. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIntro.aspx> (Luettu 22.4.2019).

Suomen 5. raportti kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta. https://um.fi/documents/35732/48132/suomen_5__m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4aikaisraportti__6_2003/2029761e-e7b0-66a0-c41c-

4f87c8d93425?t=1525646850942#search=%22ihmisoikeuskomitean+suositukset%22 (Luettu 24.4.2019)

Turun Sanomat 18.4.2018. Turun puukottajan kuulemista yritetään jatkaa tänään. <https://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3917207/Turun+puukottajan+kuulemista+yritetaan+jatkaa+tanata> (Luettu 18.5.2019).

YK:n ihmisoikeuskomitean 8.4.1998 Suomelle antama suositus. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f79%2fAdd.91&Lang=en (Luettu 24.4.2019).

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Colozza v. Italia (12.2.1985)

Brozicek v. Italia (19.12.1989)

Håkansson ja Stureson v. Ruotsi (21.2.1990)

F.C.B. v. Italia (28.8.1991)

Kremzow v. Itävalta (21.9.1993)

Poitrimol v. Ranska (23.10.1993)

Lala v. Alankomaat (22.9.1994)

Pelladoah v. Alankomaat (22.9.1994)

Kerojärvi v. Suomi (19.7.1995)

Belziuk v. Puola (25.3.1998)

Van Geyseghem v. Belgia (21.1.1999)

Kuopila v. Suomi (27.4.2000)

K.P. v. Suomi (31.5.2001)

K.S. v. Suomi (31.5.2001)

Medenica v. Sveitsi (14.6.2001)

Fortum v. Suomi (15.7.2003)

Jones v. Iso-Britannia (9.9.2003)

H.A.L. v. Suomi (27.1.2004)

Sejdovic v. Italia (1.3.2006)

Hermi v. Italia (18.10.2006)

Sobolewski v. Puola (9.6.2009)

Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi (22.9.2009)

Neziraj v. Saksa (8.10.2012)

Marguš v. Kroatia (27.5.2014)

Euroopan unionin tuomioistuin

Asia C-399/11, Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal (26.2.2013)

Korkein oikeus

KKO 2000:44

KKO 2004:94

KKO 2011:30

KKO 2012:49

KKO 2015:14

KKO 2015:15

KKO 2016:84

Hovioikeus

Vaasan HO 27.11.1998 1390

Rovaniemen HO 8.12.1999 821

Lyhenteet

EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 63/1999)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HO	hovioikeus
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus Sops 8/1976
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
vp	valtiopäiväasiakirja

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen taustaa

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on jokaisen perusoikeus, mikä ilmenee niin Suomen perustuslaista (PL, 731/1999) kuin Suomea sitovista kansainvälisistä sopimuksistakin. Näistä merkittävimpinä voidaan mainita Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Sops 63/1999), toisin sanoen Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (Sops 8/1976) eli KP-sopimus. Myös Euroopan unionin perusoikeuskirjassa (2000/C 364/01) on oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ilmentäviä säännöksiä. Näistä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista säännöksistä on kiistatta johdettavissa syytetyn oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä.¹

Yleisesti rikosasioissa syytetyn läsnäoloa oikeudenkäynnissä onkin pidetty erittäin tärkeänä. Jo pelkästään useiden syytetyille taattujen puolustautumisoikeuksien hyödyntämiseksi syytetyn tulisi olla paikalla oikeudenkäynnissä.² Lisäksi oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille ominaisten piirteiden, kuten luotettavuuden, asianosaisten kuulemisen sekä heidän kokemansa oikeudenmukaisuuden³, toteutumiseksi syytetyn läsnäololla on huomattavan suuri merkitys. Näiden periaatteiden kanssa ristiriidassa ovat kuitenkin usein pyrkimys nopeaan ja mahdollisimman halpaan prosessiin. Koska syytetyt jäävät usein syystä tai toisesta saapumatta istuntoon, vaikka heidät olisi haastettu sakon uhalla, ja poisjäännistä seuraa yleensä istunnon siirtäminen, aiheutuu syytetyn poissaoloista ylimääräisiä kustannuksia ja haittaa sekä tuomioistuimelle että muille asianosaisille.⁴

Rikosprosessia on vuosien varrella uudistettu moneen otteeseen, ja uudistukset ovat koskeneet usein myös vastaajan läsnäolovelvollisuutta oikeudenkäynnissä. Ennen vuoden 1972 oikeudenkäyntimenettelyn osittaisuudistusta syytetty joutui usein saapumaan paikalle vähäisissäkin asioissa, sillä läsnäolovaatimus määräytyi rikoksen rangaistusmaksimin mukaisesti. Vuoden 1972 uudistuksessa säädettiin syytetylle annettava rangaistus ratkaisevaksi kriteeriksi läsnäolovelvollisuudesta päätettäessä. Vastaajaa ei kuitenkaan voitu tuomita vapausrangaistukseen, jos

¹ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012, s. 614, Ervo 2005, s. 197–198. EIS 6 artiklassa syytetyn läsnäolo-oikeus ilmenee 3(c) kappaleen oikeudesta puolustautua henkilökohtaisesti tai valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. KP-sopimuksen 14 artiklassa syytetyn läsnäolo-oikeus on puolestaan mainittu nimenomaisesti.

² EIT *Poitrinol v. Ranska*, kohta 35: ”It is of capital importance that a defendant should appear, both because of his right to a hearing and because of the need to verify the accuracy of his statements and compare them with those of the victim – whose interests need to be protected – and of the witnesses.”

³ Ks. siviiliasioiden osalta *Ervasti – Aaltonen* 2013, Osapuolten kokemuksia siviilioikeudenkäynneistä.

⁴ *HE 200/2017 vp*, s. 28–29.

hantä ei ollut kuultu henkilökohtaisesti asian käsittelyn aikana. Rikosprosessiuudistuksen yhteydessä 1997 laajennettiin jälleen tuomioistuimen mahdollisuutta ratkaista asia syytetyn poissa ollessa.⁵

Vuoden 2019 alusta voimaan tuli oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) ja lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL, 689/1997) muutokset, joilla lievennettiin vastaajan henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta.⁶ Lakimuutosta koskevassa hallituksen esityksessä on arvioitu syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämisen vaikutuksia. Varsinaisessa vaikutusten arvioinnissa on pohdittu lakimuutoksen taloudellisia hyötyjä. Syytetyn läsnäolovelvollisuuden vähentämisen arvioitiin vähentävän peruuntuneiden istuntojen lukumäärää ja siten niistä aiheutuvia kustannuksia. Helsingin kärjäoikeudessa on vuonna 2016 peruuntunut kaiken kaikkiaan 1 908 rikosasiaa, joista 304 on peruuntunut istuntopäivänä vastaajan jäätyä haastettuna saapumatta istuntoon. Mikäli koko Suomen vastaavan suhdeluvun arvioitaisiin olevan Helsingin tasolla, vuosittain peruuntuu koko maassa noin 1000 pääkäsittelyä siitä syystä, että haastettu vastaaja ei ole saapunut pääkäsittelyyn.⁷ Istuntojen peruuntumisesta aiheutuvat kustannukset ovatkin ilman muuta merkittäviä ja sinänsä hyväksyttävä syy lakimuutoksen taustalla.

Kuitenkaan syytetyn läsnäolovaatimusta ei voida lieventää arvioimatta sen vaikutuksia myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta. Muutoksia koskevassa hallituksen esityksessä onkin asianmukaisesti otettu huomioon myös uudistuksen suhde oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin siten, kun se ilmenee perustuslaista, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännöstä sekä Euroopan unionin oikeudesta. Muutosten ei katsottu olevan ongelmallisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten kannalta.⁸ Vaikka asian käsitteleminen syytetyn poissa ollessa ei välttämättä ole vastoin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, voidaan syytetyn läsnäolon merkitystä oikeudenkäynnissä pohtia yleisemminkin ottaen huomioon myös muut läsnäolovelvollisuuden puolesta puhuvat seikat.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Rikosasiaa oikeudenkäynnissä käsiteltäessä syytetyn läsnäoloa on yleisesti pidetty tärkeänä mutta ei kuitenkaan ehdottomana. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää syytetyn läsnäolo-oikeuden ja vastaavasti -velvollisuuden sisältöä ja merkitystä oikeudenmukaisessa oikeu-

⁵ Jokela 2015, s. 135.

⁶ HE 200/2017 vp, näihin muutoksiin viitataan jatkossa käyttämällä ilmausta vuoden 2019 lakimuutos.

⁷ Ibid., s. 28–29.

⁸ Ibid. vp, s. 11–12 ja 52. Lakimuutoksen vaikutuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on arvioitu myös LaVM 2/2018 vp, s. 6–9 ja PeVL 5/2018 vp, s. 4.

denkäynnissä. Tutkimuskysymyksen muotoon puettuna tutkimuksen kohteena on: Mikä merkitys syytetyn läsnäololla oikeudenkäynnissä on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta? Tutkimuskysymykseen vastataan pitäen silmällä vuoden 2019 lakimuutosta, jolla lievennettiin syytetyn läsnäolovelvollisuutta. Tutkielmassa syytetyn läsnäolo-oikeuden sisältöä käsitellään oikeuskäytännön pohjalta sen selvittämiseksi, missä tilanteissa syytetyn tulisi olla läsnä istunnossa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi, ja milloin taas oikeudenmukainen oikeudenkäynti on mahdollista saavuttaa ilman syytetyn läsnäoloa. Siten läsnäolo-oikeutta ei ole tarkoitus tutkia siitä perinteisestä näkökulmasta, jossa pyritään selvittämään oikeuden sisältöä, vaan läsnäolo-oikeutta koskevan käytännön avulla kartoitetaan syytetyn läsnäolon merkitystä oikeudenkäynnissä yleisemmin nimenomaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.

Tutkielmassa käsitellään vain rikosasian vastaajan läsnäolon merkitystä oikeudenkäynnissä. Aihe on rajattu koskemaan vain rikosasioita, koska riita-asioissa ja muissa menettelyissä vastaajan läsnäololla ei usein ole asian laadun vuoksi samanlaista merkitystä.⁹ Rikosasiaa käsitellessä vastaajaan kohdistuu mahdollinen rangaistus, jolla puututaan hänen oikeudellisesti suojattuihin etuihinsa.¹⁰ Sen vuoksi rikosasian vastaajan oikeuksia tulee erityisesti suojata, ja esimerkiksi EIS 6 artiklan 2 ja 3 kappaleet sekä KP-sopimuksen 14 artiklan 2–7 kohdat turvaavatkin nimenomaan rikosasian vastaajalle tietyt oikeudet, kun käsitellään häntä koskevaa rikosasiaa. Siten tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan pääasiassa syytetyn asemaa, eikä asianomistajan läsnäolovelvoitetta käsitellä. Asianomistajan asemaa tarkastellaan kuitenkin jossain määrin siitä näkökulmasta, miten syytetyn poissaolo vaikuttaa myös asianomistajan etuun.

Vastaajan läsnäolon merkitystä tarkastellaan sekä ensimmäisessä oikeusasteessa että muutoksenhakuasteessa, joissa läsnäolo näyttäytyy hieman eri valossa. Alioikeudessa vastaajan läsnäololla on erityinen merkitys, mutta usein se on tarpeen myös muutoksenhakuasteessa.¹¹ Kuitenkin vastaajan läsnäolovaatimusta hovioikeudessa koskevat korkeimman oikeuden tapaukset liittyvät pitkälti siihen tiettyyn kysymykseen, voiko hovioikeus jättää asian sillensä, kun vastaaja on jäänyt pois ja laittanut asiamiehen sijastaan, vaikka hänet on haastettu saapumaan paikalle henkilökohtaisesti. Tutkimusaihe on kuitenkin rajattu koskemaan vain vastaajan läsnäoloa

⁹ OK 12:6 §:n mukaan asianosainen määrätään saapumaan kärjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, jollei katsota, että hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Riita-asiaa, jossa sovinto ei ole sallittu, vastaajaa on aina kehoitettava saapumaan tuomioistuimeen sakon uhalla. OK 12:10 §:n mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, on asianosaisen vaatimuksesta annettava yksipuolinen tuomio, jos vastapuoli on jäänyt pois istunnosta.

¹⁰ *Lappi-Seppälä ym.* 2008, s. 67.

¹¹ *Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila* 2012, s. 618, *Ervo* 2005, s. 197–198.

tuomioistuimen pääkäsitelyssä, joten tutkimuksen ulkopuolelle jäävät ROL 5 a luvussa säädetty kirjallinen menettely sekä 5 b luvun tunnustamisoikeudenkäynti, jossa vastaajan on aina oltava henkilökohtaisesti paikalla.

Tutkimuskysymystä tarkastellaan niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla. Tutkielmassa ei kuitenkaan ole mielekästä antaa syvemmälle käyvää analyysiä syytetyn läsnäolosta kansainvälisellä tasolla, vaan kansainvälisen tason aineistolla pyritään jäsentämään syytetyn läsnäolo-oikeuden ja -velvollisuuden sisältöä ja merkitystä kansallisella tasolla. Tutkielman aihe on nimittäin pitkälti kytköksissä kansalliseen rikosasian vastaajan läsnäoloon liittyvään lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön. Siten tutkielmassa ei käsitellä muiden valtioiden aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä, vaikka kansallisten säädösten erilaisuus tuleekin jossain määrin ottaa huomioon EIT:n ratkaisukäytäntöä käsiteltäessä.

1.3 Tutkielman rakenne, aineisto ja metodi

Tutkimuskysymystä lähestytään tarkastelemalla ensinnäkin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia kansainvälisten sopimusten asettamia velvoitteita sekä rikosasian vastaajan läsnäolovaatimusta ja -oikeutta koskevaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Säädöksiä tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota myös aiemmin voimassa olleisiin vastaajan läsnäoloa koskeviin säännöksiin, joiden muutokset tulivat voimaan vuoden 2019 alussa. Syytetyn läsnäoloa koskevat säädösmuutokset antavat oivan tilaisuuden arvioida tutkimuksessa myös läsnäolovaatimuksen yleistä kehityskulkua. Kansallisia ja kansainvälisiä säännöksiä tutkimalla selvitetään aluksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin syytetyille takaamien oikeuksien sisältöä sekä sitä, miten kansallisella tasolla säädetään syytetyn läsnäolovelvollisuudesta ja niistä edellytyksistä, joiden vallitessa asia voidaan ratkaista syytetyn poissa ollessa.

Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja syytetyn läsnäolovelvoitetta koskevan sääntelyn selvittämisen jälkeen neljännessä pääluvussa tarkastellaan oikeusperiaatteiden avulla niitä seikkoja, joiden vuoksi syytetyn läsnäolo oikeudenkäynnissä on yleisesti pidetty tarpeellisena. Samalla otetaan huomioon myös vasta-argumentit syytetyn läsnäolon tarpeellisuudelle. Pääluvun tarkoituksena on tuoda esille niitä syytetyn läsnäolon puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja, jotka eivät välttämättä ilmene suoraan lainsäädännöstä, vaan juurikin välillisesti oikeusperiaatteiden välityksellä. Pääluvun viimeisessä alaluvussa lisäksi oikeussosiologisia näkökohtia hyödyntäen tarkastellaan syytetyn läsnäolon merkitystä muille asianosaisille sekä syytetyn itsensä kannalta.

Viidennessä pääluvussa tarkastellaan aiemmin esitettyjen oikeussääntöjen käytännön soveltamista. EIT:n ratkaisuja on tutkittu kattavasti, joskaan jokaista aihepiiriin liittyvää ratkaisua ei

ole tutkielmalle asetetun laajuuden vuoksi ollut mahdollista käsitellä. Lisäksi ratkaisut on pyritty valitsemaan tutkielman aiheen kannalta siten, että ne koskevat vain rikosasioita. EIT:n ratkaisut on jaettu alalukuihinsa saman tyyppisten tosiseikastojen ja sovellettujen oikeusohjeiden perusteella, ja ratkaisujen tosiseikastosta tärkeimmät asiat on kirjoitettu sisennettyihin jaksoihin lyhyesti, sillä syytetyn läsnäolon eri aspektit ovat helpommin ymmärrettävissä, kun on tiedossa myös tapauksen taustaa. Seuraavassa alaluvussa Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisuja tarkastellaan huomattavasti tätä suppeammin, sillä tarkemman käsittelyn kohteena on vain yksi ratkaisu. Kuitenkin ratkaisua on pidettävä relevanttina niin yleisesti kuin tämän tutkielmankin kannalta, sillä se on aiheuttanut paljon keskustelua¹², ja tutkielman kannalta se tuo esille rikosasian vastaajan läsnäoloon liittyviä kysymyksiä EU-tasolla. Lopuksi kolmannessa alaluvussa käsitellään kansallisten tuomioistuinten, korkeimman oikeuden sekä hovioikeuksien, ratkaisuja. Tutkielman aiheen kannalta relevantti korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö liittyy hyvin tarkasti rajattuun mutta paljon ongelmia aiheuttaneeseen kysymykseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten ja hovioikeusmenettelyä koskeneen lainsäädännön väliseen suhteeseen. Hovioikeusratkaisut puolestaan tarkentavat käräjäoikeuksissa syytetyn läsnäolovaatimukseen liittyviä ongelmia.

Kuudennessa pääluvussa esitetään tutkielman pohjalta tehtävät johtopäätökset siitä, mikä merkitys syytetyn läsnäololla oikeudenkäynnissä on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Johtopäätöksissä sovitetaan yhteen kansallista lainsäädäntöä ja etenkin EIT:n ratkaisukäytäntöä siten, että lopputuloksella pyritään antamaan yleisiä ohjeita siitä, milloin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen ei edellytä syytetyn läsnäoloa istunnossa ja päinvas-toin. Luvussa ei kuitenkaan esitetä varsinaisia lainsäädäntösuosituksia, vaan lähinnä pohdintaa sen suhteen, miten lain säännöksiä tulisi tulevaisuudessa soveltaa, jotta syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei vaarantuisi.

Näin ollen tutkielman pääasiallisena aineistona on käytetty EIT:n ratkaisuja sekä muuta oikeuskäytäntöä, kuten korkeimman oikeuden ratkaisuja. Aiheesta on kirjoitettu aiemmin lähinnä selostaen lainsäädännön sisältöä sekä EIT:n ratkaisukäytäntöä, mutta tästä näkökulmasta varsinaista tutkimusta ei ole tehty. Laura Ervo on käsitellyt oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä menettelyn kommunikatiivisuuden näkökulmasta väitöskirjassaan *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti* vuodelta 2005. Tutkimuksessa on käsitelty myös vastaajan läsnäolo-oikeutta EIT:n ratkaisukäytännön pohjalta, mutta läsnäoloa koskevaa osiota voidaan kutsua sivuhuomautuksen omaiseksi, eikä tutkimuksen tarkoituksena ole ollut tutkia syytetyn läsnäoloa.

¹² *Koponen DL 2019*, s. 96.

Tutkielman tarkoituksena on siten yhtäältä tarkastella voimassa olevaa normistoa tulkitsemalla ja jäsentämällä sitä. Toisaalta tutkielman merkityksellisin osio lienee ratkaisukäytännöstä tehtävien johtopäätösten ja tulkintasuositusten osuus. Tutkielmassa siis selvitetään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin suhdetta rikosasian vastaajan läsnäoloa koskeviin kansallisiin säännöksiin. Näin ollen tutkielman pääasiallisena metodina voidaan nähdä olevan lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jonka tarkoituksena on vastata kysymykseen voimassa olevan oikeuden sisällöstä sekä tulkita ja systematisoida sitä.¹³ Lisäksi tutkielman aiheen kannalta on mielekästä tarkastella myös oikeussosiologisia näkökohtia, kun mietitään vastaajan läsnäolon merkitystä yksilötasolla. Siten taustalla vaikuttavana menetelmänä voidaan nähdä myös oikeussosiologian kokemusperäinen metodi.¹⁴

2 Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat säännökset

2.1 Perustuslain 21 §

Vuoden 1919 hallitusmuoto ei vielä sisältänyt varsinaista säännöstä oikeusturvasta tai oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, vaan siinä turvattiin lähinnä yleiset vapausoikeudet, kuten henkilökohtainen vapaus, omaisuuden suoja ja sananvapaus. Ainoana prosessuaalisena perusoikeutena hallitusmuodossa säädettiin, ettei Suomen kansalaista saanut tuomita muussa oikeudessa kuin siinä, jonka alainen hän lain mukaan oli. Vasta perusoikeusuudistuksen myötä vuonna 1995 Suomessa saavutettiin kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia vastaava säännöstö. Suomen perustuslain oikeusturvaa koskevassa 21 §:n 1 momentissa säädetään, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Perustuslain 21 §:n 2 momentissa luetellaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet. Sen mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu

¹³ Aarnio 1989, s. 48–51. Aarnio on havainnollistanut oikeusjärjestyksen ymmärtämisen tasoja pyramidilla, jonka kärkenä on tekninen osaaminen. Tämä taso kuvaa lakien, asetusten ja alemman asteisten normistojen tuntemusta, mutta vielä näiden normien tuntemuksella ei saavuteta niiden ymmärrystä. Pyramidin seuraavalta tasolta löytyy säännösten systematiikka, jonka avulla säännöksiä vasta oppii ymmärtämään. Kuitenkin jotta pysytään vastaamaan kysymykseen, millä perusteella säännös tulee ymmärtää tietyllä tavalla, tulee laskeutua pyramidin kolmannelle tasolla, jolla kuvainnollisesti sijaitsevat lain esityöt ja ennakkotapaukset. Pyramidin neljäs taso kuvastaa Aarnion mallissa oikeustieteitten perheen muita jäseniä, kuten oikeussosiologiaa, oikeushistoriaa, vertailevaa oikeustiedettä sekä oikeusteoriaa, jotka vastaavat miksi-kysymyksiin.

¹⁴ Ibid., s. 49–51. Aarnio on määritellyt oikeussosiologian siten, että se tutkii oikeussääntöjä ihmisen käyttäytymistä ohjaavina tekijöinä. Oikeussosiologian tehtävänä on muun muassa selvittää, miten normeja noudatetaan, mitä vaikutuksia oikeussäännöillä on, ja mikä on yleisesti ottaen oikeuden ja yhteiskunnan välinen yhteys.

päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Lisäksi hallituksen esityksessä mainitaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan myös käsittelyn suullisuus, oikeus oikeudelliseen apuun sekä oikeus itse valita avustajansa ja neuvotella tämän kanssa luottamuksellisesti. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö ei kuitenkaan tyhjene tähän, vaan se on vieläkin moniulotteisempi. Luetteloon onkin listattu vain oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimmät osa-alueet. Perustuslain 21 §:llä on läheinen yhteys EIS 6 artiklaan sekä KP-sopimuksen 14 artiklaan, sillä esitöiden mukaan säännöksessä tarkoitettuihin oikeussuojatakeisiin kuuluvat näissä ihmisoikeussopimuksissa tarkemmin luetellut erityisesti syytetyille kuuluvat vähimmäisoikeudet.¹⁵ Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä tarkastellaan jäljempänä.

Rikosasian vastaajan läsnäolo-oikeuden kannalta merkittävämpänä PL 21 §:ssä mainittuna oikeutena voidaan nähdä oikeus tulla kuulluksi. Toisin sanoen, vaikka perusoikeussäännöksessä ei nimenomaisesti mainita syytetyn oikeutta olla läsnä, se ilmenee muiden säännöksessä taattujen oikeuksien välityksellä. Käytännössä syytetyn kuuleminen usein tapahtuu oikeudenkäynnissä, jolloin perustuslain edellyttämän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi syytetyn tulisi olla myös paikalla asian käsittelyssä. Pääkäsittelyn suullisuus ja välittömyys edellyttävät, että asianosaiset esittävät lausumansa suullisesti, eikä viittaaminen esitutkinnassa annettuun kertomukseen tai tuomioistuimessa aiemmin annettuun lausumaan pääsäännön mukaan ole sallittua.¹⁶ Koska myös perustusoikeuksiin voidaan tietyssä määrin lailla säätää rajoituksia¹⁷, ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä on säädetty mahdollisuudesta käsitellä ja ratkaista asia vastaajan poissaolosta huolimatta. Näissä tilanteissa tuomioistuimen tulee tarpeellisilta osiltaan selostaa poissa olevan vastaajan aiemmin esittämät lausumat.¹⁸

2.2 EIS 6 artikla

Euroopan ihmisoikeussopimus tuli voimaan vuonna 1953 ja Suomessa se ratifioitiin vuonna 1990. Se on voimassa tavallisen lain tasoisena säännöksenä, joten se on myös tuomioistuimissa suoraan sovellettavaa oikeutta. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan katsonut, että ihmisoikeussopimuksen ja muun tavallisen lain välisessä ristiriitatilanteessa tulee ristiriita mahdollisuuksien mukaan poistaa ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan avulla. Erilaisista perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista olisi siis valittava se, joka edistää ihmisoikeusmääräysten

¹⁵ HE 309/1993, s. 74.

¹⁶ Jokela 2015, s. 104.

¹⁷ HE 309/1993 vp, s. 29–31.

¹⁸ HE 82/1995 vp, s. 86.

toteutumista.¹⁹ Koska ihmisoikeussopimuksen määräysten todellinen sisältö täsmentyy jatkuvasti EIT:n ratkaisujen myötä, on niin Suomen lainsäätäjän kuin tuomioistuintenkin tunnettava myös sopimuksen soveltamiskäytäntöä.²⁰

EIS 6 artikla koskee otsikkonsa mukaisesti oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan ensimmäinen kappale vastaa sisällöltään melko pitkälti PL 21 §:ää. Sen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalien, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

EIS 6 artiklan 2 ja 3 kappaleissa säädetään syytetyn oikeuksista, joita ei ole nimenomaisesti mainittu perustuslaissa, mutta jotka edellä esitetyin perustein kuuluvat myös PL 21 §:ssä säädettyyn oikeusturvaan. Toisen kappaleen mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Kolmannessa kappaleessa luetellaan syytetyn vähimmäisoikeudet, joita ovat:

- a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä;
- b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan;
- c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;
- d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat;
- e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

¹⁹ *PeVL 2/1990 vp*, s. 3.

²⁰ *Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012*, s. 69.

Syytetyn vähimmäisoikeuksien pääasiallisena tarkoituksena on turvata syytetyn oikeus puolustukseen. Ervo on kutsunut oikeutta puolustukseen syytetyn vähimmäisoikeuksien perusoikeudeksi, jota muut 6 artiklan 3 kohdan oikeudet edistävät ja toteuttavat.²¹ Myöskään artiklan kolmas kappale ei ole tyhjentävä, sillä vaikka kaikki siinä luetellut syytetyn oikeudet olisivat toteutuneet, on mahdollista, että sopimusrikkomus todetaan 6 artiklan 1 kappaleen perusteella. Vastaavasti 3 kappaleen rikkomus johtaa yleensä siihen, että myös 6 artiklan 1 kappaletta todetaan rikotun.²² Siten 6 artiklan säännökset ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa ja niitä tulee arvioida kokonaisuutena, joka yksittäistapauksessa toteutuessaan saa aikaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.

Yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kulmakivistä voidaan pitää syytetyn läsnäolo-oikeutta omassa oikeudenkäynnissään. EIT:n näkemys useissa ratkaisuisaan on ollut, että syytetyn läsnäolo on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi ensisijaisen tärkeää, ja sen turvaamisvelvollisuus on yksi EIS 6 artiklan tärkeimmistä vaatimuksista. Vaikka sitä ei nimenomaisesti mainita EIS 6 (1) artiklassa, säännöksen tarkoitus ja päämäärä huomioon ottaen voidaan pitää selvänä, että syytetyllä on oikeus olla läsnä, kun häntä koskevaa rikosasiaa käsitellään. Lisäksi 6 (3) artiklan kohdat c, d, ja e takaavat syytetylle oikeuden puolustautua henkilökohtaisesti, kuulustella todistajia sekä oikeuden tulkin apuun. EIT onkin useissa ratkaisuisaan todennut, että on vaikea käsittää, miten syytetty voisi hyödyntää näitä oikeuksiaan, jos hän ei ole paikalla oikeuden istunnossa.²³

2.3 KP-sopimuksen 14 artikla

KP -sopimus saatettiin voimaan Suomessa 1976. Myös sillä on tavallisen lain asema, minkä vuoksi yksittäiset ihmiset voivat vedota sopimuksen tuottamiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Sopimusvaltioiden tulee antaa määräajoin YK:n ihmisoikeuskomitealle selvitys sopimuksen noudattamisesta, minkä perusteella komitea voi osoittaa sopimuksen toteutumiseen liittyvät huolensa ja suosituksensa. KP -sopimukseen liittyy myös yksilövalitusoikeus, joka tosin on riippuvainen siitä, onko sopimusvaltio ratifioinut valinnaisen pöytäkirjan. Komitea antaa valituksen perusteella arvionsa siitä, onko valtio rikkonut sopimusvelvoitteitaan, mutta komitean kannanotot eivät ole oikeudellisesti sitovia.²⁴

²¹ Ervo 2005, s. 173.

²² Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012, s. 711.

²³ Esim. *Colozza v. Italia*, *Hermi v. Italia*

²⁴ Introduction of the Committee. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIntro.aspx>

Sopimuksen 14 artikla koskee oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja muistuttaa rakenteeltaan EIS 6 artiklaa. Artiklan ensimmäisessä kappaleessa säädetään, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia tuomioistuinten edessä. Lisäksi päätettäessä rikossyytteestä henkilöä vastaan tai hänen oikeuksistaan tai velvoituksiaan riita-asiassa jokaisella on oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueetoman tuomioistuimen edessä. Kappaleessa säädetään myös oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamisesta.

Toisessa kappaleessa säädetään EIS 6 artiklan tavoin jokaisen rikoksesta syytetyn oikeudella pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Kolmannessa kappaleessa säädetään rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeuksista, joiden sisältö myös vastaa pitkälti EIS 6 artiklan 3 kappaleen säännöksiä. Toisin kuin EIS 6 artiklassa, KP -sopimuksen 14 artiklan 3(d) kappaleessa nimenomaisesti mainitaan, että jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä. Kappaleessa säädetään myös itsekriminointisuojasta, jonka tosin katsotaan sisältyvän myös EIS 6 artiklaan, vaikka siitä ei nimenomaista säännöstä olekaan.²⁵

YK:n ihmisoikeuskomitea on 8. huhtikuuta 1998 Suomelle antamassaan suosituksessa ilmaissut huolensa poissaolokäsittelyn suhteesta KP-sopimuksen 14 artiklan 3(d) ja 3(e) kappaleisiin. Suosituksen antamisajankohtana poissa oleva vastaaja voitiin tuomita sakkoon tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen. Komitea on katsonut, että tilanteessa, jossa syytetty ei ole nimenomaisesti suostunut poissaolokäsittelyyn tai tuomioistuin ei ole täysin tietoinen vastaajan olosuhteista, asian käsittely syytetyn poissa ollessa saattaa olla ristiriidassa 14 artiklan kanssa.²⁶ Suomi on viidennessä KP-sopimuksen täytäntöönpanoa koskevassa määräaikaishuoliosuorituksessaan vastannut ihmisoikeuskomitean huolenaiheisiin lyhyesti. Raportin mukaan tuolloin asianosaisen poissa ollessa käsiteltiin keskimäärin 20 % rikosasioista, jotka olivat useimmiten rattijuopumuksia tai pieniä omaisuusvahinkoja. Raportissa vastattiin rikosprosessin tarkistamistyöryhmän tavoitteena olevan vastaajan suostumukseen perustuvan järjestelmän luominen, jolloin vastaaja voisi nimenomaisesti suostua siihen, että asia käsiteltäisiin ilman varsinaista

²⁵ Esim. *John Murray v. Iso-Britannia* 1996, kohta 45, *Saunders v. Iso-Britannia* 1996, kohta 68.

²⁶ YK:n ihmisoikeuskomitean 8.4.1998 Suomelle antama suositus, kohta 15. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f79%2fAdd.91&Lang=en

oikeudenkäyntiä kirjallisessa menettelyssä. Tällaisessa menettelyssä ei katsottu olevan yhtä paljon ongelmia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.²⁷

2.4 Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklat

Myös EU:n oikeudessa on tunnustettu jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lissabonin sopimuksen (2007/C 306/01) myötä vuonna 2009 Euroopan unionin perusoikeuskirjasta tuli sitova asiakirja. Sen 47 artiklassa säädetään oikeudesta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen. Merkittävänä erona suhteessa EIS 6 artiklaan on se, että perusoikeuskirjan 47 artikla ei koske pelkästään rikos- ja siviiliasioita, vaan myös kaikkia hallintoasioita, joissa on kyse unionin oikeuden soveltamisesta.²⁸ Artiklan mukaan ensinnäkin jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa. Toiseksi jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään. Kolmanneksi artiklan mukaan maksutonta oikeusapua annetaan vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Perusoikeuskirjan 48 artiklassa puolestaan säädetään syyttömyysolettamasta ja oikeudesta puolustukseen. Artiklan 1 kohdan mukaan jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Kohdassa kaksi säädetään, että jokaiselle syytetylle taataan oikeus puolustukseen. Artikla on tarkoitettu samansisältöiseksi kuin EIS 6 artiklan 2 ja 3 kohdat ja sillä on sama merkitys ja kattavuus näiden EIS 6 artiklan kohtien kanssa.²⁹

3 Syytetyn läsnäoloa koskeva kansallinen lainsäädäntö

3.1 Läsnäolovaatimus

3.1.1 Läsnäolovaatimus käräjäoikeudessa

Syytetyn läsnäoloa koskevat keskeisimmät säännökset löytyvät laista oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL, 689/1997) sekä oikeudenkäymiskaaresta (OK, 4/1734), joista ensin mainittua

²⁷ Suomen 5. raportti kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta, s. 13. https://um.fi/documents/35732/48132/suomen_5_m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4aikaisraportti__6_2003/2029761e-e7b0-66a0-c41c-4f87c8d93425?t=1525646850942#search=%22ihmisoikeuskomitean+suositukset%22

²⁸ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 789–790.

²⁹ EUVL C303, 14.12.2007, s. 30.

sovelletaan ensisijaisesti rikosasioihin. OK 1 luvun 1 §:ssä nimittäin todetaan, että lakia sovelletaan oikeudenkäyntiin yleisissä tuomioistuimissa, jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetusta laista tai muusta laista toisin johdu. Syytetyn läsnäoloa koskevia säännöksiä muutettiin vuoden 2019 alusta siten, että ne sallivat vastaajan poissaolon yhä useammin myös vakavampien rikosten käsittelyissä. Muutettuja säännöksiä ovat ROL 8 luvun 3, 11, 12 ja 13 § sekä OK 26 luvun 18 ja 20 §.

Prosessin tavoitteiden mukaista on, että pääsääntöisesti asianosaiset ovat läsnä oikeudenkäynnissä.³⁰ Sekä OK 12 luvun 6 §:ssä että ROL 8 luvun 1 §:ssä säädetään, että asianosainen määrätään saapumaan käräjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn sakon uhalla, jollei katsota, ettei hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ole tarpeen. Säännös koskee siten kaikkia asianosaisia ja sitä sovelletaan myös riita-asioissa. Käytännössä ne tilanteet, joissa asianosaisen läsnäolo ei ole tarpeen asian selvittämiseksi, koskevat puhtaasti oikeuskysymyksen selvittämistä tai sellaista seikkaa, josta asianosaisella ei ole tietoa.³¹ Lisäksi lain esitöissä on todettu vastaajan henkilökohtaisen läsnäolon olevan usein tarpeetonta silloin, kun vastaaja on tunnustanut teon tai kyseessä olevasta teosta on vakiintunut normaalirangaistus ja käsiteltävänä olevat kysymykset ovat muutoinkin sellaisia, ettei vastaajan läsnäololla ja kannanotoilla juurikaan ole vaikutusta tuomioistuimen ratkaisuun.³² Jos taas syytetty on kiistänyt teon ja esitetty näyttö on riidanalaista, mikä usein lienee asian laita, vastaajan läsnäoloa ei voida pitää tarpeettomana asian luotettavan ratkaisemisen kannalta.³³

Muutosten myötä rikosasian vastaajan läsnäolovelvollisuudesta säädetään ROL 8 luvun 3 §:ssä, johon otettiin säännökset läsnäolosta myös sellaisen vastaajan osalta, jota ei ole rikoksen johdosta vangittu. Vanhassa 3 §:ssä säädettiin vain vangitun vastaajan läsnäolovelvollisuudesta käsiteltäessä sitä rikosta koskevaa asiaa, jonka johdosta hänet on vangittu. Uuden pykälän 1 momentti ilmaisee pääsäännön, jonka mukaan vastaajaa ei voida tuomita rangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu tai häntä ole edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä. Pykälä siis edellyttää, että niissä tilanteissa, joissa vastaajan ei tarvitse henkilökohtaisesti olla paikalla käsittelyssä, vastaajan asiamiehen tulee kuitenkin olla edustamassa tätä. Asiamiehen läsnäoloa on pidetty tarpeellisena jo alioikeusmenettelyä uudistettaessa 1997 sillä perusteella, että rikosasian ratkaiseminen yleensä edellyttää, että sekä syyttäjän että vastaajan puolelta vastataan esitettyihin vaatimuksiin ja väitteisiin.³⁴

³⁰ Jokela 2015, s. 132.

³¹ HE 82/1995 vp, s. 110.

³² Ibid., s. 114.

³³ Jokela 2015, s. 157.

³⁴ HE 82/1995 vp, s. 111.

Edelleen vastaajan tulee 3 §:n 2 momentin mukaan olla henkilökohtaisesti paikalla käräjäoikeuden pääkäsittelyssä siltä osin kuin tuomioistuin katsoo hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Tällöin ei siis ole riittävää, että paikalla olisi vain syytetyn oikeudenkäyntiasiamies, vaan jos asianosainen on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, mutta tämä laittaakin asiamiehen sijastaan, asianosainen katsotaan poisjääneeksi. Aikuisten vastaajien vankeusrangaistukseen tuomitseminen ei kuitenkaan enää edellytä, että vastaajaa on kuultu henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Ennen viimeisimpiä muutoksia vastaajaa ei voitu tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ollut henkilökohtaisesti kuultu, paitsi milloin kyse oli ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetystä poissaolokäsittelystä, johon palataan myöhemmin. Alaikäisten kuulemista pääkäsittelyssä ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista pidettiin kuitenkin kasvatuksellisesti tärkeänä, minkä vuoksi alaikäisten läsnäolovelvollisuutta ei lievennetty vastaavalla tavalla.³⁵

Myös uudistetun 3 §:n 3 momentissa säädetään, että vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jossa käsitellään syytettyä rikoksesta, jonka johdosta hän on vangittuna. Vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä myös, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Tuomioistuin voi kuitenkin päättää, ettei tässä momentissa tarkoitetun vastaajan tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan. Esitöiden mukaan pääsääntönä tällöinkin on vastaajan läsnäolo. Tuomioistuin voisi kuitenkin esimerkiksi päättää, että syytetyn on oltava paikalla vain ensimmäisenä käsittelypäivänä, jos käsittelypäiviä on useampia. Vastaajaa voitaisiin kuulla ensimmäisellä käsittelykerralla, ja asiamies voisi edustaa häntä myöhempinä käsittelykertoina.³⁶

Jos vastaaja ei määräyksestä huolimatta saavu paikalle pääkäsittelyyn, joudutaan yleensä käsitelyä siirtämään. ROL 8 luvun 5 §:n mukaan jos vastaaja ei noudata hänelle annettua määräystä saapua sakon uhalla tuomioistuimeen, tuomioistuimen on, jos se edelleen pitää vastaajan läsnäoloa välttämättömänä, tuomittava hänet asetettuun uhkasakkoon. Lisäksi tuomioistuimen on asetettava korkeampi uhkasakko tai määrättävä hänet tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. Jos vastaaja saadaan tuotua samaan istuntoon, häntä ei tuomita uhkasakkoon poissaolosta. Tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen saadaan OK 12 luvun 33 §:n mukaan ottaa säilöön kuljetusta varten. Säännöksen tarkoituksena on turvata oikeudenkäynnin toteutuminen silloinkin, kun esimerkiksi vastaaja ei ole halukas vapaaehtoisesti saapumaan paikalle, vaikka hänen läsnäolonsa on edellytyksenä asian käsittelylle.³⁷

³⁵ HE 200/2017 vp, s. 46.

³⁶ Ibid., s. 47.

³⁷ HE 271/2004 vp, s. 59.

Lisäksi lakimuutoksen yhteydessä toteutettiin myös vastaajan mahdollisuus osallistua pääkäsittelyyn videoyhteyden välityksellä muutoinkin kuin silloin, kun häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. ROL 8 luvun 13 §:n mukaan rikosasian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Tätä mahdollisuutta kuitenkin rajoittaa OK 17 luvun 52 §:ssä säädetty videoyhteyden käytön edellytykset.³⁸ Lakimuutosta koskevassa hallituksen esityksessä on arvioitu videoyhteyden käyttöä EIT:n ratkaisukäytännön pohjalta. Jotta videoyhteyden käyttö olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta hyväksyttävää, sen tulee perustua kansalliseen lainsäädäntöön, palvelu hyväksyttävää päämäärää sekä täyttää EIS 6 artiklan vaatimukset.³⁹ Koska videoyhteyden käyttö korvaa henkilökohtaisen läsnäolon, sen ajateltiin lakimuutosta tehtäessä vähentävän käräjäoikeuksien vähentämisestä johtuvaa välimatkojen pitenemisestä aiheutuvaa haittaa.⁴⁰ Samalla sillä saattaa olla myös syytetyn poisjäämisiä vähentävä vaikutus.

3.1.2 Läsnäolovaatimus hovioikeudessa

Kenties merkittävimmät muutokset syytetyn velvollisuudessa osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin liittyvät valituksen käsittelyyn hovioikeudessa ja siten OK 26 lukuun. Ennen muutoksia myös hovioikeuden pääkäsittelyyn asiamiehen sijastaan laittanut vastaajan asemassa oleva valittaja, joka oli määrätty saapumaan paikalle henkilökohtaisesti, katsottiin OK 12 luvun 29 §:n mukaan poisjääneeksi. Pois jäämisestä taas seurasi valituksen jättäminen sillensä. EIT puolestaan oli antanut useita ratkaisuja, joissa se oli katsonut EIS 6 artiklan 1 ja 3c kappaleita rikotun vastaavassa tilanteessa.⁴¹ Myös Suomi on saanut langettavan tuomion tapauksessa Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi, kun valittaja ei ollut paikalla hovioikeuden ensimmäisenä pääkäsittelypäivänä, vaan häntä edusti asiamies, minkä vuoksi valitus jätettiin sillensä. Korkein oikeus onkin ratkaisussaan KKO 2015:14 katsonut asiantilan korjaamisen edellyttävän kiireellisiä lainsäädäntötoimia. EIT:n ratkaisuja käsitellään tarkemmin omassa alaluvussaan.

Muutetussa OK 26 luvun 18 §:ssä ilmaistaan edelleen ensin pääsääntö, jonka mukaan valittaja kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että valitus hänen poissa ollessaan jätetään sillensä. Pykälää

³⁸ OK 17:52 §:n mukaan videoyhteyttä voidaan käyttää, jos sairaudesta tai kohtuuttomista kustannuksista johtuvista syistä, kertomuksen uskottavuutta voidaan arvioida ilman asianosaisen kuulemista henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä, videoyhteyden käyttö on tarpeellista henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt tai rikosasiassa kuultava on muutoin erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

³⁹ HE 200/2017 vp, s. 12.

⁴⁰ Ibid., s. 29–30.

⁴¹ Esim. *Neziraj v. Saksa ja Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi*

kuitenkin täydennettiin siten, että valittajana henkilökohtaisesti saapumaan määrättävä rikosasian vastaaja kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että valitus jätetään sillensä, jos hän ei saavu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti eikä myöskään asiamiehen edustamana. Lisäksi tällaisessa asemassa oleva valittaja kutsutaan pääkäsittelyyn sillä uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jos hän käyttää sijastaan asiamiestä.

Myös OK 26 luvun 20 §:ää muutettiin vastaavalla tavalla. Sen mukaan jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä. Myös 20 §:ään otettiin poikkeus rikosasian vastaajan asemassa olevasta valittajasta. Jos nimittäin valittajana pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu rikosasian vastaaja on lähettänyt sijaansa asiamiehen, menetellään siten kuin 21 §:ssä säädetään. Tämä siis tarkoittaa, että pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista poissaolosta huolimatta. Hallituksen esityksessä pääkäsittelyn toimittamista on pidetty mahdollisena silloin, kun asian ratkaiseminen ei edellytä vastaajan kuulemista todistelutarkoituksessa. Hovioikeudella tulee kuitenkin lähtökohtaisesti olla samanlaiset mahdollisuudet arvioida suullista todistelua kuin käräjäoikeudella, eikä hovioikeus pääsäännön mukaan voi arvioida henkilötodistelun uskottavuutta toisin kuin käräjäoikeus, jos todistelua ei oteta hovioikeudessa uudelleen vastaan.⁴²

Näiden muutosten myötä hovioikeus ei saa jättää asiaa miltään osin sillensä, jos pääkäsittelyssä on paikalla joko vastaaja henkilökohtaisesti tai pelkästään tämän asiamies. Jos paikalla on vain asiamies, ja vastaajan läsnäolo on tarpeen asian selvittämiseksi, tulee hovioikeuden uudelleen arvioida, onko vastaajan henkilökohtainen kuuleminen edelleen välttämätöntä. Tämän selvittämiseksi hovioikeuden tulee keskustella vastaajan asiamiehen sekä muiden asianosaisten kanssa. Jos vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa ei pidetä välttämättömänä, voidaan toimittaa pääkäsittely, jossa saadaan ottaa vastaan todistelua, kunhan sen uskottavuuden arvioiminen ei edellytä vastaajan kuulemista. Myös suppean pääkäsittelyn järjestäminen on tällöin mahdollista.⁴³ Jos asian käsittely edellyttää vastaajan läsnäoloa, on istuntoa lykättävä tai vastaaja saatava paikalle samaan istuntoon.

3.2 Asian käsittely syytetyn poissa ollessa

Tietyissä tapauksissa asia voidaan käsitellä myös vastaajan poissa ollessa. Ensimmäkin ROL 8 luvun 11 §:n mukaan sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään, asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Vastaajan on siis täytynyt todistettavasti

⁴² HE 200/2017 vp, s. 41.

⁴³ Ibid., s. 41–42.

saada tieto siitä, että asiassa voidaan antaa ratkaisu, vaikka hän ei olisikaan paikalla. Lisäksi asian käsitteleminen pykälän mukaan edellyttää, ettei vastaajan läsnäolo ole tarpeen asian selvittämiseksi, eli lähinnä silloin, kun vastaaja on tunnustanut teon tai asia voidaan muutoin luotettavasti selvittää ilman vastaajan läsnäoloa.⁴⁴ Vuoden 2019 lakimuutosten yhteydessä pykälää muutettiin vain siltä osin, että siihen lisättiin maininta pykälän sisältämästä poikkeuksesta 3 §:ssä ilmaistuun pääsääntöön läsnäolovelvollisuudesta.

ROL 8 luvun 11 §:n mukaisissa tilanteissa, eli ilman syytetyn tai tämän asiamiehen läsnäoloa, voidaan tuomita rikesakko, sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron menettämisseuraamus. Vankeusrangaistus voidaan tuomita joko ehdollisena tai ehdottomana, ja tuomioistuin voi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomita syytetyn myös yhdyskuntapalveluun. Esitöiden mukaan rangaistuksen tuomitsemisen lisäksi voidaan määrätä muukin seuraamus sekä ratkaista asia muilta osin. Esimerkiksi aikaisemmin määrätty ehdollinen vankeusrangaistus voidaan muuttaa ehdottomaksi tai ehdonalainen vapaus voidaan julistaa menetetyksi. Lisäksi poissaoleva vastaaja voidaan tuomita korvausvelvolliseksi valtiolle. Myös yksityisoikeudellinen korvausvaatimus voidaan tällöin ratkaista, jos vastaajalle on annettu tieto häneen kohdistuvasta vaatimuksesta.⁴⁵

Toiseksi ROL 8 luvun 12 §:n mukaan sen estämättä, mitä 3 §:ssä säädetään, asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta muuten samoilla edellytyksillä kuin 11 §:ssä, mutta lisäksi vaaditaan vastaajan suostumus poissaolokäsittelyyn. Siten myös 12 §:ää voidaan soveltaa vain silloin, kun vastaajan läsnäolo ei ole tarpeen asian selvittämiseksi. Tuomioistuimen tulee ilmoittaa vastaajalle, että asia voidaan käsitellä hänen suostumuksellaan, vaikka hän ei saapuisikaan istuntoon. Mikäli vastaaja tähän suostuu, hänen tulee toimittaa suostumuksensa tuomioistuimelle. Pelkästään esitutkinnassa ilmaistu suostumus poissaolokäsittelyyn ei ole riittävä. Esitöissä on arvioitu, että vastaajan nimenomainen suostumus asian ratkaisemiseen ja seuraamuksen määräämiseen hänen poissa ollessaan vastaa riittävällä tavalla niitä tavoitteita, mihin vastaajan kuulemisella rikosasiassa pyritään.⁴⁶

ROL 8 luvun 12 §:n mukaisissa tilanteissa rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän kuukautta vankeutta. Viimeisimmän muutoksen myötä tämän pykälän nojalla määrättävää enimmäisrangaistusta nostettiin, sillä aiemmin 12 §:n soveltamistilanteissa

⁴⁴ HE 82/1995 vp, s. 114.

⁴⁵ Ibid., s. 115.

⁴⁶ Ibid., s. 115–116.

voitiin tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen. Muutoksella enimmäisrangaistus säädettiin vastaamaan ROL 5a luvussa säädettyä kirjallista menettelyä. Pykälässä sallitun enimmäisrangaistuksen puitteissa voidaan siten tuomita esimerkiksi useita omaisuus-, liikenne-, väkivalta- ja huumausainerikoksia. Esimerkiksi pahoinpitelyitä on vuonna 2007 ollut yhteensä 8424, joista sakkoon tuomittuja 5446. Pahoinpitelystä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen keskimääräinen rangaistus oli 4,4 kuukautta.⁴⁷

ROL 8 luvun 11 ja 12 §:n tilanteissa edes vastaajan asiamiehen ei tarvitse olla paikalla asian käsittelemiseksi, vaan pykälien edellytysten täytyessä asia voidaan käsitellä ilman, että vastaaja on lainkaan edustettuna käsittelyssä. Tällaisessa asian käsittelyssä ei toteudu oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä perinteisesti edellytetty oikeudenkäynnin kontradiktorisuus, kun puheenvuoroja käyttää ainoastaan syyttäjä tai asianomistaja. Kuitenkin kynnys asian käsittelemiseen vastaajan poissa ollessa on yleensä pienempi silloin, kun edes asiamies on paikalla huolehtimassa vastaajan edusta.⁴⁸ Seuraavaksi käsitelläänkin tarkemmin niitä syitä, joiden vuoksi vastaajan läsnäolo oikeudenkäynnissä on yleensä toivottavaa tai jopa ehdoton edellytys asian luotettavalle ratkaisemiselle.

4 Läsnaolon merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta

4.1 Prosessin tarkoituksenmukaisuus

Syytetyn läsnäolon merkitystä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kannalta voidaan jäsentää tarkastelemalla prosessille asetettavia tavoitteita sekä prosessioikeudessa yleisesti tunnettuja prosessiperiaatteita⁴⁹. Syytetyn poissaolo saattaa nimittäin vaikuttaa suoraan useiden tärkeiden prosessiperiaatteiden toteutumiseen. Prosessin tavoitteilla ja prosessiperiaatteilla taas on läheinen yhteys perus- ja ihmisoikeuksiin, sillä ne vastaavat oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista perus- ja ihmisoikeussäännöksistä tehtyjä tulkintakannanottoja. Oikeastaan vanhaan tunnetut prosessin tavoitteet, kuten tarkoituksenmukaisuus, on nykyään osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tavoitetta.⁵⁰ Siten tarkasteltaessa syytetyn läsnäolon merkitystä prosessiperiaatteiden välityksellä käsitelläänkin yleisemmin myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä.

⁴⁷ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6680. Syytetyt, tuomitut ja keskimääräiset rangaistukset rikoksittain, ensimmäinen oikeusaste 2007. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.2.2019]. <https://www.stat.fi/til/syyttr/tau.html>

⁴⁸ Jokela 2015, s. 157.

⁴⁹ Prosessiperiaatteilla tarkoitetaan sellaisia oikeusperiaatteita, jotka koskevat oikeudenkäyntimenettelyä ja joilla pyritään turvaamaan prosessin tavoitteena oleva aineellisesti oikea lopputulos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla. Ks. esim. Jokela 2016, s. 72–73.

⁵⁰ Jokela 2016, s. 72.

Yleisen luonteensa ja tapauskohtaisuutensa vuoksi periaatteita voidaan harvoin soveltaa täysimittaisesti, vaan tilanteen mukaan on valittava painoarvoltaan ja merkitykseltään tärkein. Periaatteille onkin ominaista niiden sovellettavuus enemmän tai vähemmän kussakin tilanteessa.⁵¹ Ne myös saattavat usein olla ristiriidassa toistensa kanssa, jolloin konflikti ratkaistaan punninnalla. Alexyn punnintalaki kuuluukin: ”Mitä enemmän jokin periaate jätetään täyttämättä tai mitä enemmän sitä loukataan, sitä tärkeämpää täytyy toisen periaatteen toteutumisen olla.”⁵² Siten kaikkien tilanteissa huomioon otettavien periaatteiden taustalla vaikuttavat arvot ja tavoitteet on pyrittävä toteuttamaan mahdollisimman täysivaltaisesti.

Yhtenä rikosprosessin tarkoituksenmukaisuutta toteuttavana osana on sen nopeus.⁵³ Siten jotta rikosprosessi olisi tarkoituksenmukainen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten mukainen, se ei saa kestää kohtuuttoman pitkään. PL 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Arviointi siitä, onko oikeudenkäynnin kesto ollut kohtuullinen, tehdään tapauskohtaisesti yksittäisen tilanteen erityisominaisuudet huomioon ottaen. EIT on ratkaisukäytännössään käyttänyt arviointiperusteina tapauksen vaikeusastetta, asianosaisten sekä tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toimintaa sekä asian merkitystä valittajan kannalta. Rikosasian vastaajalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta omalla toiminnallaan aktiivisesti jouduttaa prosessia.⁵⁴ Päinvastoin haastetun syytetyn poisjäänti käsittelypäivänä ja siitä aiheutuva käsittelyn lykkäytyminen hidastuttavat prosessia, minkä vuoksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta olisi tärkeää, että syytetty myös saapuisi paikalle.

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään niitä periaatteita, jotka toteutuessaan mahdollistavat osaltaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, ja joiden toteutumiseksi myös käytännössä syytetyn on yleisesti ottaen oltava läsnä oikeudenkäynnissä. Koska rikosprosessin tulee olla myös prosessiekonomian periaatteen kannalta tarkoituksenmukainen, ei esimerkiksi oikeudenkäynnin varmaan lopputulokseen tule pyrkiä millä hinnalla hyvänsä. Lainsäätäjän tehtävänä on sovittaa nämä periaatteet yhteen siten, että rikosprosessi olisi yhtäältä tehokas mahdollisimman pienin kustannuksin, kun taas toisaalta sen tulisi noudattaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä ja tuottaa mahdollisimman varma lopputulos.⁵⁵ Syytetyn läsnäoloa koskevien OK:n ja ROL:n säännöskien muutoksia perusteltiin nimenomaan taloudellisella hyödyllä, sillä

⁵¹ Aarnio 2011, s. 82.

⁵² Alexy 2004, s. 102.

⁵³ HE 15/1990 vp, s. 6 ja HE 82/1995 vp, s. 1.

⁵⁴ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012, s. 540 ja 593.

⁵⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 178.

syytetyn poisjäännin seurauksena peruuntuvista käsittelyistä aiheutuu merkittäviä kustannuksia, joita haluttiin lakimuutoksella vähentää.⁵⁶ Tällöin vastakkain olivat prosessiekonomian periaate sekä varmuus- ja kuulemisperiaate, jolloin lainsäädännölliseen lopputulokseen päästiin punnitsemalla periaatteita keskenään edellä kuvatulla tavalla. Koska sekä perustuslakivaliokunta että lakivaliokunta olivat jo arvioineet, että ehdotetut lakimuutokset eivät olleet ristiriidassa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden kanssa, voitiin saavutettava taloudellista hyötyä pitää oikeutettuna perusteena läsnäolovaatimuksesta tinkimiselle.⁵⁷

4.2 Oikeudenkäynnin varmuus

Jotta oikeudenkäynti olisi oikeudenmukainen ja luotettava, sen tulisi tuottaa varma lopputulos. Varmuusperiaate edellyttääkin, että oikeudenkäynnin päätteeksi annettavan tuomion tulee olla niin näyttökysymyksiltään kuin oikeuskysymyksiltään oikea. Ensisijaisesti oikeudenkäynnissä pyritään siis aineelliseen totuuteen⁵⁸. Tuomioistuimen tulee pyrkiä selvittämään, mitä oikeasti on tapahtunut, ja sen selvittämisessä voidaan käyttää kaikkia saatavissa olevia todistuskeinoja. Todellisuudessa etenkin vaikeammissa tapauksissa on harvoin mahdollista olla täysin varma siitä, että ratkaisu on oikea, jolloin on tyydyttävä prosessuaaliseen totuuteen. Rikosasioissa tämä tarkoittaa, että syytetyn tuomitseminen rangaistukseen edellyttää, ettei tämän syyllisyydestä saa jäädä varteenotettavaa epäilyä.⁵⁹

Periaatteen edellyttämällä tavalla varman ratkaisun saavuttaminen edellyttää, että asiassa selvitetään mahdollisimman perinpohjaisesti tapahtumainkulku ja tosiseikasto sekä, että oikeusnormeja sovelletaan tähän tapahtumainkulkuun nähden oikein.⁶⁰ Syytetyn läsnäolo oikeudenkäynnissä edesauttaakin yleensä tapahtumainkulun selvittämistä. Asianosaisten kertomukset saattavat muuttua esitutkinnan ja käräjäoikeuskäsittelyn välillä, jolloin ratkaisun perustaminen pelkästään syytetyn esitutkinnassa kertomaan ei usein johda riittävän varmaan ja aineellisen totuuden mukaiseen tuomioon. Tapauksesta riippuu, kumpaa kertomusta on pidettävä luotettavampana – melko pian tapahtumien jälkeen poliisille kerrottua vai mahdollisesti paljonkin myöhemmin järjestetyssä oikeudenkäynnissä kerrottua. Eri asia tietysti on, jos syytetty on tunnustanut kaikki syytteessä esitetyt teot eikä tapahtumainkulusta ole riitaa. Näin ollen voidaan pitää

⁵⁶ HE 200/2017 vp, s. 28–29.

⁵⁷ PeVL 5/2018 vp, s. 4, LaVM 2/2018 vp, s. 6–9.

⁵⁸ Aineellinen totuus perustuu vapaan todistusteorian mukaisesti aineelliseen eikä muodolliseen todistusjärjestelmään. Tuomioistuin saa käyttää todistusaineistona mitä vain asiassa ilmeneviä seikkoja ja harkita niiden näyttöarvon vapaasti. Ks. esim. *Frände ym.* 2017, s. 120.

⁵⁹ *Frände ym.* 2017, s. 120.

⁶⁰ *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 168.

perusteltuna sitä, että syytetty haastetaan saapumaan henkilökohtaisesti paikalle aina, kun on riitaa näyttökysymyksistä.

PL 21 §:ssä säädetään muun ohella jokaisen oikeudesta saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti. Vaikka säännöksen edellyttämän asianmukaisuuden on yleensä katsottu tarkoittavan sitä, että viranomaisen on toimivaltainen, asian käsittelijät ovat esteettömiä, asiassa noudatetaan lain mukaista käsittelyjärjestystä sekä asianosaisia kohdellaan asiallisesti⁶¹, asianmukaisuuden vaatimuksen voidaan nähdä myös kuvastavan oikeaan ratkaisuun pyrkimistä ja tuomion perusteluvelvollisuutta. Siten asianmukaisuuden vaatimuksen voidaan ajatella antavan institutionaalista tukea myös varmuusperiaatteelle, sillä käsittely ei voi olla asianmukaista, jos siinä ei ole pyritty ratkaisemaan asiaa siten, että lopputulos olisi riittävällä todennäköisyydellä oikea.

Lisäksi EIS 6 artiklan 3 c, d ja e kohdissa säädettyjen syytetyn oikeuksien voidaan osaltaan nähdä kuvastavan myös tavoitetta mahdollisimman varmaan lopputulokseen pääsemisestä. Ensinnäkin 3 c kappaleen oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiavustajan välityksellä mahdollistaa syytetylle d ja e kohdissa tarkoitetut oikeudet. Jos syytetty eikä tämän asiamies nimittäin ole paikalla oikeudenkäynnissä, ei 3 d ja e kohdissa säädetyt syytetyn oikeudet kuulustella todistajia ja saada tulkkausapua realisoidu. Todistajien kuulusteleminen myös syytetyn puolelta puolestaan edesauttaa asian perinpohjaista selvittämistä, ja mahdollinen tulkin käyttäminen ainakin välillisesti palvelee myös aineellisen totuuden selvittämistä.

On kuitenkin pidettävä mielessä, ettei syytetyllä ole velvollisuutta osallistua asian selvittämiseen. KP-sopimuksen 14 artiklan 3(g) kohdassa turvataan jokaiselle rikoksesta syytetylle oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Vaikka EIS:ssa ei ole nimenomaista säännöstä itsekriminointisuoja, EIT on useissa ratkaisuisaan todennut sen olevan osa EIS 6 artiklassa turvattua oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.⁶² Syytettyä ei voida pakottaa kertomaan oikeudenkäynnissä niitä seikkoja, joiden kertominen edesauttaisi hänen syyllisyytensä selvittämistä.⁶³ Jos siis syytetty ei syystä tai toisesta halua kertoa näkemystään asioiden todellisesta luonteesta, tuomioistuimen on ratkaistava asia epäselvän näytön pohjalta. Siten varmuusperiaatteen edellyttämä varmuus osoittautuukin yleensä vain likimääräiseksi arvioiksi aineellisesta totuudesta.⁶⁴

⁶¹ Hallberg 2001, s. 31.

⁶² Esim. *John Murray v. Iso-Britannia* 1996, kohta 45: ”Although not specifically mentioned in Article 6 (art. 6) of the Convention, there can be no doubt that the right to remain silent under police questioning and the privilege against self-incrimination are generally recognised international standards which lie at the heart of the notion of a fair procedure under Article 6--.” Samoin myös *Saunders v. Iso-Britannia* 1996, kohta 68.

⁶³ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012, s. 588–590.

⁶⁴ Frände ym. 2017, s. 120.

4.3 Asianosaisten kuuleminen

Yhtenä tärkeimmistä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä toteuttavista prosessiperiaatteista voidaan pitää kontradiktorista periaatetta eli vastapuolen kuulemisen periaatetta, sillä lähtökohtaisesti vain kontradiktorisessa menettelyssä on mahdollista saavuttaa aineellisen totuuden mukainen tuomio.⁶⁵ Perinteisen määritelmänsä mukaan periaate tarkoittaa sitä, että asianosaisille tulee varata mahdollisuus lausua asiassaan sekä vastata toistensa esityksiin. Näin ollen periaate edellyttää, että asianosaisia on kuultava ennen kuin tuomioistuin voi tehdä ratkaisunsa, eikä tuomiota voida perustaa aineistoon, josta asianosaiselle ei ole annettu tilaisuutta tulla kuuluksi.⁶⁶ Nykyisin periaatteen voidaan nähdä kuvastavan myös laajemmin asianosaisten oikeutta osallistua prosessiin.⁶⁷

Vaikka oikeudenkäymiskaassa tai ROL:ssa ei ole yleistä säännöstä siitä, että asianosaisia on kuultava, velvollisuus käy ilmi useista näiden lakien säännöksistä. Kuulemisperiaatetta on toteutettu jo ennen perus- ja ihmisoikeuksien voimistumista sääntöluonteisesti. Toisin sanoen asianosaisten kuulemisen on ajateltu olevan itsessään tärkeää oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi, jolloin periaatteen institutionaalinen tuki perustui yleisesti vallitseviin arvokäsityksiin.⁶⁸ Myöhemmin kansainvälistymis- ja ihmisoikeuskehityksen myötä periaate ilmaistiin välillisesti myös esimerkiksi KP-sopimuksen ja EIS:n oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevissa artikloissa. Näissäkään periaatetta ei ole kirjoitettu nimenomaisesti näkyviin, mutta se on vakiintunut muun muassa EIT:n ratkaisukäytännössä keskeiseksi osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Lisäksi periaatteella on läheinen yhteys EIS 6 artiklan 3(d) kohdassa turvattuun syytetyn oikeuteen kuulustella todistajia.⁶⁹ Kuulemisperiaate saatettiin säännöstasolle uudessa perustuslaissa, jonka 21 §:n 2 momentin mukaan muun ohella oikeus tulla kuulluksi turvataan lailla.

Prosessin kontradiktorisuudella pyritään mahdollisimman aitoon keskustelutilanteeseen niin asianosaisten kesken kuin asianosaisten ja tuomioistuimen välillä. Tällä tavoin saadaan aikaan edellytykset asian perusteelliseen selvittämiseen. Kuulemisperiaate takaa asianosaiselle ensinnäkin oikeuden esittää omat vaatimuksensa ja väitteensä sekä todisteet niiden tueksi. Toiseksi asianosaisella on oikeus saada tietoonsa niin vastapuolen kuin tuomioistuimen viran puolesta

⁶⁵ *Ervo* 1996, s. 81.

⁶⁶ *Frände ym.* 2017, s. 125.

⁶⁷ *Ervo* 2005, s. 61–62.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 62.

⁶⁹ *Ervo* 1996, s. 105–109.

hankkima oikeudenkäyntiaineisto sekä antaa vastineensa vastapuolen tai tuomioistuimen esittämiin todisteisiin ja selvityksiin. Kolmanneksi periaate takaa asianosaisen oikeuden kuulustella sekä omia että vastapuolen todistajia. Etenkin rikosasioissa kontradiktorisuusvaatimuksen täytyminen edellyttää yleensä sitä, että asianosaisella on ollut tosiasiallinen mahdollisuus tulla kuulluksi.⁷⁰

On selvää, että oikeudenkäynnin kontradiktorisuuden toteutumiseksi myös syytetyn tulisi olla henkilökohtaisesti läsnä käsittelyssä. Puolustautuminen asiamiehen välityksellä toteuttaa kuulemisperiaatetta vain välillisesti, vaikka syytettyä olisikin kuultu jossakin prosessin aiemmassa vaiheessa. Asiamies voi esittää huomioita todistusaineistoon ja kuulustella todistajia päämiehensä edun mukaisesti, mutta hänen lausumillaan ei ole samanlaista merkitystä vastaajan lausumien luotettavuuden ja vakuuttavuuden arvioinnissa. Lisäksi asiamies ei välttämättä pysty ennakoimaan, mitä esimerkiksi todistajat kertovat pääkäsittelyssä heitä kuultaessa. Tällöin kysymysten esittäminen ja todistajan luotettavuuden haastaminen ilman, että vastaaja on paikalla, saattaa osoittautua haastavaksi, jos aihetta ei ole käyty etukäteen läpi vastaajan kanssa.

Myös EIT on useissa ratkaisuisaan ottanut kantaa kuulemisperiaatteen toteutumiseen. Ratkaisuisaan se on pitänyt lähtökohtana sitä, että syytetyn tulisi olla henkilökohtaisesti paikalla. Syytetyn läsnäoloa on pidetty erittäin tärkeänä yhtäältä siksi, että tällä on oikeus siihen sekä siksi, että tuomioistuin voi arvioida syytetyn lausumien luotettavuutta ja verrata niitä asianomistajan kertomukseen.⁷¹ Lisäksi muun muassa ratkaisussaan *Colozza v. Italia* EIT on todennut olevan vaikea käsittää, miten syytetty voi hyödyntää muita EIS 6 artiklan 3 kohdan turvaamia vähimmäisoikeuksiaan, jos tämä ei ole paikalla. EIT on tällöin viitannut syytetyn oikeuteen puolustautua henkilökohtaisesti, oikeuteen kuulustella tai kuulustuttaa todistajia sekä oikeuteen saada maksutta tulkkausapua, jos syytetty ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.⁷²

Suomi on saanut EIT:ltä useita kontradiktorisuuden toteutumiseen liittyviä langettavia tuomioita, joista suurin osa koskee muita kuin rikosasioita.⁷³

Ratkaisussa *Kuopila v. Suomi* oli kuitenkin kyse siitä, että vastaajalle ei ollut hovioikeudessa annettu syyttäjän tuomioistuimelle toimittamaa lisätutkintapöytäkirjaa. Vastaaja oli tuomittu kihlakunnanoikeudessa muun muassa törkeästä petoksesta ja törkeästä kavalluksesta, koska tämän katsottiin myyneen varastetun taulun, jonka arvon arvioitiin olevan 250 000 markkaa. Vastaaja epäili jo alioikeuden käsittelyn aikaan taulun aitoutta ja siten

⁷⁰ *Frände ym.* 2017, s. 126–127.

⁷¹ Esim. *Lala v. Alankomaat* kohta 33, *Poitrimol v. Ranska* kohta 35 ja *Pelladoah v. Alankomaat* kohta 40.

⁷² *Colozza v. Italia*, kohta 27.

⁷³ *Kerojärvi v. Suomi*, *K.S. v. Suomi*, *K.P. v. Suomi*, *Fortum v. Suomi*, *H.A.L. v. Suomi*.

myös sen arvoa, mutta tuomioistuimen mukaan aitouden tutkimisella ei olisi ollut merkitystä syytetyn etujen ja oikeuksien kannalta, joten tutkimusta ei tehty. Vastaaja valitti hovioikeuteen ja pyysi syyttäjää toimittamaan tutkimuksen taulun aitoudesta. Kansallissgallerialta saadun lausunnon mukaan taulu oli väärennetty. Tämän jälkeen syyttäjä toimitti hovioikeudelle lisätutkintapöytäkirjan ja kertoi mielipiteensä siitä, ettei sillä, että taulu ei ollutkaan aito, ollut merkitystä asian arvioinnin kannalta. Hovioikeus ei järjestänyt suullista käsittelyä eikä pyytänyt valittajaa kommentoimaan lisätutkintapöytäkirjaa ja säilytti kihlakunnanoikeuden tuomion. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa.

Hovioikeuden ratkaisun perusteluista ei ilmene vaikuttiko lisätutkintapöytäkirjan sisältö sen päätöksentekoon vai ei. Kuitenkin EIT toteaa, ettei tällä ole merkitystä, kun arvioidaan valittajan oikeutta kontradiktoriseen prosessiin. Lisäksi syyttäjä oli nimenomaisesti kertonut tuomioistuimelle mielipiteensä siitä, ettei sillä, oliko taulu aito, ollut merkitystä asian ratkaisemisen kannalta, ja näin pyrkinyt vaikuttamaan hovioikeuden ratkaisuun. Lisätutkintapöytäkirjaa eikä syyttäjän lausumaa ollut annettu tiedoksi valittajalle, jolloin tällä ei ollut vastaavaa mahdollisuutta esittää näkemystään pöytäkirjan merkityksellisyydestä. Huomioon otettiin myös se, että valittaja oli itse pyytänyt tutkimuksen teettämistä ja muutoinkin pitänyt sitä tärkeänä koko prosessin ajan. Kun lisäksi otettiin huomioon equality of arms -periaate, joka edellyttää, että vastapuolille annetaan tasavertaiset edellytyksen ajaa asiaansa⁷⁴, tultiin siihen johtopäätökseen, ettei valittajalla ollut mahdollisuutta osallistua prosessiin asianmukaisesti. Siten EIS 6 artiklaa oli rikottu.

4.4 Asianomistajan etu ja läsnäolon käyttäytymistä ohjaava vaikutus

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei ole pelkästään syytettyä ja tämän oikeuksien turvaamista varten. EIT onkin useissa ratkaisuissaan todennut, että syytetyn läsnäolo on äärimmäisen tärkeää sekä hänen oikeuksiensa takaamiseksi että siksi, että hänen lausumiaan voidaan verrata uhrin, jonka etuja tulee suojata, ja todistajien lausumiin.⁷⁵ Näin ollen syytetyn läsnäololla on suuri merkitys myös asianomistajan oikeuksien turvaamiseksi. Syytetyn läsnäololla oikeudenkäynnissä voidaankin nähdä olevan yleisempääkin merkitystä.⁷⁶ Syytetyn läsnäololla asianomistajan etujen turvaamiseksi on läheinen yhteys edellä esitettyyn asianosaisten kuulemisen periaatteeseen, sillä myös asianomistajan etujen mukaista on, että asia selvitetään mahdollisimman perinpohjaisesti.

Lisäksi läsnäololla voi olla merkitystä asianosaisille henkilökohtaisesti. Ideaalitulanteessa syytetty tajuaa menettelleensä väärin ja aiheuttaneensa haittaa tai vahinkoa vastapuolelle. Asianomistajalle taas syytetyn näkeminen voi auttaa tapahtuneen käsittelemisessä varsinkin tietyn

⁷⁴ *Frände ym.* 2017, s. 124.

⁷⁵ Esim. *Poitrinol v. Ranska*, kohta 35, *Neziraj v. Saksa*, kohta 47.

⁷⁶ Näin myös tuomari Rozakis eriävässä mielipiteessään koskien ratkaisua *Medenica v. Sveitsi*.

tyyppisissä rikoksissa.⁷⁷ Lisäksi on mahdollista, että asianomistajat kokevat menettelyn oikeudenmukaisemmaksi, kun syytetty on henkilökohtaisesti läsnä, eikä esimerkiksi pelkästään edustettuna asiamiehen välityksellä. Kaiken kaikkiaan osallistuminen omaan oikeudenkäyntiin on omiaan parantamaan asianosaisten luottamusta lainkäyttäjään ja legitimoimaan lainkäyttäjän toimia asianosaisten näkökulmasta.⁷⁸ Tällainen koettu oikeudenmukaisuus puolestaan vaikuttaa siihen, miten ihmiset suhtautuvat säännöksiin ja noudattavat niitä.⁷⁹

Syytetyn poisjäännille oikeudenkäynnistä löytyy varmasti yhtä monta syytä kuin on vastaajia-kin. Usein poisjänti kuitenkin johtuu syytetyn piittaamattomuudesta tai siitä, ettei tällä esimerkiksi ole varaa matkakustannuksiin, jos oikeudenkäyntipaikka on kaukana.⁸⁰ Syynä poisjääntiin saattaa myös olla se, että oikeudenkäyntiin paikalle saapuminen koetaan epämiellyttäväksi tai nöyryyttäväksi. Tästä johtuen jo oikeudenkäyntiin osallistumisella voidaan ainakin joissakin tapauksissa nähdä olevan eräänlainen pelotevaikutus. Kyse on erityisestävyydestä, jonka toimintaperiaatteena on, että yksilö oppii virheistään eikä toista niitä. On mahdollista, että kun syytetty on kerran osallistunut oikeudenkäyntiin, hän pyrkii jatkossa välttämään menettelyä, joka saattaisi johtaa uuteen oikeudenkäyntiin.⁸¹

Oikeudenkäyntiin osallistumisella ei kuitenkaan ole tällaista vaikutusta ainakaan kaikkiin rikosasian vastaajiin. Vastaajat, jotka ovat usein oikeudenkäynnissä syytettynä esimerkiksi vähäisistä rikoksista, eivät välttämättä koe enää oikeudenkäyntiin osallistumista millään lailla erityiseksi, jolloin sitä ei pyritä myöhemmin omalla toiminnalla välttämään. Edes rangaistuksella ei välttämättä ole tällaisiin henkilöihin erityisestävää vaikutusta. Kuitenkin ainakin nuoriin rikoksentekejiin oikeudenkäyntiin osallistumisella voidaan ajatella olevan tietynlaista pelotevaikutusta.⁸² Vuoden 2019 alussa voimaan tulleiden lakimuutosten esitöissäkin on todettu, että jatkossakin olisi kasvatuksellisista syistä perusteltua, että alaikäistä vastaajaa kuullaan ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista.⁸³ Lisäksi työryhmän mietintöön annetuissa lausunnoissa alaikäisen vastaajan läsnäoloa oikeudenkäynnissä muutoinkin on pidetty kasvatuksellisista syistä tarpeellisenä, minkä vuoksi mietinnön ehdotusta täydennettiin tältä osin.⁸⁴ Jokela onkin

⁷⁷ Liukkonen 2007, s. 173–174.

⁷⁸ Ibid., s. 176–177, Diesen 1993, s. 36–38.

⁷⁹ Ervasti – Aaltonen 2013, s. 8.

⁸⁰ Fredman 2018, s. 342.

⁸¹ Liukkonen 2007, s. 174–175. Ks. myös Jokela 2018, s. 492.

⁸² Liukkonen 2007, s. 175, Jokela 2018, s. 492.

⁸³ HE 200/2017 vp, s. 16.

⁸⁴ Ibid., s. 32.

huomauttanut, että pitkällä aikavälillä tarkasteltuna syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämisellä tavoitellut kustannussäästöt saattavat osoittautua olemattomiksi tai jopa aiheuttaa lisäkuluja yhteiskunnalle.⁸⁵

Syytetyn läsnäolon käytöstä ohjaavan vaikutuksen liittymäkohtia oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on vaikeampi hahmottaa. Se, että syytetty mahdollisesti oikeudenkäyntiin osallistuessaan tajuaa menetelleensä väärin, tai se, että syytetyn saapuessa paikalle asianomistaja koee oikeudenkäynnin oikeudenmukaisemmaksi, eivät välttämättä suoranaisesti edistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ainakaan siinä mielessä, miten yleensä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä tulkitaan. Kuitenkin näilläkin syytetyn läsnäoloon liittyvillä näkökohdilla on merkitystä nimenomaan koetun oikeudenmukaisuuden ja yleisen oikeuslaitosta kohtaan tunnetun luottamuksen kannalta. Vaikka ne eivät kenties olekaan tärkeysjärjestyksessä ensimmäisinä, kun mietitään syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämistä, on näihinkin näkökohtiin syytä kiinnittää huomiota.⁸⁶

5 Syytetyn läsnäolo oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa oikeuskäytännössä

5.1 EIT:n oikeuskäytäntöä

5.1.1 Tavoittamattomat henkilöt

Oman ryhmänsä EIT:n ratkaisukäytännössä muodostavat tapaukset, joissa syytettyä ei ole syystä tai toisesta tavoitettu, ja oikeudenkäynti on pidetty syytetyn poissa ollessa. Näissä tapauksissa syytettyä on saatettu pitää oikeutta pakoilevana henkilönä, jolloin hänelle on määrätty asiamies edustamaan oikeudenkäynnissä, vaikka syytetyllä ei ole ollut välttämättä edes tietoa rikosprosessin aloittamisesta. Vaikka näillä ratkaisuilla on melko läheinen yhteys niihin ratkaisuihin, jotka koskevat läsnäolo-oikeudesta luopumista, näiden ratkaisujen perusteluissa ei ole tarkemmin arvioitu, olivatko syytetty luopuneet oikeudestaan olla läsnä.

Ratkaisussa *Colozza v. Italia (1985)* Colozza ilmiannettiin syyttäjälle kesäkuussa 1972 useiden rikosepäilyjen vuoksi. Epäiltyä ei kuitenkaan ollut voitu kuulustella, sillä hänen olinpaikkaansa ei tiedetty. Lokakuussa 1973 epäilylle yritettiin antaa tiedoksi aloitettu rikosprosessi, mutta häntä ei tavoitettu rekisterin mukaisesta osoitteestaan, minkä jälkeen tutkintatuomari julisti Colozzan kadonneeksi ja määräsi tälle asiamiehen ja tutkintaa jatkettiin. Vuosina 1974 ja 1975 Colozzasta annettiin useita pidätysmääräyksiä, jotka eivät tuottaneet tulosta, sillä viranomaiset eivät edelleenkään tavoittaneet häntä. Tämän vuoksi Colozzan todettiin olevan ”latitante” eli henkilö, joka tahallisesti välttelee oikeuden pidätysmääräystä. Vuonna 1976 syytetty lopulta tuomittiin kuudeksi vuodeksi vankeuteen ja 600 000 liiran sakkoon, kun oikeudenkäyntiä oli jouduttu lykkäämään kaksi kertaa

⁸⁵ Jokela 2015, s. 134.

⁸⁶ Tutkimusta tehdessäni ns. maallikoiden kanssa aiheesta keskustellessani tämän luontoiset asiat olivat ensimmäisiä heidän havaitsemiaan ongelmia, kun ajatellaan syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämistä.

syytetylle määrätyn asiamiehen poissaolon vuoksi. Colozza pidätettiin 1977 pidätysmääräyksen seurauksena. Colozza valitti tuomiostaan perustaen valituksensa sekä tosiseikastoon että siihen, että häntä oli pidetty oikeutta pakoilevana henkilönä. Valitusta ei tehty määräajassa, joten se hylättiin. Myöhemmin myös kassaatiotuomioistuimien hylkäsi valituksen.

EIT totesi ratkaisussa ensinnäkin, että ottaen huomioon 6 artiklan tarkoitus ja päämäärä kokonaisuutena jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus osallistua käsittelyyn, vaikka sitä ei nimellisesti mainitakaan 6 artiklan 1 kappaleessa. Artiklan 3 kappaleen kohdat c, d ja e puolestaan takaavat syytetylle oikeuden puolustautua henkilökohtaisesti, kuulustella ja kuulustuttaa todistajia sekä tulkkausavun, ja näiden oikeuksien tehokas hyödyntäminen on vaikeaa, jos syytetty ei ole läsnä käsittelyssä. Ratkaisussa ei ollut tarpeen arvioida, oliko syytetty luopunut oikeudestaan olla läsnä, sillä EIT piti todennäköisenä, että syytetyllä ei ollut tietoa häneen kohdistuvasta rikosprosessista. Tiedoksiantoa rekisterin välityksellä ei pidetty riittävänä näyttönä siitä, että syytetty olisi saanut tiedon oikeudenkäynnistä, eivätkä viranomaiset olleet riittävästi yrittäneet etsiä syytettyä. Huomiota kiinnitettiin etenkin siihen, että syyttäjänvirasto sekä poliisi olivat muissa asioissa onnistuneet hankkimaan syytetyn osoitteen. EIT:n mukaan Italia ei ollut noudattanut sopimusvaltioilta edellytettävää huolellisuutta sen takaamiseksi, että 6 artiklassa turvatut oikeudet ovat tehokkaasti käytettävissä.⁸⁷

Italia vetosi asiassa myös siihen, ettei syytetyn läsnäolo-oikeus ole absoluuttinen, vaan se tulee sovittaa oikeaan suhteeseen yleisen edun ja oikeudenmukaisuuden kanssa. Valtion mukaan tuli olla mahdollista järjestää oikeudenkäynti ilman syytetyn läsnäoloa, jotta rikosprosessi ei vaarantuisi esimerkiksi todisteiden leviämisen tai määräaikojen umpeutumisen vuoksi. Vaikka EIT olikin sinänsä samaa mieltä siitä, ettei läsnäolo-oikeus ole absoluuttinen, se katsoi, ettei tässä tapauksessa nämä perusteet riitä oikeuttamaan läsnäolon täydellistä puuttumista varsinkin, kun puutteita ei voitu enää jälkikäteen korjata järjestämällä uusi käsittely. EIT myös totesi ratkaisussaan, ettei Colozzan asemassa olevalla syytetyllä voi olla todistustaakkaa siitä, ettei hän pakoillut oikeudenkäyntiä tai hänen poissaolonsa johtunut laillisesta esteestä.⁸⁸ Näin ollen tapauksessa katsottiin rikotun EIS 6(1) artiklaa.

EIT on siis ratkaisussa katsonut, ettei Colozzan asemassa olevalla syytetyllä voi olla todistustaakkaa siitä, että hänellä on ollut laillinen este oikeudenkäyntiin saapumiselle. Trechsel on pitänyt tätä EIT:n lausumaa liian yleistävänä. Hänen mukaansa silloin, kun on selvästi osoitettu, että syytetty on saanut haasteen tiedokseen ja silti jäänyt saapumatta oikeudenkäyntiin, on oikeutettua odottaa, että syytetty toimittaa tuomioistuimelle näyttöä siitä, että hänen poissaolonsa

⁸⁷ *Colozza v. Italia*, kohdat 27 ja 28.

⁸⁸ *Ibid.*, kohdat 29 ja 30.

on johtunut laillisesta esteestä.⁸⁹ Suomessakin rikosasian tutkimista ja ratkaisemista vastaajan poissa ollessa koskevassa ROL 8 luvun 11 §:ssä säädetään päinvastoin, että jos vastaaja ei näytä toteen laillista estettä, asiaa ei oteta tutkittavaksi. Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2016:84 katsonut, että sen, joka vetoaa sairauteen laillisena esteenä, on esitettävä selvitys siitä, ettei hän sairauden vuoksi voi osallistua oikeudenkäyntiin. Tällöin tuomioistuimen on harkittava, onko asiasta esitetty riittävä selvitys.

Ratkaisussa *Medenica v. Sveitsi (2001)* syytetty matkusti Yhdysvaltoihin vapauduttuaan takuuta vastaan ja hankki siellä itselleen kansalaisuuden ja työpaikan lääkärinä. Geneven käräjäoikeudessa järjestetyssä valmisteluistunnossa, jossa syytetyn sijaan paikalla olivat tämän asiamiehet, päätettiin oikeudenkäynnin alkavan 17. huhtikuuta. Myöhemmässä valmisteluistunnossa noin kuukautta ennen oikeudenkäynnin alkamista paikalla oli myös syytetty, joka tuolloin vahvisti saapuvansa paikalle myös itse oikeudenkäyntiin. Valmisteluistunnon jälkeen Medenica kuitenkin palasi takaisin Yhdysvaltoihin, jossa tuomioistuimien antoi erään hänen potilaansa hakemuksesta kieltotuomion, jolla Medenicaa kiellettiin poistumasta Yhdysvalloista 27. maaliskuuta asti, jolloin asia tulisi käsittelyyn. Käsittelyssä Medenica lausui muun muassa, ettei hän tiennyt toista lääkäriä, joka olisi riittävän pätevä hoitamaan hänen potilastaan, ja että häntä odottaisi Sveitsissä mahdollisesti kuolemantuomio. Käsittelyn tuloksena Medenicaa kiellettiin edelleen poistumasta Yhdysvalloista ja hänet määrättiin luovuttamaan passinsa. Sveitsissä syytetyn asiamiehet pyysivät useaan kertaan asian käsittelyn lykkäämistä, sillä syytetty ei päässyt paikalle. Lopulta tuomioistuin ei kuitenkaan suostunut enää lykkäämään käsittelyä, vaan asia käsiteltiin syytetyn poissa ollessa, ja hänet tuomittiin neljäksi vuodeksi vankeuteen. Medenica käytti kaikki mahdolliset muutoksenhakukeinot, mutta valitukset hylättiin.

Yleisenä ohjeena ratkaisun perusteluissa EIT toteaa, että jäsenvaltioilla on laaja harkintavalta sen suhteen, miten se käytännössä toteuttaa sopimusmääräyksiä. Vaikka oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta onkin tärkeää, että syytetty olisi paikalla asiansa käsittelyssä, jäsenvaltiolla tulee olla mahdollisuus ehkäistä aiheettomia poissaoloja oikeudenkäynnistä, jotta rikosprosessi olisi myös tehokas. Tapauksessa EIT yhtyi Sveitsin kansallisten tuomioistuinten näkemykseen siitä, että syytetty oli omalla menettelyllään aiheuttanut sen, ettei hän ollut voinut saapua oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti. Syytetyltä ei ollut evätty täysin oikeutta puolustukseen, sillä paikalla olivat olleet hänen kaksi asiamiestään, ja hän oli myös saanut tiedon oikeudenkäynnin ajankohdasta.⁹⁰ Näin ollen EIT katsoi, että Sveitsin tuomioistuin oli toiminut harkintavaransa rajoissa, vaikka Medenica oli tuomittu hänen poissa ollessaan, eikä hänen asiansa ollut otettu uudelleen käsiteltäväksi. Menettelyn ei katsottu rikkoneen 6 artiklaa.

Ratkaisu ei kuitenkaan ollut yksimielinen, vaan siihen esitettiin kaksi eriävää mielipidettä. Ensimmäisen eriävän mielipiteen antoi tuomari Rozakis, jonka mukaan 6 artiklan 3(c) kohdassa

⁸⁹ Trechsel 2005, s. 255.

⁹⁰ *Medenica v. Sveitsi*, kohdat 54–55 ja 58–59.

ilmaistulla syytetyn oikeudella voidaan nähdä olevan muukin tarkoitus kuin vain asianmukaisen puolustautumisen turvaaminen. Sen nimittäin voidaan ajatella turvaavan myös yleisempiä etuja, kuten tuomioistuimen mahdollisuutta kattavampaan todistusaineistoon ratkaisunsa tueksi. Lisäksi syytetyn läsnäolon myötä tuomioistuin voi tehdä havaintoja syytetyn persoonasta. Rozakis oli myös sitä mieltä, ettei syytetyn oikeutta puolustukseen voida automaattisesti toteuttaa siten, että hänelle järjestetään asiamies, jos hän ei itse pääse paikalle. Siten hänen mukaansa puolustautuminen henkilökohtaisesti ja asiamiehen välityksellä eivät ole vaihtoehtoja toisilleen, vaan ensi sijassa jokaisella tulisi olla oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä. Rozakis kiinnitti huomiota myös siihen, että kun kyse on alioikeuskäsittelystä, syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on vielä suurempi merkitys kuin silloin, kun asiaa käsitellään valitustuomioistuimessa. Lisäksi syytetyllä oli eriävän mielipiteen mukaan perusteltu syy poisjäännilleen istunnosta, ja hän oli pyytänyt asian uudelleen käsittelyä.⁹¹ Koska Sveitsin tuomioistuin ei ollut ottanut asiaa uudelleen käsiteltäväksi, Rozakis katsoi, että 6 artiklaa oli rikottu.

Toisen eriävän mielipiteen antoi tuomari Bonello, jonka mukaan tapauksessa on ylitetty sopimusvaltiolle kuuluvan harkintavallan rajat. Bonellon mukaan sillä, että syytetty oli kertonut Yhdysvaltojen tuomioistuimelle harhaanjohtavia tietoja häntä koskevasta rikosprosessista Sveitsissä, ei ollut juurikaan merkitystä kieltomääräyksen antamiselle. Asian oli laittanut viireille kolmas henkilö, jonka oikeuksia ja etua kieltomääräyksellä suojattiin. Tämän vuoksi Bonello katsoi, ettei syytetyn poisjäänti johtunut hänen omasta menettelystään, minkä vuoksi tälle olisi tullut myöntää asian uudelleen käsittely.⁹² Bonello myös yhtyi eriävään mielipiteeseen, jonka Rozakis oli esittänyt.

Ratkaisussa *Sejdovic v. Italia (2006)* syytetty julistettiin myös oikeutta pakoilevaksi henkilöksi, kun häntä ei tavoitettu rikoksen jälkeen. Syytetty asui tuolloin Hampurissa, mutta hän oli rikoksen tekoaikana Roomassa. Syytetylle määrättiin asiamies, joka edusti häntä Rooman kärjaoikeudessa, vaikka syytetty ei ollut läsnä. Sejdovic tuomittiin heinäkuussa 1996 murhasta ja laittomasta aseiden hallussapidosta 21 vuoden ja 8 kuukauden vankeusrangaistukseen, ja tuomio talletettiin rekisteriin. Asiamies ei valittanut tuomiosta. Syyskuussa 1999 Sejdovic pidätettiin Hampurissa pidätysmääräyksen seurauksena, ja Italian oikeusministeri pyysi tämän luovuttamista Italiaan. Tuomitulla oli oikeus hakea valituslupaa valittaakseen tuomiostaan määräajan jälkeen, mutta saadakseen asiansa uudelleen käsitellyksi tuomitun tuli osoittaa, että hänet on väärin perustein todettu oikeutta pakoilevaksi. Saksan viranomaiset kuitenkin kieltäytyivät Sejdovicin luovutuksesta, koska ei ollut riittävä varmuutta siitä, että tuomittu olisi saanut asiansa uudelleen käsiteltäväksi Italiassa. Sejdovic vapautettiin marraskuussa 1999.

⁹¹ *Medenica v. Sveitsi*, tuomari Rozakisin eriävän mielipiteen kohdat 1–2, 4, 7c ja 7d.

⁹² *Medenica v. Sveitsi*, tuomari Bonellon eriävän mielipiteen kohta 7.

Perustelujen alussa EIT totesi samaan tapaan kuin ratkaisussa *Colozza v. Italia*, että syytetyllä on 6 artiklan mukaan oikeus osallistua käsittelyyn. Vaikka oikeudenkäynti syytetyn poissa ollessa ei sinänsä ole 6 artiklan vastainen, oikeudenloukkaus on EIT:n mukaan epäilemättä käsillä silloin, kun oikeudenkäynnistä poissa olevana rikoksesta tuomittu ei voi saattaa asiaansa samassa tuomioistuimessa uudelleen käsiteltäväksi sekä tosiseikkojen että oikeuskysymysten osalta. Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa syytetty on luopunut oikeudestaan olla läsnä tai hän pakoilee oikeudenkäyntiä. Tällöin myös kieltäytymistä ottamasta asiaa uudelleen käsiteltäväksi on pidetty törkeänä oikeudenloukkauksena, jolloin oikeudenkäyntiä on pidetty selvästi 6 artiklan ja sen edustamien periaatteiden vastaisena.⁹³

Oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai asiamiehen välityksellä on perustavaa laatua oleva osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Rikoksesta syytetty ei saa menettää tätä oikeuttaan vain sillä perusteella, ettei hän ole itse läsnä oikeudenkäynnissä. EIT kuitenkin painotti edelleen syytetyn läsnäolon tärkeyttä. Sopimusvaltioilla on laaja harkintavalta sen suhteen, miten ne tämän oikeuden toteutumisen käytännössä hoitavat. Valtion tehtävänä ei kuitenkaan ole tarpeettomasti puuttua syytetyn ja tämän asiamiehen väliseen suhteeseen oli asiamies sitten syytetyn itse valitsema tai tälle viran puolesta määrätty. EIS 6 artiklan 3(c) kohdan perusteella valtio on velvollinen puuttumaan vain silloin, jos se havaitsee asiamiehen puolustuksessa selviä puutteita tai puutteet tulevat muulla tavoin tuomioistuimen tietoon.⁹⁴

EIT katsoi, että Sejdovicin tapauksessa ei voida soveltaa ratkaisussa *Medenica v. Sveitsi* omaksettua käytäntöä, sillä toisin kuin Sejdovic Medenica oli saanut tiedon häntä vastaan nostetusta syytteestä ja oikeudenkäynnin ajankohdasta. Sejdovicin tapauksessa kysymys oli siitä, voitiinko hänen katsoa olleen siten tietoinen häneen kohdistuvasta oikeudenkäynnistä, että hän olisi tämän tiedon perusteella voinut tarkoituksella joko luopua läsnäolo-oikeudestaan tai paeta oikeudenkäyntiä. Syytetylle ei ollut annettu oikeudenkäyntiä tiedoksi henkilökohtaisesti, ja EIT katsoi, ettei tapauksessa ollut myöskään käynyt ilmi sellaisia seikkoja, joiden perusteella syytetty olisi saanut tiedon oikeudenkäynnistä jotakin muuta kautta kuin viranomaisilta.⁹⁵

Lisäksi EIT arvioi tuomitun mahdollisuutta saada asiansa uudelleen käsiteltyksi. Italian rikosprosessilain mukaan tuomitulla olisi ollut mahdollisuus hakea valituslupaa määräajan jälkeen tehtävälle valitukselle. EIT:n arvion mukaan Sejdovicilla olisi kuitenkin ollut huomattavia vai-

⁹³ *Sejdovic v. Italia*, kohdat 81, 82 ja 84.

⁹⁴ *Ibid.*, kohdat 91–92 ja 94–95, samoin *Hermi v. Italia*, kohta 96.

⁹⁵ *Sejdovic v. Italia*, kohdat 98–100.

keuksia tämän muutoksenhakukeinon käyttämisessä. Ensinnäkin tämän olisi tullut osoittaa todeksi, ettei hän ollut kieltäytynyt selvittämästä häntä koskevan prosessin kulkua, ja ettei hänen tarkoituksenaan ollut pakoilla oikeutta. Lisäksi tämän edellytyksen täyttymisessä olisi ollut ongelmia todistustaakan kanssa, jonka ei tulisi tällaisessa tilanteessa olla tuomitulla. Toiseksi tuomitulla olisi ollut vain kymmenen päivää aikaa hakemuksen tekemiselle, eikä ollut näytetty, että hänelle olisi edes annettu tieto tällaisen muutoksenhakukeinon olemassaolosta. EIT:n arvioon mukaan tuomitulla olisi todennäköisesti ollut myös vaikeuksia löytää Italian lainsäädäntöä tunteva asiamies riittävän nopeasti.⁹⁶ Näin ollen Italian katsottiin rikkoneen 6 artiklaa.

Edellä selostetuista ratkaisuksista voidaan kokoavasti todeta, että vaikka syytetyn läsnäolo-oikeus ei olekaan ehdoton, sitä ei voida kokonaan evätä syytetyltä, jota ei ole pystytty tavoittamaan, sillä perusteella, että rikosprosessi muutoin vaarantuisi. Siten tällaisessa tapauksessa valtion yleiset edut ja rikosprosessin sanktiotarkoitus eivät voi ohittaa syytetyn puolustautumisoikeuksia. Näin on etenkin silloin, kun ei ole esitetty riittävää näyttöä siitä, että syytetty oli tietoinen oikeudenkäynnin ajankohdasta. Myöskään syytetyllä itsellään ei ole todistustaakkaa siitä, että hän ei tarkoituksella vältellyt oikeudenkäyntiä. Lisäksi merkitystä on sillä, oliko poissa olevana tuomitulla henkilöllä mahdollisuus saada asiansa uudelleen käsiteltäväksi samassa tuomioistuimessa sekä oikeus- että tosiasiakysymysten osalta. Asian uudelleen käsittelemisellä voidaan nimittäin korjata mahdollisesti ensimmäisellä käsittelykerralla tapahtuneen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeneet menettelyvirheet, jolloin lopputulos on karkeasti ottaen sama, kuin jos oikeudenmukainen oikeudenkäynti olisi toteutunut jo ensimmäisellä käsittelykerralla.

Suomessa edellä kuvatun kaltaisten syytetyn läsnäoloa koskevien ongelmien ei pitäisi realisoidua, sillä lainsäädännössä säännellään tiedoksianto melko tarkasti. Oikeudenkäymiskaaren säännöksissä on nimenomaisesti huomioitu haasteen tiedoksianto rikosasian vastaajalle, mikä ei voi OK 11:7 §:n 4 momentin mukaan tapahtua luovuttamalla asiakirjat jollekin samaan talouteen kuuluvalla henkilöllä tai OK 11:9 §:n mukaan kuuluttamalla. Haasteen tiedoksianto vastaajalle tulee siten tapahtua sellaisella tavalla, ettei käytännössä sellaista tilannetta, jossa rikosasian vastaaja ei olisi ollut lainkaan tietoinen oikeudenkäynnin ajankohdasta ja paikasta ja hänet olisi tuomittu poissa olevana, pitäisi syntyä. Suomessa kuitenkin paljon ongelmia on aiheuttanut juurikin se, ettei vastaajia saada haastettua lainkaan, sillä heitä ei syystä tai toisesta tavoiteta.⁹⁷

⁹⁶ *Sejdovic v. Italia*, kohdat 102–104.

⁹⁷ Tämä ilmenee muun muassa oikeusministerin vastauksesta, jolla hän on vastannut Pertti Hemmilän esittämään kirjalliseen kysymykseen *KK 608/2010 vp*.

5.1.2 Läsnaolo muutoksenhakuasteessa

Toisen omanlaisensa syytetyn läsnäoloa koskevan ryhmän EIT:n ratkaisukäytännössä muodostavat tilanteet, joissa on arvioitu syytetyn läsnäolo-oikeutta muutoksenhakuasteessa. Näissä ratkaisuissa syytetty on tuomittu alioikeudessa vankeusrangaistukseen ja ollut vangittuna valituksen käsittelyn aikaan, eikä häntä sen vuoksi ole tuotu paikalle oikeudenkäyntiin.

Ratkaisussa *Kremzow v. Itävalta (1993)* asia tuli vireille Kremzovin tunnustaessa murhaneensa P:n. Oikeudenkäynnin alettua syytetty kuitenkin perui tunnustuksensa. Käräjäoikeudessa syytettyä edusti yleinen oikeusavustaja, sillä hänen pyyntönsä puolustautua henkilökohtaisesti evättiin. Käräjäoikeus tuomitsi Kremzovin murhasta 21 vuoden vankeusrangaistukseen, joka määrättiin suoritettavaksi mielisairaille rikosentekijöille tarkoitettussa laitoksessa. Tuomittu teki korkeimmalle oikeudelle mitätöimisvaatimuksen sillä perusteella, että hänen oikeutensa puolustautua oli laiminlyöty ja oikeudenkäynti ei ollut oikeudenmukainen. Tuomitun vaimo ja äiti valittivat myös tuomion pituudesta ja sen suorittamisesta mielisairaalassa. Kremzowia ei päästetty henkilökohtaisesti paikalle näiden valitusten käsittelyyn, vaan häntä edusti jälleen yleinen oikeusavustaja. Korkein oikeus hylkäsi mitätöintivaatimuksen ja hyväksyi syyttäjän vaatimuksen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta ja sen suorittamisesta tavallisessa vankilassa.

Ratkaisun perusteluissa EIT ensin muistuttaa, että 6 artikla ulottuu myös mitätöintivaatimusten ja valitusten käsittelyyn, mutta syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla ei näissä menettelyissä ole niin suurta merkitystä kuin alioikeuskäsittelyssä. Läsnaolon merkityksen arvioinnissa tulee ottaa huomioon menettelyn erityispiirteet sekä se, miten syytetyn etuja on ajettu valitustuomioistuimessa.⁹⁸ EIT katsoikin, ettei 6 artiklaa ollut loukattu siltä osin, kun Kremzow ei ollut saanut osallistua mitätöintivaatimuksen käsittelyyn. EIT:n mukaan oikeus puolustukseen toteutui asianmukaisesti, kun otettiin huomioon, että paikalla oli Kremzowin asiamies ja käsittely koski vain oikeuskysymyksiä.

Sopimusrikkomus kuitenkin todettiin siltä osin, kun Kremzowilta oli evätty mahdollisuus osallistua muiden valitusten käsittelyyn. Lain mukaan hänen olisi pitänyt pyytää tuomioistuimelta mahdollisuutta olla läsnä valitusten käsittelyssä, mitä hän ei ollut tehnyt. Käsittelyn kohteena olivat vankeusrangaistuksen muuttaminen elinkautiseksi sekä sen suorittaminen mielisairaalan sijaan tavallisessa vankilassa. Siten valituksen käsittelyllä oli huomattava merkitys tuomitulle. Lisäksi jo tuomioistuimen ratkaisuharkinnan helpottamiseksi tuomitun olisi pitänyt olla läsnä, jotta olisi voitu arvioida hänen mielentilaansa ja motiiviaan. Näin ollen EIT katsoi, että menettelyn oikeudenmukaisuus oli edellyttänyt tuomitun henkilökohtaista läsnäoloa. Lisäksi se lin-

⁹⁸ *Kremzow v. Itävalta*, kohta 58.

jasi, että tällaisessa tilanteessa valtiolla on positiivinen toimintavelvoite tuomitun läsnäolon turvaamiseksi, jolloin valtion tulee varmistaa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo, vaikka tämä ei sitä olekaan pyytänyt.⁹⁹

Ratkaisussa *Sobolewski v. Puola (2009)* syytetty oli tuomittu alioikeudessa läsnäolevana ja asiamiehen edustamana kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Sekä tuomittu itse että tämän asiamies valittivat tuomiosta. Valittaja, joka oli valituksen käsittelyaikaan vangittuna, pyysi saada osallistua henkilökohtaisesti valitusasian käsittelyyn, mutta pyyntö evättiin. Syyksi tälle kerrottiin, että pyyntö oli hyvin lyhyt ja epämääräinen eikä siinä perusteltu, miksi valittajan läsnäolo käsittelyssä olisi tarpeen. Lisäksi valittajaa edusti asiamies, jonka läsnäolon katsottiin riittävän tehokkaan puolustuksen turvaamiseksi. Valitustuomioistuin ei muuttanut alioikeuden tuomiota.

Tässäkin ratkaisussa on kysymys läsnäolo-oikeuden ulottuvuudesta muutoksenhakuvaiheessa. EIT:n mukaan huomiota on tällöin kiinnitettävä prosessikokonaisuuteen sekä siihen, millainen rooli valitustuomioistuimella kansallisen lainsäädännön mukaan on siinä kokonaisuudessa. Jos valitusasteessa käsittelyn kohteena on vain oikeuskysymyksiä, menettelyn oikeudenmukaisuus ei välttämättä edellytä valittajan läsnäoloa, jos häntä on kuultu alioikeudessa. EIT:n mukaan silloin, kun valitustuomioistuimen ratkaistavana on sekä oikeus- että tosiasioiden pohjalta kysymys valittajan syyllisyydestä, tuomioistuin ei voi ratkaista asiaa ilman valittajan henkilökohtaista kuulemistä.¹⁰⁰ Kun valitus koski muun muassa valittajan väitettä siitä, että tuomioistuin oli arvioinut todistusaineistoa väärin, käsittely ei rajoittunut vain oikeuskysymyksiin. EIT:n mukaan tuomioistuin ei voinut ratkaista valitusta asianmukaisesti ilman valittajan henkilökohtaista läsnäoloa.

Ratkaisussa *Belziuk v. Puola (1998)* syytetty tuomittiin varkauden yrityksestä kolmen vuoden vankeusrangaistukseen. Alioikeuskäsittelyssä syytetty oli itse läsnä ja puolustautui henkilökohtaisesti, sillä hallituksen mukaan syytetty ei ollut halunnut asiamiestä. Belziuk valitti tuomiostaan sillä perusteella, että hänen mielestään todistusaineistoa oli arvioitu väärin. Hän pyysi, että hänet tuotaisiin vankilasta paikalle valitusasian käsittelyyn, mutta pyyntö evättiin, sillä hänen läsnäoloaan ei katsottu tarpeelliseksi. Myöskään muutoksenhakuasteessa paikalla ei ollut asiamiestä edustamassa valittajaa. Valitus hylättiin.

Ratkaisun perusteluna käytettiin muun muassa Kremzow-tapauksessa ilmaistuja periaatteita. Koska valituksen perusteena oli ollut todistelun uudelleen arvioiminen sekä uusien todisteiden esittäminen, käsittelyn kohteena ei voitu katsoa olevan vain oikeuskysymyksiä. Näin ollen valitustuomioistuin ei EIT:n mukaan voinut ratkaista asiaa ilman syytetyn läsnäoloa. Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, ettei valittajaa edustanut edes asiamies valitustuomioistuimen käsit-

⁹⁹ *Kremzow v. Itävalta*, kohdat 67–68.

¹⁰⁰ *Sobolewski v. Puola*, kohdat 34–35.

telyssä. Merkitystä ei ollut sillä, että ainakin hallituksen mukaan valittaja oli itse päättänyt puolustautua ilman asianajajan avustusta.¹⁰¹ EIS 6 artiklan 1 ja 3(c) kohtia katsottiin rikotun. Epäselvää on, olisiko ratkaisu ollut erilainen, jos valittajaa olisi käsitellyssä edustanut asiamies. Siinäkin tapauksessa tapaus olisi vastannut pitkälti edellä selostettua Sobolewski-ratkaisua, jossa sopimusrikkomus todettiin.

Ratkaisussa *Hermi v. Italia (2006)* syytetty ja hänen kaksi asiamiestään olivat paikalla alioikeudessa järjestetyssä summaarisessa menettelyssä, jota syytetty itse oli pyytänyt. Hermi tuomittiin kuuden vuoden vankeusrangaistukseen ja valitti tuomiostaan. Valittaja oli vangittuna valituksen käsittelyn aikaan, joten tämän asiamies pyysi käsittelyn alettua valittajan tuomista istuntoon. Pyyntö evättiin, sillä valittaja ei ollut etukäteen ilmoittanut halustaan olla henkilökohtaisesti läsnä käsittelyssä. Tuomioistuimien säilytti alioikeuden tuomion. Hermi valitti vielä kassaatioistuimeen sillä perusteella, ettei hänen ollut annettu osallistua valituksen käsittelyyn, mutta valitus hylättiin.

EIT tarkasteli tapausta jälleen siltä pohjalta, edellyttikö valituksen käsittely tuomioistuimen kannanottoa sekä oikeus- että tosiasiakysymyksiin eli toisin sanoen, oliko valittajan läsnäolo tarpeellista. Valituksessa lähinnä toistettiin samat asiat kuin jo alioikeuden käsittelyssä: valittajan mukaan huumausaineet olivat hänen omaan käyttöönsä eivätkä myytäväksi, lakia oli tulkittu perustuslain vastaisesti ja huumausaineista annettu asiantuntijalausunto oli pätemätön. EIT katsoi, että valituksen kohteena olevat kysymykset olivat luonteeltaan oikeudellisia, minkä vuoksi valittajan henkilökohtaisella läsnäololla ei olisi ollut merkitystä asian ratkaisemisen kannalta. Lisäksi tuomioistuin kiinnitti huomiota siihen, että valittajan hallussa ollut huumausainemäärä oli niin suuri, että se olisi riittänyt keskivertokäyttäjälle noin kahdeksikymmeneksi vuodeksi, mikä osaltaan horjutti valittajan väitettä siitä, että huumausaineet olivat hänen omaan käyttöönsä.¹⁰² Siten sopimusrikkomusta ei todettu.

Tuomioistuimen viisi tuomaria äänestivät kuitenkin sopimusrikkomuksen puolesta. He eivät olleet samaa mieltä siitä, miten yleisiä tuomioistuimen oikeuskäytännössä linjattuja periaatteita tulisi soveltaa kyseiseen tapaukseen. Ensinnäkin heidän mielestään tapauksessa oli vaikea erottaa oikeus- ja tosiasiakysymykset toisistaan varsinkin, kun valitustuomioistuimella oli toimivalta ratkaista kysymys molemmilta osin. Etenkin tuomari Zupančič, joka kirjoitti muista erillisen eriävän mielipiteensä nimenomaan siitä, miten tosiseikkojen erottaminen oikeuskysymyksistä on lähes mahdotonta, oli sitä mieltä, että tapausta ratkaistessaan tuomioistuin joutui otta-

¹⁰¹ *Belziuk v. Puola*, kohta 38.

¹⁰² *Hermi v. Italia*, kohdat 83–85.

maan kantaa myös tosiseikkoihin. Toiseksi valittajalle ei ollut ilmoitettu, että hänen täytyy nimenomaisesti pyytää saada olla läsnä valituksen käsittelyssä, minkä vuoksi hänen ei voitu katsoa luopuneen tästä oikeudestaan.¹⁰³

Yhteenvedon syytetyn läsnäolosta muutoksenhakuasteessa voidaan todeta, että läsnäolon merkitys on pitkälti riippuvainen siitä, minkälaisia asioita valitus koskee. EIT ei ole pitänyt syytetyn läsnäolo-oikeuden toteutumista niin tärkeänä silloin, kun valitus on rajattu koskemaan vain oikeuskysymyksiä eli asioita, joiden ratkaisemisen kannalta syytetyn lausumilla ei ole merkitystä. Tällöinkin EIT on pitänyt tärkeänä, että syytettyä edustaa valitusasian käsittelyssä asianmies. Lisäksi merkitystä on sillä, onko valittajan asemassa olevaa syytettyä kuultu jo alioikeudessa. Toisin sanoen syytetyn läsnäolo-oikeuden toteutuminen muutoksenhakuasteessa on kytketty siihen, onko valittajan läsnäolo tarpeellista asian luotettavan selvittämisen kannalta. Kuitenkin, kuten *Hermi* -ratkaisuun annetussa eriävässä mielipiteessäkin on todettu, oikeus- ja tosiasiakysymysten erottaminen toisistaan ei välttämättä aina ole kovin yksinkertaista, minkä vuoksi syytetyllä tulisi vähintäänkin niin halutessaan olla oikeus osallistua valituksensa käsittelyyn. Näin tulisi olla ainakin silloin, kun syytetty on kiistänyt syyllisyytensä, ja valitusasiassa ei täysin riidattomasti voida sanoa olevan kyse vain oikeuskysymyksestä.

Suomi oli ennen vuoden 1998 hovioikeusmenettelyn uudistusta tehnyt EIS:een varauksen, joka koski suullisen menettelyn takaamista muutoksenhakuasteessa. Ennen uudistusta menettely hovioikeuksissa oli pääosin kirjallista, jolloin ratkaisut tehtiin yksinomaan hovioikeudelle toimitettujen kirjelmien sekä alioikeudessa kertyneen kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.¹⁰⁴ Siten myöskään syytetyn läsnäolo-oikeus muutoksenhakuasteessa ei toteutunut, kun suullista käsittelyä ei järjestetty. Muutoksen tarkoituksena olikin täyttää EIS:n myös muutoksenhakuastetta koskevat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, jotta varauksesta voitaisiin luopua.¹⁰⁵ Nykyään OK 26:14 §:n mukaan pääkäsittely toimitetaan hovioikeudessa, jos rikosasian asianomistaja tai vastaaja sitä vaatii. Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, että näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja pääkäsittelyn toimittaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta ottaen huomioon erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

¹⁰³ *Hermi v. Italia*, tuomareiden Rozakis, Spielmann, Myjer ja Ziemele eriävä mielipide, kohdat 11 ja 14.

¹⁰⁴ *HE 33/1997 vp*, s. 25.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 25–27.

Jos pääkäsittelyä ei toimiteta, asia ratkaistaan esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Siten Suomen lainsäädännön voidaan nykyään katsoa vastaavan hyvin EIT:n ratkaisukäytännössä läsnäolo-oikeudelle muutoksenhakuasteessa asetettuja vaatimuksia.

5.1.3 Läsnäolo-oikeudesta luopuminen

EIT:n ratkaisukäytännön mukaan syytetyn on mahdollista luopua oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä. Tuomioistuin on katsonut, että luopuminen on mahdollista, jos tärkeä julkinen intressi ei vaadi läsnäoloa.¹⁰⁶ Ratkaisuissa ei kuitenkaan ole sen tarkemmin otettu kantaa siihen, mikä voisi olla sellainen tärkeä julkinen intressi, joka vaatisi syytetyn läsnäoloa. Myös vuoden 2019 lakiuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä tämä EIT:n lausuma on otettu huomioon, mutta siinäkään ei sen tarkemmin ole pohdittu, mikä tällainen julkinen intressi voisi olla.¹⁰⁷ Lienee mahdollista ajatella, että tällaisena julkisena intressinä voitaisiin pitää ainakin sitä, että asia saadaan ratkaistua luotettavalla ja asianmukaisella tavalla. Oikean ratkaisun saavuttaminen ei nimittäin ole vain asianosaisten etu, vaan sen voidaan nähdä palvelevan koko lainkäyttötoiminnan etua.

Edellä selostetussa ratkaisussa *Hermi v. Italia* tuomioistuin otti kantaa siihen, voitiinko syytetyn katsoa luopuneen tästä oikeudestaan, ja toi esille tähän kysymykseen liittyviä yleisiä periaatteitaan. Ensinnäkin luopumisen tulee tapahtua syytetyn omasta tahdosta ja se voi ilmetä joko nimenomaisena tai konkludenttisena.¹⁰⁸ Konkludenttinen eli hiljainen luopuminen on kytköksissä syytetyn käyttäytymiseen. Se voi tapahtua esimerkiksi siten, että syytetty jättää pyytämättä saada osallistua käsittelyyn silloin, kun kansallinen lainsäädäntö edellyttää tällaista pyyntöä läsnäolo-oikeuden toteutumiseksi, ja syytetty on tietoinen tästä vaatimuksesta.¹⁰⁹ *Hermi* -tapauksessa syytetyn katsottiin hiljaisesti mutta yksiselitteisesti luopuneen läsnäolo-oikeudestaan, kun tämä ei ollut etukäteen pyytänyt tulla siirretyksi vankilasta valitusasiansa käsittelyyn, eikä tämän oikeuden valvominen olisi vaatinut valittajalta erityisiä muodollisuuksia.¹¹⁰

Ratkaisussa *Marguš v. Kroatia (2014)* rikosasian vastaaja oli poistettu salista ennen loppupuheenvuoroja sen jälkeen, kun häntä oli kahdesti varoitettu tuomioistuimen järjestyksen häiritsemisestä. Vastaajan oikeudenkäyntiasiamies oli kuitenkin jäänyt saliin pitämään loppupuheenvuoron vastaajan ollessa poissa.

¹⁰⁶ Esim. *Hermi v. Italia*, kohta 73, *Sejdovic v. Italia*, kohta 86.

¹⁰⁷ HE 200/2017 vp, s. 11.

¹⁰⁸ *Hermi v. Italia*, kohta 73.

¹⁰⁹ Esim. ratkaisussa *Håkansson ja Sturesson v. Ruotsi (1990)* valittajien katsottiin luopuneen konkludenttisesti oikeudestaan suulliseen käsittelyyn, kun he eivät olleet pyytäneet sitä, ja ratkaisun kohteena olevat asiat tyypillisesti käsiteltiin ilman suullisen käsittelyn järjestämistä.

¹¹⁰ *Hermi v. Italia*, kohta 102.

Kysymys oli siitä, oliko syytetyn EIS 6 artiklan mukaisia puolustautumisoikeuksia rikottu, kun hänet oli poistettu salista kesken oikeudenkäynnin. Ratkaisua ei ole perustettu syytetyn hiljaiseen luopumiseen oikeudestaan olla läsnä, vaan lähinnä siihen, että syytetyn asiamies oli ollut paikalla puolustamassa tätä, joten syytetyn oikeus puolustukseen oli joka tapauksessa asianmukaisesti turvattu. Trechselin mukaan kuitenkin tämänkaltaisen huono käytös oikeudenkäynnin aikana voidaan tulkita myös hiljaiseksi luopumiseksi läsnäolo-oikeudesta, kunhan se on osoitettu EIT:n edellyttämällä tavalla yksiselitteisesti.¹¹¹ Tällä perusteella on vaikea arvioida, millainen käytös voidaan tulkita läsnäolo-oikeudesta luopumiseksi. Onko siis asiaton käytös nähtävä aina yksiselitteiseksi ilmaukseksi läsnäolosta luopumiselle, vai edellyttääkö yksiselitteisyyden vaatimus jotakin tiettyä käytöksen asiattomuuden astetta? Tämä jäänee tuomioistuinten tapauskohtaisesti ratkaistavaksi.¹¹²

Ratkaisussa *Brozicek v. Italia (1989)* vastaajana oli Saksassa asuva henkilö, jolle ilmoitettiin rikosprosessin alkamisesta kirjeitse vastaanottotodistusta edellyttäen. Tiedoksianto yhteydessä syytettyä pyydettiin myös nimittämään itselleen asiamies, tai muutoin asiamies järjestettäisiin viran puolesta. Syytetty palautti kirjeen kertoen, että hänellä oli vaikeuksia ymmärtää sen sisältöä, sillä kirje oli kirjoitettu italiaksi. Myöhemmin syytetylle lähetettiin toinen tiedoksianto, jossa tätä pyydettiin ilmoittamaan italialainen osoite tiedoksiantoa varten. Tämä kirje kuitenkin palautettiin lähettäjälle siten, että jäi epäselväksi, oliko syytetty koskaan saanut kirjettä. Syytetylle määrättiin asiamies ja oikeudenkäynti lopulta pidettiin ilman syytetyn läsnäoloa, kun tiedoksianto oli tehty rekisterin välityksellä. Brozicek tuomittiin viiden kuukauden vankeusrangaistukseen heinäkuussa 1981. Hän sai tiedon tuomiosta vasta 1984 Saksan viranomaisilta, minkä jälkeen hän alkoi selvittää valitusmahdollisuuksiaan. Tuomitulla olisi ollut mahdollisuus valittaa normaalien määräaikojen jälkeenkin, mutta hän ei hyödyntänyt tätä mahdollisuutta.

EIT:ssa ratkaisun kohteena oli muun muassa se, oliko syytetty luopunut 6 artiklan turvaamasta oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä. Ratkaisussa oli jo aiemmin otettu kantaa tiedoksiantojen asianmukaisuuteen ja todettu, ettei italian kielellä tehty tiedoksianto ollut 6 artiklan 3(a) kohdan mukainen. EIT ei myöskään ollut vakuuttunut siitä, että syytetty olisi ollut tietoinen toisesta kirjeestä, joka oli palautettu lähettäjälle ilman asianmukaista vastaanottotodistusta. Näin ollen syytetyn ei myöskään voitu katsoa pätevästi luopuneen läsnäolo-oikeudestaan.¹¹³ Menettely ei ollut täyttänyt EIS 6 artiklassa oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetettuja vaatimuksia.

¹¹¹ Trechsel 2005, s. 255–256.

¹¹² Esimerkiksi Turussa 18.8.2017 tapahtuneen puukotuksen vuoksi terroristisessa tarkoituksessa tehdyistä murhasta ja murhan yrityksistä syytetty henkilö, jouduttiin poistamaan salista sen vuoksi, ettei hän suostunut istumaan syytetyille tarkoitettuun tuoliin, vaan hän olisi halunnut istua lattialla. Turun Sanomat 18.4.2018. Turun puukottajan kuulemista yritetään jatkaa tänään. <https://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3917207/Turun+puukottajan+kuulemista+yritetaan+jatkaa+tanaan>

¹¹³ *Brozicek v. Italia*, kohdat 41 ja 45.

Ratkaisussa *F.C.B. v. Italia (1991)* syytetty oli valitusasian käsittelyn aikana vangittuna toisessa valtiossa. Hänet haastettu saapumaan oikeudenkäyntiin, mutta haaste oli toimitettu syytetyn äidille. Lisäksi syytetyn asiamiehelle oli ilmoitettu oikeudenkäynnin ajankohdasta. Asiamies ilmoitti tuomioistuimelle, että hänen päämiehensä on tämän sukulaisten mukaan vangittuna toisessa valtiossa, joten tämä ei voinut osallistua oikeudenkäyntiin. Koska objektiivista näyttöä siitä, että syytetty oli vangittuna, ei ollut, oikeudenkäynti pidettiin syytetyn poissa ollessa. Syytetyllä ei katsottu olleen laillista estettä poisololleen. Hänet tuomittiin 24 vuodeksi vankeuteen.

EIT katsoi, ettei tapauksessa ollut esitetty näyttöä siitä, että syytetty olisi ollut tietoinen oikeudenkäynnin ajankohdasta. Italian hallitus puolestaan oli vakuuttunut siitä, että syytetty oli saanut tiedon oikeudenkäynnistä asiamieheltään, perheeltään tai kanssasyytetyiltä, joihin hänen tiedettiin olleen yhteydessä. Samoin komitea piti epätodennäköisenä sitä, ettei syytetty olisi tiennyt oikeudenkäynnin ajankohdasta, mutta piti tätä epäolennaisena lopputuloksen kannalta, sillä ratkaisevaa komitean mukaan oli asiamiehen esittämä kirjallinen todistusaineisto syytetyn vangitsemisesta. Siten syytetty ei ollut voinut myöskään luopua oikeudestaan osallistua käsittelyyn, kun hänen tietoisuudestaan oikeudenkäynnin ajankohdasta jäi epäilyksiä. Kun otettiin huomioon myös syytteiden ankaruus, syytetyllä ei voitu katsoa tarkoittaneen luopua läsnäolo-oikeudestaan.¹¹⁴

Tuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan syytetyn ei voida katsoa konkludenttisesti luopuneen oikeudestaan olla läsnä pelkästään sillä perusteella, että hänen on ajateltu tahallaan pakoilevan oikeudenkäyntiä tai tuomion täytäntöönpanoa.¹¹⁵ Näissäkin tapauksissa kysymys on kuitenkin pohjimmiltaan siitä, ettei esitetyn todistusaineiston perusteella voitu pitää riittävän todennäköisenä, että syytetty olisi saanut tiedon häntä koskevasta rikosprosessista. Tuomioistuin oli epätyytyttävän todistusaineiston pohjalta julistanut syytetyn oikeutta pakoilevaksi henkilöksi, minkä jälkeen tämän aseman perusteella oletettiin, että syytetty on siten myös luopunut oikeudestaan osallistua käsittelyyn.¹¹⁶

Sen lisäksi, että syytetyn on täytynyt tietää käsittelyn ajankohdasta sekä siitä oikeudesta, josta hän aikoo luopua¹¹⁷, pätevä luopuminen edellyttää myös, että syytetty on kohtuudella kyennyt ennakoimaan toimintansa seuraukset. Ratkaisussa *Jones v. Iso-Britannia (2003)* syytetty oli tietoinen rikosasian oikeudenkäynnin ajankohdasta, mutta hän oli tarkoituksella jättänyt saapumatta paikalle. Kansallisesta lainsäädännöstä ei kuitenkaan selvästi ilmennyt, että asia voitiin käsitellä ja ratkaista syytetyn poissa ollessa. Kun näin kuitenkin meneteltiin, ja syytetty tuomit-

¹¹⁴ *F.C.B. v. Italia*, kohdat 31–35.

¹¹⁵ Esim. *Colozza v. Italia* ja *Sejdovic v. Italia*.

¹¹⁶ *Hermi v. Italia*, kohta 74, *Colozza v. Italia*, kohta 28.

¹¹⁷ *Ervo* 2005, s. 198.

tiin vankeusrangaistukseen poissa olevana ilman asiamiehen edustusta, EIT katsoi, ettei syytetty ollut voinut pätevästi luopua läsnäolo-oikeudestaan, kun tämä ei ollut voinut ennakoita poisjääntinsä seurauksia. Valitus jätettiin kuitenkin tutkimatta, sillä valittaja ei ollut käyttänyt kaikkia kansallisia oikeussuojakeinoja.

Mielenkiintoista on, millaista tietoa syytetyltä odotetaan menettelynsä seurauksista, jotta luopuminen olisi pätevä. Oletetaanko jokaisen olevan tietoinen lain säännöksistä, mikä ei useinkaan pidä paikkaansa. Voidaan hahmottaa esimerkkitilanne, jossa henkilö on rikosasian vastaajana lievistä rikkomuksesta haastettu saapumaan henkilökohtaisesti paikalle oikeudenkäyntiin. Asiaa ei nimittäin voida selvittää luotettavasti ilman syytetyn läsnäoloa, sillä asiasta ei ole muuta näyttöä kuin asianosaisten lausumat, ja vastaaja on kiistänyt syyllisyytensä. Matka oikeuspaikalle on pitkä ja mahdollisena yksinhuoltajana lapsetkin pitäisi saada hoitoon käsittelypäiväksi. Vastaaja miettii, pitäisikö hänen sittenkin myöntää syyllisyytensä, jotta hänen ei kenties tarvitsisikaan mennä henkilökohtaisesti paikalle, kun asiassa ei olisi riittäviä kysymyksiä. Rangaistuksena olisi kuitenkin vain sakkoa. Tällaisessa esimerkkitilanteessa vastaaja ei ole oikeasti tietoinen menettelynsä seurauksista, eikä tällainen menettely muutenkaan ole omiaan lisäämään luottamusta tai kunnioitusta lainkäyttötoimintaa kohtaan.

5.1.4 Puolustautuminen asiamiehen välityksellä

Oikeuskäytännössä oman asiaryhmänsä muodostavat ne tapaukset, joissa on arvioitu syytetyn oikeutta puolustukseen asiamiehen välityksellä silloin, kun syytetty ei ole itse henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä. Tapauksissa syytetyn asiamies on ollut läsnä oikeudenkäynnissä, mutta hänen ei ole annettu puolustaa poissa olevaa päämiestään.

Ratkaisussa *Poitrinol v. Ranska (1993)* syytettyä edusti alioikeudessa kaksi asiamiestä, mutta syytetty itse ei ollut paikalla. Hänet tuomittiin vankeusrangaistukseen, ja hänestä annettiin pidätysmääräys. Poitrinol valitti tuomiostaan, mutta kutsusta huolimatta hän ei halunnut saapua henkilökohtaisesti paikalle valitusasian käsittelyistuntoon, vaan laitto asiamiehen sijastaan edustamaan häntä. Koska valittaja ei ollut itse paikalla, käsittelyä lykättiin, ja valittaja haastettiin saapumaan paikalle uuteen istuntoon, sillä hänen läsnäoloon pidettiin tarpeellisena. Kun valittaja ei saapunut toisenakaan istuntopäivänä, hänen asiamiehensä pyysi tuomioistuimelta lupaa saada edustaa päämiestään. Lupaa ei kuitenkaan myönnetty, ja asia käsiteltiin ilman, että valittaja oli itse paikalla tai häntä edusti asiamies.

Tapaus eroaa siinä määrin merkittävästi esimerkiksi ratkaisuista *F.C.B. v. Italia* ja *Colozza v. Italia*, sillä niissä syytetyn ei katsottu olleen tietoinen tätä koskevasta rikosprosessista ja oikeudenkäynnin ajankohdasta. *Poitrinol* -ratkaisussa valittajalle oli kuitenkin nimenomaisesti ilmoitettu käsittelyajankohta ja vielä kahteen kertaan kehotettu tätä saapumaan paikalle. Siten

EIT:n ratkaistavana oli kysymys siitä, oliko syytetyllä, joka tahallaan välttelee oikeudenkäyntiin saapumista, oikeus puolustukseen valitsemansa asiamiehen välityksellä 6 artiklan 3(c) kappaleen edellyttämällä tavalla.

EIT katsoi perusteluissaan, ettei syytetty menetä oikeuttaan puolustautua asiamiehen välityksellä pelkästään sillä perusteella, että hän ei itse ole paikalla istunnossa. EIT yhtäältä toteaa, että syytetyn läsnäolo oikeudenkäynnissä on äärimmäisen tärkeää, ja että lainsäädännöllä tulee voida ehkäistä oikeudettomia poissaoloja. Toisaalta se katsoi, että tässä tapauksessa on tarpeellista arvioida yleisellä tasolla sitä, voidaanko syytettyä rangaista poissaolosta epämällä tältä oikeus puolustukseen. EIT:n mukaan tämän oikeuden puuttuminen oli nimittäin joka tapauksessa kohtuutonta kyseisissä olosuhteissa, kun valitus oli syytetyn ainoa keino saada asiansa käsitellyksi toisessa oikeusasteessa sekä tosiasia- että oikeuskysymysten osalta.¹¹⁸ Ratkaisun lopputuloksena oli äänin 4–5, että 6 artiklaa oli rikottu.

Kolmen eri mieltä olleen tuomarin mukaan se, ettei syytetylle ollut myönnetty lupaa puolustautua asiamiehen välityksellä valitustuomioistuimessa, johtui syytetyn omasta menettelystä, eikä sopimusrikkomusta olisi sen vuoksi pitänyt todeta. Ensimmäisessä oikeusasteessa syytetty oli valinnut olla saapumatta paikalle oikeudenkäyntiin, ja tuomioistuin oli myöntänyt luvan syytetyn asiamiehelle edustaa päämiestään siitä huolimatta, ettei hän ollut läsnä. Saamastaan tuomiosta huolimatta syytetty ei ollut halukas saapumaan paikalle tekemänsä valituksen käsitteilyyn, vaikka hänet oli haastettu kaksi kertaa. Jos valittaja olisi ollut itse paikalla käsittelyssä, hänen olisi ollut mahdollista puolustautua asiamiehen avustamana. Lisäksi voidaan olettaa, että hän on saanut asiamiehiltään oikeudellisia neuvoja, joiden pohjalta hän on omasta tahdostaan jäänyt saapumatta paikalle. Näin ollen puolustautumisoikeuden epäämistä ei olisi tullut eri mieltä olevien jäsenten mukaan pitää kohtuuttomana.¹¹⁹

Tuomari Pettiti on omassa eriävässä mielipiteessään katsonut, että ratkaisulla asetettiin rikosprosessille sellaisia vaatimuksia, jotka ylittävät 6 artiklassa tarkoitettun. Hänen mukaansa syytetty, joka ilman pätevää syytä jättää saapumatta oikeuden istuntoon, ei voi laittaa asiamiestä puolestaan ikään kuin asian käsittelemiseksi *inter partes*. Hän painottaa lausunnossaan muiden asianosaisten, kuten uhrin, asemaa ja oikeuksia, sillä heidän mahdollisuutensa syytetyn riskikuulusteluun ei toteudu, jos syytetty voi välttää paikalle saapumisen jokaisessa oikeusasteessa.

¹¹⁸ *Poitrinol v. Ranska*, kohdat 34–35.

¹¹⁹ *Poitrinol v. Ranska*, tuomareiden Ryssdal, Sir John Freeland ja Lopes Rocha eriävä mielipide, kohdat 2, 3 ja 5.

Pettitin mukaan rikoslainsäädäntö siten kuin se nykyään ymmärretään, rankaisevana, ei voi sallia syytetylle valinnanvapautta sen suhteen, haluaako hän olla paikalla asiansa käsittelyssä vai ei.¹²⁰

Tapauksessa valitustuomioistuimen ensimmäisessä käsittelyssä valittajan läsnäoloa on pidetty asian selvittämisen kannalta tärkeänä, joten käsittelyä on siirretty, kun valittaja ei ole saapunut henkilökohtaisesti paikalle. Kun valittaja ei ole haasteesta huolimatta saapunut myöhempäänkään käsittelyyn, tuomioistuin on päättänyt ratkaisemaan asian sekä valittajan poissa ollessa että ilman, että tämän asiamiehellekään olisi annettu mahdollisuutta käyttää puheoikeutta valittajan puolesta eli ajaa tämän puolustusta. Jo asian luotettavan ratkaisemisen kannalta olisi tilanteessa tullut vähintäänkin sallia asiamiehelle oikeus puolustaa päämiestään. Toisaalta taas eri mieltä olleiden EIT:n jäsentenkin lausumaa on pidettävä aiheellisena. Tapauksessa valittaja ei ollut saapunut paikalle, koska hänestä oli annettu pidätysmääräys, ja hän ei halunnut tulla pidätyksi. Tällaisen oikeutta pakoilevan vastaajan mahdollisuus välttyä saapumasta paikalle sillä, että asiamies voi esiintyä hänen puolestaan oikeudenkäynnissä, vaikuttaa suojaavan perusteettomasti rikoksesta tuomittua vastaajaa.

Ratkaisussa *Lala v. Alankomaat (1994)* alioikeuskäsittely, jossa syytetty tuomittiin neljän viikon vankeusrangaistukseen, oli pidetty syytetyn poissa ollessa. Lala valitti tuomiossaan, mutta ei halunnut osallistua valitustuomioistuimen istuntoon, sillä hänellä oli maksamattomia sakkoja, minkä vuoksi häntä uhkasi pidätys, jos hän olisi saapunut paikalle oikeudenkäyntiin. Valittaja laitto asiamiehen edustamaan puolestaan valitusasian käsittelyssä, mutta asiamiehelle ei annettu puheoikeutta, eli tämä ei voinut asianmukaisesti puolustaa päämiestään. Valituksen johdosta tuomio kuitenkin vähennettiin kahteen viikkoon vankeutta. Lala valitti vielä korkeimpaan oikeuteen sillä perusteella, ettei hänen asiamiehellensä ollut annettu oikeutta edustaa häntä valituksensa käsittelyssä, mutta korkein oikeus ei havainnut menettelyvirhettä.

EIT punnitsi ratkaisun perusteluissa syytetyn läsnäolon tärkeyttä suhteessa syytetyn puolustautumisoikeuteen. Vaikka se katsoikin syytetyn läsnäolon olevan äärimmäisen tärkeää, ja Alankomaiden oikeuskäytännöllä, jonka mukaan ilman pätevää syytä poissa olevalla syytetyllä ei ole oikeutta laittaa asiamiestä puolestaan oikeudenkäyntiin, pyrittävän ehkäisemään asiattomia poissaoloja, EIT:n mukaan syytetyn oikeus puolustukseen on tärkeämpi näistä kahdesta. Tuomioistuimen mukaan se, että syytetty jättää asianmukaisesta haastamisesta ja pätevän syyn puuttumisesta huolimatta saapumatta oikeudenkäyntiin, ei ole riittävä peruste oikeuttamaan puolustautumisoikeuden epäämistä. Lisäksi tuomioistuin toteaa, että jotta puolustautumisoikeus olisi tehokkaasti hyödynnettävissä, sen toteutumisen ei tule riippua turhista muodollisuuksista.¹²¹ Tällaisena EIT ilmeisesti piti Alankomaiden säännöstä, jonka mukaan poissa olevan

¹²⁰ *Poitrimol v. Ranska*, tuomari Pettitin erivä mielipide.

¹²¹ *Lala v. Alankomaat*, kohdat 33–34.

syytetyn asiamiehen olisi pitänyt nimenomaisesti ilmoittaa haluavansa puolustaa paikalle saapumatonta asiamiestään.

Samantapainen tilanne oli myös ratkaisussa *Pelladoah v. Alankomaat (1994)*, jossa henkilö oli tuomittu huumausaineiden maahantuonnista ilman rikollista tarkoitusta puolen vuoden vankeusrangaistukseen, joka katsottiin jo suoritetuksi. Sekä tuomittu että syyttäjä valittivat tuomiosta. Pelladoah kuitenkin karkotettiin maasta ennen valituksen käsittelyä. Valituksen ensimmäisessä käsittelyssä valittajan asiamies pyysi saada edustaa päämiehistään, mutta pyyntö hylättiin, koska valittajan poisjäännille ei katsottu olevan pätevää syytä. Asia kuitenkin määrättiin uudelleen tutkittavaksi, minkä jälkeen uudessa käsittelyssä asiamies jälleen pyysi lupaa puolustaa valittajaa. Tällä kertaa lupa evättiin siksi, että asiamiehen valtuutuksessa ilmeni epäselvyyksiä. Käsittelyä lykättiin, ja kolmannella käsittelykerralla asiamiehen pyyntö edustaa poissa olevaa päämiehistään jälleen hylättiin. Tällä kertaa syynä oli se, että ensimmäisenä käsiteltävän ensisijaisen syytteen kohdalla asiamiehen edustus ei ollut sallittu. Tuomio muutettiin yhdeksän vuoden vankeusrangaistukseksi ilman, että syytetyn asiamies oli saanut käyttää syytetyn puhevaltaa oikeudenkäynnissä. Korkein oikeus hylkäsi tuomitun valituksen.

Pelladoah -ratkaisun perustelut ovat pääosin identtiset ratkaisun *Lala* kanssa. Tuomari Ryssdal, joka oli yksi eriävän mielipiteen jättäneistä tuomareista *Poitrinol* -ratkaisussa, on antanut molempiin vielä erillisen yhtenevän mielipiteensä selventääkseen, että hänen mukaansa ratkaisussa *Poitrinol* oli kysymys erilaisesta tilanteesta, joten ratkaisuja *Lala* ja *Pelladoah* ei voida verrata siihen. Lausunnossa ei selvennetä, miltä osin tilanteet ratkaisevasti eroavat toisistaan. Kenties *Poitrinol* -tapauksessa on havaittavissa syytetyn osalta enemmän piittaamattomuutta ottaen huomioon, että hän oli oletettavasti keskustellut poisjääntinsä seurauksista asianajajiensa kanssa, ja häntä oli useaan kertaan kehotettu saapumaan paikalle. Toisaalta yhtäläisyyksiä on havaittavissa ainakin ratkaisun *Lala* kanssa, sillä molemmissa syytetyt eivät ole halunneet saapua paikalle pidätysuhan vuoksi.

Ratkaisussa *Van Geyseghem v. Belgia (1999)* syytetty tuomittiin alioikeudessa poissa olevana neljän vuoden vankeusrangaistukseen ja sakkoihin. Hän haki tuomion kumoamista, minkä vuoksi asia käsiteltiin uudestaan samassa tuomioistuimessa ja syytetyn läsnä ollessa. Tuomio muutettiin kolmeksi vuodeksi vankeutta ja sakkoon, mistä tuomittu valitti. Niin valittaja kuin hänen asiamiehensäkin jätti asianmukaisesta haasteesta huolimatta saapumatta paikalle valituksen käsittelyyn, ja asia ratkaistiin heidän poissa ollessaan. Tuomittu haki jälleen tuomion kumoamista, ja valitus käsiteltiin uudelleen, tällä kertaa valittajan asiamiehen ollessa paikalla. Asiamiehelle ei kuitenkaan tämän pyynnöstä huolimatta myönnetty lupaa edustaa valittajaa käsittelyssä. Tuomittu valitti kassatiotuomioistuimeen, mutta valitus hylättiin.

Kysymys oli jälleen siitä, oliko 6 artiklaa rikottu, kun valittajan asiamiehelle ei ollut annettu lupaa esiintyä päämiehensä puolesta tämän poissa ollessa. EIT katsoi valittajan olleen samassa tilanteessa kuin ratkaisuissa *Poitrinol*, *Lala* ja *Pelladoah*, kun valitustuomioistuin oli viimeinen oikeusaste, jossa valitus voitiin käsitellä niin oikeus- kuin tosiasiakysymyksiltään. EIT ei hyväksynyt Belgian hallituksen tulkintaa siitä, että ratkaisuissa *Lala* ja *Pelladoah* ratkaisevana seikkana olisi ollut se, ettei syytetyillä ollut lainsäädännön mukaan mahdollisuutta hakea heidän

poissa ollessaan annetun tuomion poistamista. EIT:n mukaan tämä seikka oli ollut pikemminkin lisäsyynä sopimusrikkomuksen toteamiselle eikä siten lopputuloksen kannalta ratkaiseva. EIT totesikin, että ratkaisuisissa *Lala* ja *Pelladoah* lausuttu periaate, jossa syytetyn puolustautumis-oikeutta pidettiin läsnäoloa tärkeämpänä, soveltui myös kyseessä olevaan tilanteeseen. Valitus-tuomioistuimen velvollisuutena oli ollut sallia Van Geyseghemin asiamiehen puolustaa tätä va-litusasian käsittelyssä, vaikka valittaja ei ollut asianmukaisesta haastamisesta huolimatta saa-punut itse paikalle. Tämä oli EIT:n mukaan erityisen tärkeää siksi, että valituksen kohteena olevan oikeuskysymyksen – syytteen vanhentumisen – ratkaisemiseksi asiamiehen avustus oli välttämätöntä.¹²²

Sopimusrikkomus todettiin äänin 16–1, mutta viisi sopimusrikkomuksen puolesta äänestänyttä tuomaria ovat antaneet erillisen yhtenevän mielipiteen. Tuomarit halusivat painottaa, että hei-dän mielestään tapauksessa on todettava sopimusrikkomus nimenomaan siksi, että asianajajan paikallaolo olisi ollut asian ratkaisemisen kannalta jopa tärkeämpää kuin itse valittajan. Tuo-marit eivät kuitenkaan olleet valmiita hyväksymään ratkaisussa esille tuotua yleisempää peri-aatetta siitä, että 6 artikla sallisi syytetyn poissaolon, kunhan häntä edustaa asiamies. Heidän mielestään tällaisen yleisen periaatteen luominen on epäoikeutettua, kun otetaan huomioon ta-paukset, joissa syytetyn läsnäolo on tarpeellista hyvän lainkäytön turvaamiseksi.¹²³

Lisäksi tuomari Bonello on antanut oman yhtenevän mielipiteensä, joka enemmistön kanssa samasta lopputuloksesta huolimatta perustuu aivan toisiin lähtökohtiin. Bonellon näkemyksen mukaan läsnäolo oikeudenkäynnissä on syytetyn oikeus, ei velvollisuus. Syytetyllä tulisi olla mahdollisuus valita, haluaako hän puolustautua itse, joko saapumalla paikalle tai laittamalla asiamiehen sijastaan. Jos syytetty päättää olla itse läsnä oikeudenkäynnissä, hän voi ajaa puo-lustustaan itse tai käyttäen apuna asiamiestä. Jos taas syytetty haluaa olla pois asiansa käsitte-lystä, hän voi laittaa asiamiehen käyttämään hänen äänivaltaansa ja puolustamaan häntä. Bo-nello katsoi, että syytetyn läsnäololla ei ole merkitystä, jos tämä haluaa käyttää oikeuttaan vaieta. Bonello ei ole samaa mieltä enemmistön kanssa siitä, että syytetyn läsnäolon merkitystä tulisi arvioida tapauskohtaisesti punnitsemalla syytetyn oikeuksia ja yleisiä lainkäytön intres-sejä keskenään. Hänen mukaansa eri etujen välinen punninta on aina subjektiivista ja siten sat-tumanvaraista. Lisäksi Bonello katsoi, että on hankalaa kuvitella sellaista käytännön tilannetta,

¹²² *Van Geyseghem v. Belgia*, kohdat 28–29 ja 34–35.

¹²³ *Van Geyseghem v. Belgia*, tuomareiden Wildhaber, Palm, Rozakis, Türmen ja Bîrsan yhtenevä mielipide.

jossa yleinen intressi syrjäyttäisi kyseisen syytetylle kuuluvan perustavaa laatua olevan oikeuden.¹²⁴

Bonellon näkemystä voidaan kutsua melko epätavanomaiseksi. Jotta henkilöä vastaan nostetaan syyte rikoksesta, on oltava jonkinlainen näyttö tapahtuneesta rikoksesta sekä siitä, että syytetty on ainakin jollakin todennäköisyydellä tehnyt syytteen mukaisen teon. Siten, syyttömysolettama ja muut syytetyn vähimmäisoikeudet huomioon otettunakin, rikoksesta syytetty ei ole oikeudenkäynnissä sellaisessa asemassa, että hänellä tulisi olla valinnanvapaus sen suhteen, osallistuuko hän oikeudenkäyntiin vai ei. Tällainen valinnanvapaus romuttaisi rikosprosessin uskottavuutta ja olisi vastoin sen peruseriaatteita. Kuten Ervokin on todennut, Bonellon näkemyksen mukaan läsnäolon perusteena oleva syytetyn valinnanvapaus ei välttämättä ole kestävä ratkaisu. Usein juuri ne syytetyt, joiden olisi oman parhaan puolustautumisensa kannalta syytä olla läsnä, jäävät saapumatta.¹²⁵ Syytetyn kyvyssä tehdä asian lopputuloksen kannalta järkevä päätös saattaa siis olla puutteita, erityisesti silloin, jos tämä ei ole tietoinen poisjäämisen mahdollisista oikeudellisista vaikutuksista.

Suomelle annetussa ratkaisussa *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi (2009)* henkilö oli tuomittu käräjäoikeudessa törkeästä petoksesta vuoden ja kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hän valitti tuomiostaan hovioikeuteen ja pyysi suullisen käsittelyn järjestämistä. Käsittelypäiviksi määrättiin 28. helmikuuta, 14.–16. maaliskuuta, 18. maaliskuuta sekä 21.–24. maaliskuuta, joihin valittaja haastettiin saapumaan paikalle sillä uhalla, että valitus jätettäisiin sillensä hänen poissa ollessaan ilman laillista estettä. Etukäteisen suunnitelman mukaan valittajaa oli tarkoitus kuulla vain 15. maaliskuuta. Ensimmäisenä käsittelypäivänä valittaja ei saapunut paikalle, mutta häntä edusti asiamies. Asiamiehen läsnäolon ei kuitenkaan katsottu olevan riittävää, vaan valitus jätettiin Pietiläisen osalta sillensä. Hän kuitenkin saapui paikalle 15. maaliskuuta, jolloin häntä kuultiin todistajana. Valittaja oli tyytymätön asian jäädessä sillensä ja ilmoitti laillisesta esteestä. Lääkärin lausunto oli kuitenkin annettu vasta kahdeksan päivää ensimmäisen käsittelypäivän jälkeen, eikä valittaja ollut saanut lääkärin hoitoa tuona käsittelypäivänä. Myöskään hänen pitkäaikaista sairauttaan ei pidetty laillisena esteenä, kun hän oli kyennyt saapumaan paikalle 15. maaliskuuta ja hän oli muutoinkin voinut valmistautua hyvissä ajoin ensimmäiseen käsittelypäivään. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa asiassa.

EIT jatkoi aiemmissä ratkaisuissa linjaamilla perusteluillaan ja katsoi, että 6 artiklan 1 ja 3(c) kohtia oli rikottu. Tuomioistuimien jälleen totesi, että syytetyn oikeus puolustukseen on tärkeämpää kuin se, että syytetty on läsnä oikeudenkäynnissä, eikä pelkästään syytetyn poissaolo ole riittävä peruste epäämään tältä puolustautumismahdollisuus. Edes sillä perusteella, että syytetyn poisjäämiselle ei ole pätevää syytä ja hänet on asianmukaisesti haastettu paikalle, ei voida riistää syytetyn oikeutta puolustukseen, joka siis tässä tapauksessa tapahtuu asiamiehen välityksellä.

¹²⁴ *Van Geyseghem v. Belgia*, tuomari Bonellon yhtenevä mielipide.

¹²⁵ *Ervo* DL 1999, s. 574.

Vaikka lainsäätäjän tulee ehkäistä laittomia poissaoloja lainsäädännöllä, se ei voi rangaista poissaolevaa syytettyä luomalla poikkeuksia oikeuteen puolustautua asiamiehen välityksellä. Tässä tapauksessa tuomioistuimien kiinnitti myös huomiota siihen, että haasteesta ei käynyt ilmi, että jo yhden päivän poissaolo tarkoittaisi poissaoloa koko useita päiviä kestävästä pääkäsitte-lystä. Asian jättäminen sillensä, vaikka valittajan asiamies oli paikalla käsittelyssä, oli ankara rangaistus valittajan poissaolosta, minkä vuoksi sitä ei voitu katsoa oikeutetuksi seuraamukseksi.¹²⁶

Ratkaisussa *Neziraj v. Saksa (2012)* henkilö oli tuomittu ensimmäisessä oikeusasteessa 100 päiväsakkoon hänen sekä hänen asiamiehensä ollessa läsnä asian käsittelyssä. Tuomittu valitti tuomiostaan, mutta ei saapunut paikalle valituksen käsittelyyn, sillä hänestä oli annettu pidätysmääräys. Valituksen käsittelyssä paikalla oli kuitenkin valittajaa edustamassa hänen asiamiehensä. Valitus hylättiin, koska valittajan poissaololle ei ollut laillista estettä. *Neziraj* valitti edelleen sillä perusteella, että hänen oikeuttaan puolustukseen oli loukattu, mutta valitus hylättiin. Myös perustuslakituomioistuin hylkäsi valituksen, koska se katsoi valituksen olevan perusteeton.

Myös tässä tapauksessa EIT totesi 6 artiklan rikkomuksen. Perusteluissaan se on käynyt läpi niitä seikkoja, joiden vuoksi Saksan hallitus katsoi, ettei kyseinen tapaus olisi ollut rinnastettavissa edellä selostettuihin tapauksiin. Ensinnäkin hallituksen mukaan Saksassa syytetyllä oli oikeuden lisäksi myös velvollisuus osallistua omaan oikeudenkäyntiinsä. Toiseksi Saksan hallituksen mukaan kyseessä oleva tapaus erosi aiemmista niin tosiseikastoltaan kuin kansalliselta lainsäädännöltään. Esimerkiksi ratkaisussa *Poitrimol* ja *Lala* syytetty oli tuomittu poissa olevana jo ensimmäisessä oikeusasteessa. Lisäksi Saksan lainsäädännön mukaan tuomioistuimen tuli jo viran puolesta ottaa huomioon mahdolliset prosessiväitteet. Hallitus havaitsi eroavaisuuksia myös sen suhteen, että Saksassa syytetyn oli mahdollista saada uudelleen tutkittavaksi kysymys siitä, oliko poissaololle ollut laillinen este tai, oliko tuomion antamiselle ollut muita esteitä. Edelleen hallitus katsoi, että EIT oli todennut sopimusrikkomuksen ratkaisussa *Kari-Pekka Pietiläinen* vain kyseinen tapauksen erityisominaisuuksien vuoksi.¹²⁷

EIT katsoi, ettei mikään hallituksen esittämistä eroavaisuuksista ollut lopputuloksen kannalta ratkaiseva, sillä vaikka joihinkin ratkaisuihin nähden eroavaisuuksia löytyikin, samoja ominaisuuksia oli taas löydettävissä toisista samantapaisista ratkaisuista. Ensinnäkin myös ratkaisussa *Van Geysseghem* hallitus oli esittänyt näkemyksen syytetyn velvollisuudesta osallistua asiansa käsittelyyn. Tuolloin EIT vastasi tähän argumenttiin, että syytetyn laittomien poissaolojen ehkäisemiseksi on ryhdyttävä muihin keinoihin kuin puolustautumisoikeuden epäämiseen.

¹²⁶ *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi*, kohdat 31–32 ja 34.

¹²⁷ *Neziraj v. Saksa*, kohdat 55–64.

Toiseksi, vaikka ratkaisuissa *Poitrimol* ja *Lala* syytetty oli tuomittu poissa olevana jo alioikeudessa, muissa ratkaisuissa kysymys oli muutoksenhakuasteessa tapahtuneesta poissaolokäsittelystä. Kolmanneksi myös ratkaisussa *Van Geyselghem*, jossa kysymys oli muun ohella syytteen vanhentumisesta, asianajajan apua oli pidetty erittäin tarpeellisena asian selvittämisen kannalta, vaikka vanhentuminen olikin sinänsä otettava huomioon myös viran puolesta. EIT ei myöskään ollut samaa mieltä hallituksen kanssa siitä, että ratkaisussa *Kari-Pekka Pietiläinen* rikkomus olisi todettu vain kyseisen tapauksen erityisominaisuuksien vuoksi.¹²⁸ Näin ollen EIT totesi myös tässä tapauksessa 6 artiklan 1 ja 3(c) kohtien rikkomuksen.

Kuten edellä läsnäolovaatimusta hovioikeudessa koskevassa alaluvussa 3.1.2 on alustavasti todettu, näillä ratkaisuilla, ja etenkin Suomea koskeneella ratkaisulla *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi* sekä ratkaisulla *Neziraj v. Saksa*, on ollut suuri merkitys asian sillensä jättämisestä hovioikeudessa koskevalle lainsäädännön muutokselle. Näiden ratkaisujen merkitystä kansallisen oikeuskäytännön ja lainsäädännön muutokselle tarkastellaan lähemmin korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä koskevassa alaluvussa 5.3.1. Tässä kohtaa kokoavasti voidaan kuitenkin todeta, että näiden ratkaisujen myötä Suomessakaan ei enää voida jättää asiaa hovioikeudessa sillensä, eli evätä vastaajan asemassa olevalta syytetyltä tämän oikeus puolustautua oikeudenkäyntiasiamiehen välityksellä, jos valittaja on itse jäänyt pois pääkäsittelystä, vaikka hänet on asianmukaisesti haastettu saapumaan paikalle henkilökohtaisesti.

5.2 Euroopan unionin tuomioistuimen käytäntöä

Euroopan unionin tuomioistuimen tehtävänä on antaa ennakkoratkaisuja kansallisille tuomioistuimille EU-oikeuden alaan liittyvissä soveltamiskysymyksissä.¹²⁹ Tutkielman aiheen kannalta kiinnostava ratkaisu koskee EU-säännösten sekä niin kansallisten kuin kansainvälistenkin perus- ja ihmisoikeuksien soveltamista silloin, kun nämä ovat ristiriidassa keskenään. Tässä luvussa tarkastelu kohdistuu ennakkoratkaisuun, jossa tuomioistuin on ottanut kantaa tilanteeseen, jossa syytetty on tuomittu rangaistukseen hänen poissa ollessaan. Tarkoituksena on selvittää rikosasian vastaajan läsnäolon merkitystä oikeudenkäynnissä EU-oikeuden näkökulmasta, sillä myös EU-oikeutta sovellettaessa huomioon tulee ottaa niin perusoikeuskirjassa kuin EIS:ssa taatut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat säännökset.

¹²⁸ *Neziraj v. Saksa*, kohdat 55–64.

¹²⁹ Euroopan unionin tuomioistuin, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_fi Tietyissä tapauksissa myös yksityishenkilöt, yritykset ja organisaatiot voivat viedä asioita EU-tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos ne katsovat, että jokin EU:n toimielin on loukannut niiden oikeuksia.

Euroopan unionin neuvoston 13.6.2002 tekemällä puitepäätöksellä 2002/584¹³⁰ sellaisena kuin se on muutettuna neuvoston 26.2.2009 tekemällä puitepäätöksellä 2009/299¹³¹ säädetään eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä. Puitepäätöksellä 2009/299 haluttiin selkeyttää yhtäältä perusteita, joilla jäsenvaltio voi panna täytäntöön pidätysmääräyksen, joka on annettu sellaisen oikeudenkäynnin perusteella, jossa asianomainen henkilö ei ole ollut itse läsnä, sekä toisaalta perusteita, joiden vuoksi valtio voi jättää tällaisen pidätysmääräyksen tunnustamatta. Puitepäätöksen 2002/584 3 artiklassa luetellaan ehdottomat kieltäytymisperusteet, joiden vallitessa täytäntöönpanosta vastaava oikeusviranomaisen kieltäytyy panemasta eurooppalaista pidätysmääräystä täytäntöön.¹³² Puitepäätöksen 2009/299 4 a artiklassa niin ikään luetellaan harkinnanvaraiset kieltäytymisperusteet. Artiklan mukaan täytäntöönpanosta vastaava oikeusviranomaisen voi kieltäytyä panemasta täytäntöön eurooppalaisen pidätysmääräyksen, joka on annettu vapaudenmenetyksen käsittävän rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen täytäntöönpanoa varten, jos henkilö ei ollut henkilökohtaisesti läsnä päätökseen johtaneessa oikeudenkäynnissä.

4 a artiklan 1 a–d kohdissa säädetään kuitenkin poikkeuksista, jolloin jäsenvaltio ei saa jättää pidätysmääräystä panematta täytäntöön, vaikka henkilö ei olisikaan ollut läsnä oikeudenkäynnissä. Ensinnäkin silloin, kun henkilö on saanut haasteen henkilökohtaisesti tiedoksi ja siten saanut tiedon päätökseen johtaneen oikeudenkäynnin ajankohdasta, ja hänelle on ilmoitettu, että asia voidaan ratkaista, vaikka hän jää pois oikeudenkäynnistä, jäsenvaltio ei voi kieltäytyä panemasta pidätysmääräystä täytäntöön. Sama koskee tilannetta, jossa henkilö on oikeudenkäynnistä tietoisena joko itse valtuuttanut oikeudenkäyntiavustajan puolustamaan häntä tai valtio on tehnyt sen hänen puolestaan, ja tämä edustaja on tosiasiallisesti puolustanut henkilöä oikeudenkäynnissä. Kolmanneksi syytetyn poissaolo ei estä pidätysmääräyksen täytäntöönpanoa, jos henkilö sen jälkeen, kun päätös on annettu hänelle tiedoksi ja hänelle on nimenomaisesti ilmoitettu hänen oikeudestaan uudelleenkäsittelyyn tai muutoksenhakuun, ilmoitti, ettei

¹³⁰ Neuvoston puitepäätös, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä (2002/584/YOS).

¹³¹ Neuvoston puitepäätös, tehty 26 päivänä helmikuuta 2009, puitepäätösten 2002/584/YOS, 2005/214/YOS, 2006/783/YOS, 2008/909/YOS ja 2008/947/YOS muuttamisesta henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien parantamiseksi sekä vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisen edistämiseksi sellaisten päätösten osalta, jotka on tehty vastaajan ollessa poissa oikeudenkäynnistä (2009/299/YOS).

¹³² Ehdottomat kieltäytymisperusteet koskevat tilanteita, joissa täytäntöönpanosta vastaavassa valtiossa on annettu yleinen armahdus pidätysmääräyksen perusteena olevasta rikoksesta, ja tällä valtiolla on toimivalta nostaa syyte tästä rikoksesta. Toisena ehdottomana kieltäytymisperusteena on, että jossain jäsenvaltiossa on annettu samasta teosta etsittyä henkilöä koskeva lopullinen tuomio, ja jos hänet on tuomittu rangaistukseen, hän on suorittanut sen tai suorittaa sitä parhaillaan tai rangaistusta ei voida enää panna täytäntöön. Kolmantena ehdottomana kieltäytymisperusteena on, että henkilöä, jota pidätysmääräys koskee, ei voida ikänsä takia pitää rikosoikeudellisesti vastuullisena pidätysmääräyksen perusteena olevista teoista täytäntöönpanojäsenvaltion lainsäädännön mukaan.

hän riitautaa päätöstä, tai ei pyytänyt uudelleen käsittelyä tai hakenut muutosta määräajassa. Lisäksi, jos henkilö ei saanut päätöstä tiedoksi henkilökohtaisesti, mutta se annetaan hänelle tiedoksi viipymättä luovuttamisen jälkeen ja hänelle nimenomaisesti ilmoitetaan hänen oikeudestaan uudelleen käsittelyyn tai muutoksenhakuun, poissaolo oikeudenkäynnistä ei ole pätevä peruste pidätysmääräyksen täytäntöön panematta jättämiselle.

Nämä tilanteet, joissa pidätysmääräys on pantava täytäntöön siitä huolimatta, ettei henkilö ole ollut läsnä tähän määräykseen johtaneessa oikeudenkäynnissä, vastaavat pitkälti EIT:n ratkaisukäytännössä omaksuttua näkemystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ulottuvuudesta, merkityksestä ja sisällöstä. Puitepäätöstä tehtäessä onkin nimenomaan kiinnitetty huomiota EIS 6 artiklaan sekä EIT:n syytetyn läsnäoloa koskevaan ratkaisukäytäntöön. Kuten edellä on esitetty, EIT on katsonut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuneen, vaikka syytetty ei olisikaan ollut läsnä oikeudenkäynnissä, jos hän on esimerkiksi luopunut läsnäolo-oikeudestaan tai hänellä on ollut mahdollisuus saada asiansa uudelleen käsiteltäväksi samassa tuomioistuimessa. Pätevän luopumisen edellytyksenä on nähty puitepäätöksessään mainittu henkilön tietoisuus oikeudenkäynnin ajankohdasta.¹³³ Siten puitepäätöksessä kuvattuja tilanteita, joissa pidätysmääräystä ei ole sallittua jättää panematta täytäntöön syytetyn poissaolon vuoksi, voidaan oikeuskäytännön valossa pitää sellaisina, että ne toteuttavat syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, vaikka tämä ei olisikaan läsnä oikeudenkäynnissä.

Puitepäätöksen 2002/584 5 artiklassa säädetään niistä takuista, jotka pidätysmääräyksen täytäntöönpaneva jäsenvaltio voi erityistapauksessa asettaa pidätysmääräyksen antaneelle jäsenvaltiolle. Artiklan 1 kohta kuitenkin poistettiin puitepäätöksellä 2009/299 ja korvattiin edellä selostetulla 4 a artiklalla. Poistetun 5 artiklan 1 kohdan mukaan luovuttamiselle voitiin asettaa ehto, että pidätysmääräyksen antanut oikeusviranomainen antaa vakuutuksen, jonka katsotaan riittävän takaamaan sen, että eurooppalaisen pidätysmääräyksen kohteena olevalla henkilöllä on mahdollisuus pyytää asian käsittelyä uudelleen pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa ja olla läsnä tuomiota annettaessa. Tällainen ehto voitiin asettaa, jos eurooppalainen pidätysmääräys on annettu sellaisen rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen täytäntöönpanoa varten, josta on päätetty vastaajan poissa ollessa ja jos asianomaiselle henkilölle ei ole henkilökohtaisesti annettu haastetta tiedoksi tai muuten ilmoitettu poissa ollessa annettuun päätökseen johtaneen oikeuskäsittelyn aikaa ja paikkaa.

¹³³ Läsnaolo-oikeudesta luopumisesta esim. *Hermi v. Italia*, asian uudelleen käsittelemisen mahdollisuuden vaikutuksesta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi esim. *Lala ja Pelladoah v. Alankomaat*.

EU-tuomioistuimen suuri jaosto on antanut puitepäätöksiin liittyen ennakkoratkaisun 26.2.2013 asiassa C-399/11 *Melloni v. Ministerio Fiscal*, jossa Espanjan tuomioistuin kysyi ensinnäkin, oliko 4 a artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että se estää kansallisia oikeusviranomaisia tässä samassa säännöksessä täsmennetyissä tapauksissa asettamasta eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanolle ehdon, jonka mukaan kyseessä olevalla tuomiolla ratkaistua asiaa on voitava tarkastella uudelleen asianomaisen henkilön puolustautumisoikeuksien takaamiseksi. Toiseksi, mikäli vastaus ensimmäiseen oli myöntävä, se kysyi, oliko puitepäätöksen 4 a artikla sopusoinnussa perusoikeuskirjan 47 ja 48 artikloissa turvattujen oikeuden tehokkaisuuden oikeus- suoja-keinoihin ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä puolustautumisoikeuksien kanssa. Kolmanneksi edellisen kysymyksen vastauksen ollessa myönteinen tuomioistuin kysyi, sallitaanko perusoikeuskirjan 53 artiklassa jäsenvaltion asettavan oikeudenkäynnissä poissa olevana tuomitun henkilön luovuttamiselle ehdon, jonka mukaan kyseisellä tuomiolla ratkaistua asiaa on voitava tarkastella uudelleen luovuttamista pyytäneessä valtiossa. Tällaisella ehdolla 47 ja 48 artikloissa turvatuille oikeuksille annettaisiin korkeampi suojan taso kuin unionin oikeudessa, jotta vältettäisiin Espanjan perustuslaissa tunnustetun oikeuden rajoittava tai loukkaava tulkinta.

Tapauksessa Espanjan rikosasioiden ensimmäinen jaosto oli määrännyt 1996 Mellonin luovuttamisesta Italiaan, jotta siellä annettaisiin tuomio Italian tuomioistuimen antamissa pidätysmääräyksissä esitetyistä teoista. Melloni vapautettiin takuita vastaan ja pakeni, minkä vuoksi häntä ei voitu luovuttaa Italiaan. Kun Melloni ei saapunut Italian tuomioistuimen käsittelyyn, päätettiin, että jatkossa tiedoksianto tapahtuisi hänen asianajajiansa välityksellä. Hänet tuomittiin poissa olevana kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen, ja hänestä annettiin uusi pidätysmääräys. Espanjan viranomaiset pidättivät Mellonin, mutta tämä vastusti luovuttamistaan Italiaan.

Ensimmäiseen kysymykseen vastatessaan unionin tuomioistuin noudatti säännösten sanamuodon mukaista tulkintaa. Puitepäätöksen 4 a artiklan mukaan täytäntöönpanosta vastaava viranomainen ei voi kieltäytyä laittamasta pidätysmääräystä täytäntöön, jos poissa olevana tuomittu on ollut tietoinen oikeudenkäynnin ajankohdasta ja paikasta sekä siitä, että asia voidaan ratkaista hänen poissa ollessaan, tai jos hän on oikeudenkäynnistä tietoisena valtuuttanut oikeudenkäyntiasiamiehen. Tuomioistuin on perustellut sanamuodon mukaista tulkintaa unionin lainsäätäjän tarkoituksella helpottaa jäsenvaltioiden oikeudellista yhteistyötä siten, että yhtenäistetään niitä perusteita, joiden vallitessa jäsenvaltio voi jättää tunnustamatta eurooppalaisen pidätysmääräyksen. Vastauksena ensimmäiseen kysymykseen tuomioistuin lausui, että puitepäätöksen 2002/584 4 a artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että se estää siinä tarkoitetuissa tapauksissa täytäntöönpanosta vastaavaa viranomaista asettamasta luovuttamiselle ehtoa, jonka

mukaan vastaajan poissa ollessa annetulla tuomiolla ratkaistua asiaa olisi voitava tarkastella uudelleen pidätysmääräyksen antaneessa valtiossa.¹³⁴

Toinen kysymys koski puitepäätöksen 4 a artiklan säännösten yhteensopivuutta perusoikeuskirjan 47 ja 48 artikloissa turvattujen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja puolustautumisoikeuksien kanssa. Tähän kysymykseen vastatessaan tuomioistuin on hyödyntänyt EIT:n ratkaisukäytäntöä, josta ilmenee, ettei syytetyn läsnäolo oikeudenkäynnissä ole ehdoton. Tuomioistuin on kiinnittänyt huomiota etenkin syytetyn mahdollisuuteen luopua oikeudestaan olla läsnä. Puitepäätöksen 4 a artiklassa luetellut tilanteet, joissa täytäntöönpanosta ei voida kieltäytyä sellaisen vastaajan osalta, jota koskeva pidätysmääräyksen perusteena oleva tuomio on annettu hänen poissa ollessaan, ovat tuomioistuimen kannan mukaan yhteensopivia EIT:n ratkaisukäytännössä tehtyjen läsnäolo-oikeudesta luopumista koskevien linjausten kanssa.¹³⁵ Kuten edellä on todettu, tämä pitäne paikkansa. Siten vastaus toiseen kysymykseen oli, että puitepäätöksen 4 a artikla on yhteensopiva perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklojen kanssa.

Kolmannessa ja tutkielman kannalta kiinnostavimmassa kysymyksessään Espanjan tuomioistuin viittasi perusoikeuskirjan 53 artiklaan. Sen mukaan perusoikeuskirjan määräyksiä ei saa tulkita siten, että ne rajoittaisivat tai loukkaisivat niitä ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, jotka asianomaisella soveltamisalalla tunnustetaan unionin oikeudessa, kansainvälisessä oikeudessa ja niissä kansainvälisissä yleissopimuksissa, joiden osapuolina unioni tai kaikki jäsenvaltiot ovat, ja erityisesti ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa, sekä jäsenvaltioiden valtiosäännöissä. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin pohti, voidaanko perusoikeuskirjan 53 artiklaa tulkita siten, että siinä sallittaisiin yleisesti jäsenvaltion soveltavan omassa perustuslaissaan taattua perusoikeuksien suojan tasoa silloin, kun se on korkeampi kuin perusoikeuskirjassa taattu. Samalla arvioitavaksi tulee, voiko jäsenvaltio tällä perusteella tarpeen vaatiessa jättää soveltamatta unionin oikeuden säännöksiä ja määräyksiä. Mikäli perusoikeuskirjan 53 artiklaa olisi mahdollista tulkita näin, jäsenvaltio voisi asettaa vastaajan poissa ollessa määrätyn tuomion perusteella annetun pidätysmääräyksen täytäntöönpanolle ehtoja, joilla pyritään estämään sellainen puitepäätöksen 4 a artiklan tulkinta, jolla rajoitetaan tai loukataan jäsenvaltion perustuslaissa tunnustettuja perusoikeuksia.¹³⁶

Unionin tuomioistuin ei kuitenkaan voinut hyväksyä perusoikeuskirjan 53 artiklan tulkitsemista tällä tavoin, sillä se loukkaisi unionin oikeuden ensisijaisuuden periaatetta. Kun puitepäätöksen

¹³⁴ *Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal*, kohdat 39–43.

¹³⁵ *Ibid.*, kohdat 49–50.

¹³⁶ *Ibid.*, kohdat 55–56.

säännösten katsottiin olevan sopuoinnussa perusoikeuskirjan asettamien vaatimusten kanssa, olisi jäsenvaltion paremman suojan tason soveltaminen ja samalla puitepäätöksen säännösten soveltamatta jättäminen loukannut unionin oikeuden etusijan periaatetta. Tuomioistuin on perusteluissaan todennut aiemman ratkaisukäytäntönsä osoittavan, että ensisijaisuuden periaatteen mukaan edes jäsenvaltion vetoaminen kansallisiin perustuslain tasoisiin säännöksiin ei voi heikentää unionin oikeuden vaikutusta tämän jäsenvaltion alueella. Vaikka jäsenvaltio saa soveltaa perusoikeuksien suojan kansallista tasoa unionin oikeuden toimia kansallisesti täytäntöön pannessaan, soveltaminen ei saa vaarantaa sitä suojan tasoa, joka vahvistettu perusoikeuskirjassa, sellaisena kuin unionin tuomioistuin on sitä tulkinnut. Myöskään unionin oikeuden ensisijaisuus, yhtenäisyys tai tehokkuus eivät saa vaarantua. Kun jälleen lisäksi otettiin huomioon myös puitepäätöksen sanamuoto sekä tarkoitus, perusoikeuskirjan 53 artiklaa ei voitu tulkita siten, että se sallisi jäsenvaltion asettavan poissa olevana tuomitun henkilön luovuttamiselle ehdon, jonka mukaan asia pitäisi käsitellä uudelleen pidätysmääräyksen antaneessa valtiossa.¹³⁷

Tuomioistuimen mukaan puitepäätöksen säännökset heijastavat kaikkien jäsenvaltioiden saavuttamaa yhteisymmärrystä siitä sisällöstä, joka unionin oikeuden nojalla on annettava poissa olevana tuomitun henkilön menettelyllisille oikeuksille.¹³⁸ Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on kuitenkin katsonut Espanjan tuomioistuinten loukkaavan välillisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden edellytyksiä, kun ne sallivat henkilön luovuttamisen valtioihin, joissa henkilö voidaan tuomita poissa olevana erittäin vakavista rikoksista ilman, että luovuttamiselle asetetaan ehto, jonka mukaan henkilön on saatava asiansa uudelleen käsiteltäväksi hänen läsnä ollessaan. Unionin tuomioistuimen voidaankin katsoa pitäneen unionin oikeuden etusijan toteutumista syytetylle taattujen puolustautumisoikeuksien turvaamista tärkeämpänä. Vaikka niin ikään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin asettamat vähimmäisedellytykset täyttyvät puitepäätöksen 4 a artiklaa sovellettaessa, se ei jätä tilaa jäsenvaltioissa mahdollisesti paremmin suojattujen syytetyn oikeuksien toteuttamiselle.

Lisäksi Espanjan tuomioistuimen näkemys siitä, että poissa olevana tuomitun syytetyn oikeuksien turvaamiseksi jäsenvaltion tulisi asettaa luovutukselle ehto, jossa vaaditaan asian käsittelemistä uudelleen, ei ole täysin perusteeton. EIT:kin on ratkaisukäytännössä arvioidessaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumista antanut painoarvoa sille, onko

¹³⁷ *Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal*, kohdat 57–60.

¹³⁸ *Ibid.*, kohta 62.

poissa olevana tuomitulla mahdollisuus saada asiansa uudelleen käsiteltyksi.¹³⁹ EIT on kuitenkin pitänyt asian uudelleen käsittelyä nimenomaan viimekätisenä keinona korjata menettely, jolla on rikottu EIS 6 artiklan asettamia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Siten periaatteessa sovellettaessa eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanoon puitepäätöksen 4 a artiklan harkinnanvaraisia kieltäytymisperusteita niiden sanamuodon mukaisissa rajoissaan, menettely ei voi olla vastoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.

Toisaalta puitepäätöksen tällainen soveltaminen ei myöskään anna jäsenvaltiolle vapautta suojata poissa olevana tuomitun syytetyn puolustautumisoikeuksia EIT:n ratkaisukäytännössä omaksuttua suojan tasoa paremmin. Tämä taas on ongelmallista ottaen huomioon sen, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten on yleisesti katsottu turvaavan vain ihmisoikeuksien perustason, kun taas kansallinen perusoikeusjärjestelmä voi antaa yksilön oikeuksille tehokkaampakin suojaa.¹⁴⁰ Unionin tuomioistuin on kuitenkin korostanut EU-oikeuden ensisijaisuutta, yhtenäisyyttä ja tehokkuutta, mikä johti ratkaisussa siihen, että EU-oikeuden sekundäärinen säädös ohitti jäsenvaltion perustuslain tasoisen säännöksen. Näin ollen silloin, kun sovelletaan EU-oikeuden säännöksiä, perusoikeussuojan taso määrittyy perusoikeuskirjan mukaan, sellaisena kuin unionin tuomioistuin on sitä soveltanut.¹⁴¹ Leczykiewiczin mukaan tämä johtaa siihen, että aina, kun EU-oikeutta sovellettaessa kansallinen perustuslain säännös vaikuttaisi unionin säännöksen toteutumisen tehokkuuteen, kansallisen tuomioistuimen tulisi pidättäytyä soveltamasta oman perustuslakinsa säännöksiä.¹⁴²

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tällainen EU-oikeuden tulkinta on kuitenkin kaiken kaikkiaan melko lailla sopuoinnussa EIT:n oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja syytetyn läsnäoloa koskevan ratkaisukäytännön kanssa. Puitepäätöksen 4 a artiklan 1 a kohta vastaa pitkälti EIT:n ratkaisukäytännössä omaksuttuja vaatimuksia syytetyn läsnäolo-oikeudesta luopumiselle. Artiklan 1 b kohta puolestaan kuvastaa syytetyn mahdollisuutta puolustautua asiamiehen välityksellä, minkä on myös EIT:n ratkaisussa katsottu täyttävän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Edelleen artiklan 1 c ja d kohdat ilmentävät muutoksenhakuoikeuden ja asian uudelleen käsittelemisen vaikutusta mahdollisten oikeusturvan puutteiden korjaamiseksi.

¹³⁹ Esim. *Medenica v. Sveitsi, Lala ja Pelladoah v. Alankomaat sekä Sejdovic v. Italia*, jossa EIT on nimenomaisesti todennut, että 6 artiklan rikkomukset on yleisesti korjattavissa asian uudelleen käsittelyllä: ”The Court accordingly considers that, where, as in the instant case, an individual has been convicted following proceedings that have entailed breaches of the requirements of Article 6 of the Convention, a retrial or the reopening of the case, if requested, represents in principle an appropriate way of redressing the violation.”

¹⁴⁰ *Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen* 2011, s. 191–192.

¹⁴¹ *Ojanen* 2016, s. 172–173.

¹⁴² *Dorota Leczykiewicz, Melloni and the future of constitutional conflict in the EU* <https://ukconstitutional-law.org/2013/05/22/dorota-leczykiewicz-melloni-and-the-future-of-constitutional-conflict-in-the-eu/> (Luettu 15.5.2019).

Siten Euroopan tuomioistuin on antanut syytetyn läsnäololle yhtäältä samanlaisen merkityksen oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä kuin EIT:kin, mutta toisaalta EU-tuomioistuimen linjauksesta ei ole juuri mahdollista poiketa edes antamalla syytetyn oikeuksille parempaa suojaa. Näin ollen voidaan yhtyä Puumalaisen esittämään näkemykseen siitä, että Melloni-tapauksessa jäsenvaltion kansallisella perusoikeussuojalla oli unionin oikeutta täytäntöön pantaessa vain marginaalista merkitystä.¹⁴³

5.3 Suomen kansallista oikeuskäytäntöä

5.3.1 Korkeimman oikeuden ratkaisuja

Tämän tutkimuksen aiheen kannalta relevantit korkeimman oikeuden ratkaisut koskevat asian jättämistä sillensä hovioikeudessa, kun syytetyn asemassa oleva valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä. Käsittelen näitä ratkaisuja aikajärjestyksessä vanhimmasta uusimpaan, jolloin esille tulee myös edellä kuvattuja EIT:n ratkaisuja heijastava Suomen oikeuskäytännössä tapahtunut linjanmuutos, joka osaltaan johti vuoden 2019 alussa voimaan tulleisiin OK:n ja ROL:n säännösten muutoksiin.

Ratkaisussa KKO 2000:44 syytetty oli käräjäoikeudessa tuomittu törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta vuoden ja kymmenen kuukauden ehdottoon vankeusrangaistukseen. Tuomittu valitti hovioikeuteen katsoen syyllistyneensä ainoastaan pahoinpitelyyn ja vaatien, että syyte muilta osin hylätään ja rangaistusta alennetaan ja se määrätään ehdolliseksi. Valittaja oli kutsuttu hovioikeuden pääkäsittelyyn sillä uhalla, että valitus hänen poissa ollessaan jätetään sillensä. Valittaja ei kuitenkaan saapunut käsittelyyn, vaan laittoi asiamiehen sijastaan. Valitus jätettiin kaikilta osin sillensä.

Korkeimmassa oikeudessa kysymys oli siitä, oliko hovioikeus menetellyt virheellisesti jättäessään asian kaikilta osin sillensä, vaikka vaatimukset rangaistuksen alentamisesta ja sen määräämisestä ehdolliseksi oltaisiin voitu tutkia ja käsitellä valittajan poissaolosta huolimatta. Korkein oikeus on kuitenkin katsonut, että hovioikeus ei ole menetellyt virheellisesti, vaan sen menettely vastaa kutsussa poissaolon varalta asetettua uhkaa sekä oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Ratkaisun perustelut ovat erityisen niukat, sillä tuomioistuin on pelkästään todennut menettelyn olleen lainmukainen. Vielä tällöin kirjoitetuissa perusteluissa ei ole viitattu EIT:n ratkaisukäytäntöön ja EIS:n oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asettamiin edellytyksiin.

Ratkaisussa KKO 2004:94 henkilö oli käräjäoikeudessa tuomittu useista rikoksista kahdeksan kuukauden vankeusrangaistukseen. Hän oli valittanut tuomiostaan vaatien eräiden syytekohtien hylkäämistä ja rangaistuksen lieventämistä. Hovioikeus järjesti asiassa pääkäsittelyn, johon valittaja oli haastettu saapumaan paikalle henkilökohtaisesti sillä

¹⁴³ Puumalainen 2018, s. 74.

uhalla, että hänen poissa ollessaan valitus jätetään sillensä. Valittaja ei saapunut paikalle pääkäsittelyyn, mutta häntä oli edustamassa asiamies. Valitus jätettiin sillensä.

Jälleen korkeimmassa oikeudessa kysymys oli siitä, oliko hovioikeus menetellyt virheellisesti jättäessään asian sillensä. Valittaja on valituksen perusteena esittänyt, että hovioikeuden olisi pitänyt tutkia valitus, koska hänen asiamiehensä oli läsnä pääkäsittelyssä, ja että asian sillensä jättäminen oli ristiriidassa EIS 6 artiklan 3(c) kappaleessa turvatun oikeuden kanssa. Voimassa oleva lainsäädäntö oli yksiselitteinen – jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään sillensä. Lisäksi asianosainen, joka huolimatta siitä, että hänet on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, käyttää asiamiestä sijastaan, katsottiin poisjääneeksi.

Korkein oikeus on perusteluissaan kiinnittänyt huomiota EIT:n ratkaisukäytäntöön ja todennut siitä ilmenevän, että oikeus puolustukseen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruspiirteitä, eikä sitä voida riistää syytetyltä pelkästään sen vuoksi, ettei hän ole läsnä asian käsittelyssä. Lisäksi korkein oikeus on todennut EIT:n katsoneen, että vaikka lainsäätäjällä on oltava mahdollisuus ehkäistä aiheettomia poissaoloja, ei pakotteena voida käyttää asiamiehen avun epäämistä. Tässä kohtaa korkein oikeus on viitannut muun muassa edellä käsiteltyihin ratkaisuihin *Poitrimol*, *Lala*, *Pelladoah* ja *Van Geyseghem*. Se ei kuitenkaan ole katsonut näiden tapauksien olevan rinnastettavissa nyt kysymyksessä olevaan tilanteeseen, sillä EIT:n ratkaisussa tuomioistuin on tutkinut ja ratkaissut asian syytetyin tai valittajan poissa ollessa ja ilman, että asiamiehelle on annettu mahdollisuutta esiintyä päämiehensä puolesta. Tässä tapauksessa hovioikeus on jättänyt asian sillensä, jolloin voimaan jää käräjäoikeuden asiassa antama ratkaisu. Hovioikeuden menettelyn ei katsottu olleen ristiriidassa EIS 6 artiklan kanssa.

Korkein oikeus myös viittasi perusteluissa aiempaan ratkaisuunsa KKO 2000:44, jossa se ei myöskään ollut samanlaisessa tilanteessa todennut virhettä hovioikeuden menettelyssä. Nyt tuomioistuin on lisäksi katsonut, ettei valitusta tule jättää kokonaan sillensä, jos asian tutkiminen ja ratkaiseminen pelkästään asiamiestä kuulemalla on joidenkin erillisten kysymysten osalta perusteltua. Koska valituksen kohteena oli valittajan syyllisyyden arvioiminen, ei hovioikeus olisi voinut ratkaista asiaa kuulematta itse valittajaa.

Samoilla linjoilla on ollut myös oikeusneuvos Tulokas, joka on jättänyt ratkaisusta eriävän mielipiteensä, jossa hän tarkemmin arvioi EIT:n ratkaisukäytännön merkitystä kyseiseen tapaukseen. Hän on enemmistön tavoin arvioinut kyseessä olevan tapauksen eroja EIT:n ratkaisuihin nähden ja yhtäältä katsonut, että puolustautumisen tarve ei ole samanlainen, kun hovioikeus ei ole hylännyt valitusta, vaan jättänyt sen sillensä, jolloin valitus jää tutkimatta. Toisaalta hänen

mukaansa on ilmeistä, ettei EIS 6 artiklalle voida antaa näin suppeaa sisältöä, ja myös valituksen sillensä jättäminen saattaa merkitä puolustautumisoikeuden epäämistä. Tulokas kuitenkin katsoi, että lähinnä niissä tilanteissa, joissa valittajan henkilökohtainen läsnäolo ei ole asian ratkaisemisen kannalta ehdottoman tarpeellista, ja oikeudenkäynnissä häntä edustaa asiamies, valituksen täydellinen sillensä jättäminen saattaisi muodostaa ristiriidan EIS 6 artiklan kanssa. Kun vastaajan velvoittaminen saapumaan henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn ei ollut ilmeisen perusteetonta, myös Tulokas päätyi lopulta hylkäämään kantelun. Hänen mukaansa menettelyssä ei ole tapahtunut sellaista virhettä, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen jutun lopputulokseen.

Ratkaisussa KKO 2011:30 kärjäoikeudessa viiden kuukauden ehdolliseen vankeuteen tuomittu henkilö oli valittanut tuomiostaan hovioikeuteen vaatien kärjäoikeuden tuomion kumoamista ja toissijaisesti rangaistuksen lieventämistä sekä vahingonkorvauksen alentamista. Perusteena valitukselle oli se, että kärjäoikeus oli arvioinut virheellisesti hänen ja hänen vastapuolensa lausumien luotettavuuden. Valittaja kutsuttiin hovioikeuden pääkäsittelyyn sillä uhalla, että hänen poissa ollessaan valitus jätetään sillensä. Valittaja ei saapunut paikalle käsittelyn alkaessa, mutta hänen asiamiehensä oli paikalla ja pyysi käsittelyn aloittamista sekä ilmoitti valittajan olevan kotonaan sairaana mutta ehtivän paikalle tunnin kuluessa. Valitus kuitenkin jätettiin sillensä. Valittaja ilmoitti hovioikeudelle määrääjassa laillisesta esteestään ja pyysi asian ottamista uudelleen käsiteltäväksi, mutta hovioikeuden mukaan valittajan sairaus ei riittänyt lailliseksi esteeksi.

Korkeimmassa oikeudessa asiassa oli kysymys muun ohella siitä, oliko hovioikeus menetellyt virheellisesti, kun se ei ollut tutkinut valitusta, vaikka valittajan asiamies oli ollut paikalla ja vaatinut käsittelyn aloittamista. Kantelija katsoi, että hovioikeuden menettely oli EIS 6 artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden vastainen. Korkein oikeus on perusteluissaan viitannut aiempaan ratkaisuunsa KKO 2004:94 sekä siinä ilmaistuun käsitykseen EIT:n ratkaisukäytännön soveltuvuudesta nyt käsillä olevaan tilanteeseen. Lisäksi tuomioistuimien on viitannut tuoreempaan Suomea koskeneeseen ratkaisuun *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi* ja arvioinut sen soveltuvuutta tapaukseen. Korkein oikeus katsoi, että *Pietiläisen* tapaus erosi nyt kyseessä olevasta siksi, että käsittelypäiviä oli useita, eikä ensimmäisenä käsittelypäivänä, johon valittaja ei ollut saapunut paikalle, ollut käsitelty valittajan läsnäoloa edellyttäneitä kysymyksiä. Myös kutsua oikeuteen saapumisesta oli pidetty epäselvänä. Näistä erityisominaisuuksista johtuen korkein oikeus ei pitänyt *Pietiläisen* tapausta suoraan soveltuvana kyseessä olevaan tapaukseen.

Korkein oikeus on myös todennut, ettei vaatimus vastaajan läsnäolosta perustu pelkästään hänen puolustautumismahdollisuuksiensa turvaamiseen, vaan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu myös muille asianosaisille. Niinpä myös heidän etunaan on, että vastaaja

saapuu paikalle, jotta tuomioistuim voi tehdä hänestä havaintoja hänen lausumiensa luotettavuuden selvittämiseksi ja siten myös ratkaisun oikeellisuuden turvaamiseksi. Vastaajan asemassa olevalla valittajalla ei siten ole oikeutta itse päättää, haluaako hän olla paikalla valituksen käsittelyssä vai ei, vaikka hän olisikin ainut muutoksenhakija. Koska kyseisessä tapauksessa valituksen ratkaiseminen edellytti asianosaisten keskenään ristiriidassa olevien lausumien uudelleenarviointia, ei hovioikeus olisi voinut ratkaista asiaa kuulematta valittajaa henkilökohtaisesti. Hovioikeus ei myöskään ollut voinut aloittaa käsittelyä ennen valittajan saapumista, sillä lain mukaan tuomioistuimen tuli ennen pääkäsittelyn aloittamista selvittää, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi.

Viimeisenä korkein oikeus on vielä arvioinut EIT:n ratkaisukäytännön pohjalta, olisiko hovioikeuden pitänyt peruuttaa pääkäsittely ja siirtää sitä myöhemmäksi. Tällaisesta vaihtoehdosta ei ollut säädetty laissa. Arviointiperusteina tuli tuomioistuimen mukaan pitää käräjäoikeuden tuomitseman rangaistuksen ankaruutta sekä valituksessa esitettyjä perusteita tuomion muuttamiselle. Ensinnäkin kantelijalle käräjäoikeudessa tuomittua viiden kuukauden vankeusrangastusta ei voitu pitää erityisen ankarana rangaistuksena. Toiseksi valituksessa oli vain yleispiirteisiksi katsottavin lausumin todettu, että näytön uskottavuuden arviointia olisi syytä epäillä. Lisäksi pääkäsittelyn peruuttaminen ja siirtäminen myöhemmäksi olisi viivästyttänyt asian käsittelyä entisestään, mikä puolestaan ei olisi ollut muiden asianosaisten edun mukaista. Korkein oikeus onkin katsonut, ettei tässä tapauksessa valittajan perusteltujen puolustautumisoikeuksien turvaaminen edellyttänyt käsittelyn peruuttamista.

Ratkaisuun eriävän mielipiteensä on antanut oikeusneuvos Välimäki, jonka mukaan asia oltaisiin voitu käsitellä valittajan poissaolosta huolimatta. Hän on perustellut kantaansa lähinnä sillä, että molemmissa syytekohdissa syyksilukeminen oli perustunut asianomistajan sekä muiden todistajien lausumiin, eikä vastaajan lausumia ollut pidetty uskottavina. Niinpä Välimäen mukaan asianomistajaa ja todistajia oltaisiin voitu kuulla hovioikeudessa, vaikka valittaja ei ollutkaan paikalla. Tällöin valittajan poissaolon seurauksena olisi hänen mukaansa ollut vain se, että valittajan asiamies olisi joutunut luopumaan päämiehensä kuulemisesta. Välimäen näkemykseen on kuitenkin löydettävissä enemmistön ratkaisussakin ilmi tulleita vasta-argumentteja. Jos käräjäoikeudessa syyksilukeminen oli perustunut nimenomaan vastapuolen ja todistajien lausumiin, eikä vastaajan kertomusta ollut pidetty luotettavana, pitäisi hovioikeudellakin olla sama mahdollisuus asianosaisten kertomusten luotettavuuden arviointiin, jotta päästään oikeaan lopputulokseen. Tämä taas ei ole mahdollista, jos valittaja ei itse ole paikalla hovioikeuden pääkäsittelyssä, vaan on laittanut asiamiehen sijastaan.

Ratkaisussa KKO 2012:22 syytetty ei ollut saapunut kärjäoikeuden pääkäsittelyyn kutsusta huolimatta, joten hänet oli otettu kiinni ja tuotu myöhempään istuntoon. Syytetty pyysi pääkäsittelyn peruuttamista, jotta hänellä olisi aikaa hankkia asiamies avustamaan häntä. Koska syytetty oli saanut haasteen melkein kaksi vuotta ennen kuin pääkäsittely saatiin pidettyä, kärjäoikeus katsoi, että syytetyllä oli niin halutessaan ollut riittävästi aikaa huolehtia puolustautumisestaan. Tuomittu valitti hovioikeuteen sillä perusteella, että hänellä ei ollut ollut riittävästi aikaa valmistella puolustustaan, ja vaati, että asia palautetaan kärjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Hovioikeus jätti valituksen kokonaisuudessaan sillensä, kun valittaja ei kutsusta huolimatta saapunut paikalle pääkäsittelyyn, vaan laittoi asiamiehen puolestaan.

Korkeimmassa oikeudessa kysymys oli siitä, oliko hovioikeus menetellyt virheellisesti jättäessään valituksen kaikilta osin sillensä valittajan jäätyä pois pääkäsittelystä. Hovioikeudessa valituksen kohteena oli ollut väite siitä, että oikeudenkäynti kärjäoikeudessa ei ollut oikeudenmukainen, kun vastaajalle ei ollut annettu riittävästi aikaa valmistella puolustustaan. Korkein oikeus katsoikin perusteluissaan, että tällainen asia oltaisiin voitu käsitellä hovioikeudessa ilman valittajan läsnäoloakin, sillä hänen henkilökohtaista läsnäoloaan ei pidetty välttämättömänä, kun hänen asiamiehensä oli paikalla ja pystyi valvomaan hänen etuaan väitettä käsiteltäessä. Kysymys oli siten pitkälti oikeuskysymyksestä, jonka ratkaiseminen ei lain esitöiden eikä EIT:n ratkaisukäytännön mukaan yleensä edellytä syytetyn henkilökohtaista kuulemistä.¹⁴⁴ Hovioikeus oli menetellyt virheellisesti, ja asia palautettiin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi.

Ratkaisussa KKO 2012:49 syytetty oli tuomittu kärjäoikeudessa yhteiseen seitsemän kuukauden vankeusrangaistukseen. Tuomittu valitti hovioikeuteen vaatiensa syytteiden hylkäämistä, rangaistuksen ja vahingonkorvauksen poistamista sekä joka tapauksessa rangaistuksen alentamista ja suurempaa kohtuullistamista sekä koventamisperusteen soveltamatta jättämistä. Valittaja ei saapunut hovioikeuden pääkäsittelyyn, mutta paikalla oli hänen oikeudenkäyntiavustajansa, joka vaati asian ratkaisemista kirjallisessa menettelyssä rangaistuksen mittaamista koskevan vaatimuksen osalta. Hovioikeus jätti valituksen kokonaan sillensä.

Korkein oikeus viittasi ratkaisun perusteluissa aiempiin ratkaisuihinsa KKO 2004:94 ja KKO 2011:30 sekä niissä esitettyyn EIT:n ratkaisukäytäntöön. Jo aiemmissa ratkaisuissaan se on todennut, ettei valittajan poissaolo johda suoraan koko valituksen sillensä jättämiseen, vaan hovioikeuden tulee tällöin arvioida, onko valituksen tutkiminen joidenkin erikseen ratkaistavissa olevien kysymysten osalta aiheellista ja perusteltua. Tältä osin korkein oikeus on viitannut myös silloisen OK 26 luvun 20 §:n esitöihin, joiden mukaan valitus tutkitaan esittelystä ratkaistavilta osiltaan, vaikka valittaja olisi jäänyt pois pääkäsittelystä ilman laillista estettä. Tällöin jo lakia ehdotettiin muutettavaksi siten, että valitusta ei voitaisi jättää lainkaan sillensä, vaikka valittaja ei olisikaan paikalla, jos häntä edustaa käsittelyssä asiamies.¹⁴⁵ Muutosta ei kuitenkaan

¹⁴⁴ Ks. HE 82/1995 vp, s. 110, *Kremzow v. Itävalta*, jossa puolustautumisoikeuden katsottiin toteutuneen asianmukaisesti siltä osin kuin asiamies oli paikalla ja käsittelyn kohteena oli vain oikeuskysymyksiä.

¹⁴⁵ HE 91/2002 vp, s. 46.

vielä tuolloin toteutettu, sillä lakivaliokunta katsoi mietinnössään, ettei EIT:n ratkaisukäytäntö ole kiistaton, ja ottaen huomioon muutoksesta hovioikeuksien toiminnalle aiheutuva haitta, muutoksia ei tullut toteuttaa.¹⁴⁶

Korkein oikeus on päätenyt siihen lopputulokseen, että rangaistuksen mittaamista koskeva vaatimus olisi voitu käsitellä kirjallisessa menettelyssä, eikä valitusta olisi siten tullut jättää tältä osin sillensä. Tuomioistuimen näkemyksen mukaan vaatimus on sisältänyt riittävät perusteet, eikä valittajan henkilökohtainen kuuleminen ollut seuraamusksymyksen ratkaisemiseksi välttämätöntä. Asiassa ei ilmennyt myöskään sellaisia seikkoja, joiden vuoksi asianomistajan oikeusturvatarpeet olisivat estäneet valituksen käsittelyn tältä osin kirjallisessa menettelyssä. Oikeusneuvos Mansikkamäki on ollut ratkaisusta eri mieltä ja katsonut, ettei hovioikeus ole menettelty virheellisesti. Hän on perustellut mielipidettään sillä, että valittajan vaatimukset hovioikeudessa ovat perustuneet siihen, että kärjäoikeus on arvioinut näytön väärin. Näin ollen hovioikeus on voinut toimittaessaan pääkäsittelyn kanssasytetyn valituksen johdosta harkita, onko sen perusteltua ja aiheellista omasta aloitteestaan arvioida rangaistuksen määräämistä kärjäoikeuden tuomiosta poikkeavalla tavalla.

Ratkaisussa KKO 2015:14 syytetty oli tuomittu kärjäoikeudessa useista rikoksista yhteiseen yhden vuoden ja kahdeksan kuukauden vankeusrangaistukseen. Tuomittu oli 12 muun vastaajan ohella valittanut tuomiostaan hovioikeuteen, joka oli määrännyt asiassa toimitettavaksi useille päville jaetun pääkäsittelyn. Valittaja oli kutsuttu kahtena käsittelypäivänä paikalle henkilökohtaisesti sillä uhalla, että valitus hänen poissa ollessaan jätetään sillensä. Valittaja ei ollut saapunut paikalle kumpanakaan päivänä, vaan laittanut sijastaan asiamiehen, joka oli vastustanut asian sillensä jättämistä ja pyytänyt ainakin rangaistuksen mittaamista ja vapaudenmenetyksajan korjaamista kirjallisessa menettelyssä. Hovioikeus ratkaisi asian kirjallisessa menettelyssä rangaistuksen mittaamisen osalta, mutta jätti valituksen muilta osin sillensä.

Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys siitä, edellyttikö vastaajan puolustautumisoikeus nykyisen perus- ja ihmisoikeustulkinnan vuoksi sitä, ettei valitusta saa miltään osin jättää OK 26 luvun 20 §:n 1 momentin mukaisesti sillensä, kun henkilökohtaisesti saapumaan määrättyinä valittajana hän jää pois hovioikeuden pääkäsittelystä ja laittaa asiamiehen sijastaan. Samalla kysymys oli perustuslain etusijaa koskevan PL 106 §:n soveltamisedellytyksistä. Ratkaisun perusteluissa on viitattu aiempiin ratkaisuihin KKO 2011:30 ja KKO 2012:49 ja selostettu näiden ratkaisujen perusteluita. Lisäksi tuomioistuin on viitannut EIT:n tuoreempaan ratkaisuun *Neziraj v. Saksa*, jonka se katsoi osoittavan, että vastaajan puolustautumisoikeudesta seuraa este käyttää poissaolon seuraamuksena sitä, että hänen valituksensa jätetään sillensä.

¹⁴⁶ *LaVM 27/2002 vp*, s. 19.

Korkein oikeus katsoi, että vaikka se on aiemmissa ratkaisuisaan pyrkinyt tulkinnallaan supistamaan OK 26 luvun 20 §:ssä säädetyn sillensä jättämisen soveltamista, aiemmat linjaukset eivät olleet enää riittäviä turvaamaan poissaolevan vastaajan oikeutta jatkaa oikeudenkäyntiä EIT:n edellyttämällä tavalla. Tuomioistuin totesikin ratkaisussa yksiselitteisesti, että lakia on muutettava siten, ettei valitusta voida jättää enää sillensä, jos valittajan asiamies vaatii asian käsittelemistä. Lisäksi se huomautti, että lainsäädäntöä muutettaessa tulisi ottaa huomioon myös muiden asianosaisten asema, sillä vastaajan saama hyöty muutoksenhakuasteessa voi taas aiheuttaa haittaa muille asianosaisille esimerkiksi oikeudenkäynnin pitkittymisen ja asian lopullisen ratkaisun lykkääntymisen muodossa. Koska valittajan poissaolo johti voimassa olevan OK 26:20 §:n mukaan asian sillensä jättämiseen, ei lain muissakaan säännöksissä ollut varauduttu siihen, että uuden tulkinnan mukaan valitusta ei jätetäkään sillensä. Korkein oikeus kehottikin ryhtymään kiireellisiin lainsäädäntötoimiin, jotta asiantila voitaisiin korjata. Voimassa olevia säännöksiä sovellettaessa tuli pyrkiä sellaisiin ratkaisuihin, joissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen voitiin turvata parhaalla mahdollisella tavalla kaikille asianosaisille.

Ratkaisun lopputuloksena korkein oikeus on päätenyt soveltamaan PL 106 §:ää, jonka mukaan jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle. Ristiriidan ilmeisyyttä arvioidessaan tuomioistuin katsoi, että *Neziraj*-ratkaisun myötä rikosasian vastaajan oikeus puolustukseen asiamiehen välityksellä on ihmisoikeusvaatimusten kannalta selvä eikä sisällä harkinnanvaraa. Ratkaisu *Neziraj* kuitenkin pohjautui jo aiemmin EIT:n ratkaisukäytännössä omaksuttuihin näkemyksiin, jotka ovat korkeimman oikeuden aikaisemmissa ratkaisuisa aiheuttaneet epäselvyyksiä soveltamisalansa suhteen. Koska valituksen osittainen sillensä jättäminen oli ollut PL 106 §:n mukaisesti ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, valitus tuli käsitellä kokonaisuudessaan uudestaan hovioikeudessa.

Ratkaisussa KKO 2015:15 syytetty on tuomittu käräjäoikeudessa yhteiseen kolmen kuukauden ja 15 päivän vankeusrangaistukseen. Tuomittu on valituksessaan hovioikeudelle vaatinut yhden syytekohdan osalta, että hänen katsotaan syyllistyneen vain avunantoon, ja kahden syytekohdan osalta, että syyte hylätään tai hänen katsotaan syyllistyneen vain avunantoon. Lisäksi hän vaati rangaistuksen lieventämistä. Valittaja oli kutsuttu hovioikeuden pääkäsittelyyn sillä uhalla, että asia hänen poissa ollessaan jätetään sillensä. Valittaja ei saapunut pääkäsittelyyn, mutta paikalla oli hänen asiamiehensä, joka vaati asian ratkaisemista kirjallisessa menettelyssä siltä osin kuin kysymys oli osallisuudesta ja rangaistuksesta. Hovioikeus jätti valituksen kokonaan sillensä.

Korkeimmassa oikeudessa kysymys oli siitä, olisiko valitus tullut käsitellä ja ratkaista kokonaan tai osittain, kun otettiin huomioon, että valittajan asiamies oli pääkäsittelyssä luopunut

osittain valituksessa esitetyistä vaatimuksista. Tuomioistuimen perustelut noudattivat aiemmassa ratkaisukäytännössä omaksuttua linjaa, ja perusteluissa viitattiin myös ratkaisuun KKO 2015:14. Perusteluissa todetaan, että jos asiamies luopuu vaatimasta pääkäsittelyn toimittamisesta, ei tuomioistuimella yleensä ole aihetta päätyä toiseen ratkaisuun. Asiassa ei tullut esille sellaisia seikkoja, joiden vuoksi hovioikeuden olisi tullut tutkia valitusta laajemmin kuin mitä valittajan asiamies on vaatinut. Toisaalta taas ne asiat, joita asiamies oli vaatinut käsiteltäväksi kirjallisessa menettelyssä, oltaisiin voitu tutkia ja ratkaista ilman valittajan läsnäoloa. Hän ei ole esittänyt sellaisia henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa tai syyksiluettujen rikosten luonteeseen liittyviä seikkoja, joiden johdosta hänen henkilökohtainen kuulemisensa olisi ollut seuraamus- kysymysten asianmukaisen ratkaisemisen kannalta tarpeellista. Siten korkeimman oikeuden mukaan asia oltaisiin voitu ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta tai suppeassa pääkäsittelyssä muiden kuin suullisen todistelun uskottavuuteen liittyvien kysymysten osalta. Asia palautettiin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Korkeimman oikeuden ratkaisut kuvaavat hyvin sitä vaikutusta, joka EIT:n ratkaisukäytännöllä voi olla kansalliseen oikeuteen. Muutos on tapahtunut melko hitaasti ja vähittäin, sillä vaikka EIT antoikin jo 90-luvun alussa ratkaisuja, joihin kansallisissa tuomioistuimissakin kiinnitettiin huomiota, kuten ratkaisujen perusteluista käy ilmi, niitä pidettiin lähinnä yksittäistapauksina, joista ei ollut johdettavissa yleisempää periaatetta. Kun EIT:n tulkintakäytäntö pysyi kuitenkin samana, alettiin Suomessakin harkita lainsäädännön muutosta. Vielä 2000-luvun alkupuolella muutokseen ei oltu valmiita, ja vasta yli kymmenen vuotta myöhemmin oikeudenkäymiskaarta lopulta muutettiin. Käänteentekevästä ratkaisuna voidaan pitää *Neziraj* -tapausta, jossa EIT niminomaisesti totesi, ettei aiemmassa ratkaisukäytännössä omaksutut ratkaisut johtuneet vain kyseisten ratkaisujen erityispiirteistä.

5.3.2 *Hovioikeuden ratkaisuja*

Vaasan hovioikeuden ratkaisussa 27.11.1998 1390 kysymys oli siitä, oliko käräjäoikeudessa tapahtunut menettelyvirhe, kun rikosasia oli ratkaistu ilman syytetyn läsnäoloa.

Syyttäjä oli ilmoittanut haastehakemuksessaan, että hänen käsityksensä mukaan asia voitiin ratkaista syytetyn poissa ollessa. Tämän vuoksi käräjäoikeus ei ollut velvoittanut syytettyä saapumaan pääkäsittelyyn paikalle henkilökohtaisesti, mutta häntä edusti asiamies. Syytetty oli kuitenkin esitutkinnassa kiistänyt syyllistyneensä syytteessä kuvattuun tekkoon, eikä asiasta ollut muuta näyttöä, kuin asianomistajan kertomus. Lisäksi syytetyn ja asianomistajan kertomukset poikkesivat olennaisilta osiltaan huomattavasti toisistaan. Edelleen käräjäoikeuden pääkäsittelyssä syytetty kiisti syytteet asiamiehensä välityksellä. Asianomistajaa puolestaan kuultiin todistelutarkoituksessa, minkä jälkeen käräjäoikeus tuomitsi syytetyn sakkorangaistukseen. Valittaja vaati valituksessaan hovioikeudelle syytteen hylkäämistä.

Hovioikeus päätyi palauttamaan asian käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Sen mukaan pääsääntönä on, että syytetty on paikalla omassa oikeudenkäynnissään. Ainoastaan silloin, kun syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei ole tarpeen asian selvittämiseksi, käsittely voidaan pitää syytetyn poissa ollessa. Kun syytetty oli kiistänyt syytteet, ja häntä vastaan esitettiin riidanalaista näyttöä, syytetyn läsnäoloa ja kuulemista tapahtumainkulusta ei voitu pitää tarpeettomana. Näin ollen käräjäoikeudessa oli tapahtunut menettelyvirhe.

Tämä tapaus on hyvä esimerkki tilanteesta, jossa asiamiehen läsnäolo ei korvaa syytetyn läsnäoloa, vaikka tämä voisikin sinänsä käyttää puhevaltaa päämiehensä puolesta. Kun tapahtuneella ei ole silminnäkijöitä tai muutenkaan todistusaineistoa, vaan syyksi lukeminen perustuu täysin asianosaisten kertomuksiin ja niiden luotettavuuden arviointiin, ei asiamiehen läsnäolo ole riittävää asian ratkaisemiseksi luotettavasti. Asiamiestä ei nimittäin voida kuulla todistelutarkoituksessa syytetyn puolesta. On hankalaa käsittää, miten tuomioistuimella voisi olla riittävä aineisto ratkaisun tekemiseksi, jos se on kuullut vain toista osapuolta, eikä syytetty ole edes paikalla. Vaikka syytetyn ei ole pakko myötävaikuttaa häntä koskevan syytteen selvittämiseen, syytetyllä lienee kuitenkin usein halu oikaista esimerkiksi asianomistajan kertomusta, jos hän kokee sen virheelliseksi tai harhaanjohtavaksi.¹⁴⁷ Siten melko todennäköisenä voidaan pitää, että paikalle saapunut syytetty haluaa myös tulla kuulluksi.

Ratkaisussa Rovaniemen HO 8.12.1999 821 oli myös kysymys syytetyn poissa ollessa pidetystä käräjäoikeuden istunnosta.

Syytetty oli tuomittu vähäisestä rikoksesta – näpistyksen yrityksestä – sakkorangaistukseen. Vaikka syytetty oli kiistänyt syytteet, hänelle oli ilmoitettu haastehakemuksessa, ettei hänen tarvitse saapua käräjäoikeuden istuntoon, sillä asia voidaan käsitellä ja ratkaista hänen poissa ollessaan. Syytetyllä ei myöskään ollut asiamiestä edustamassa häntä pääkäsittelyssä. Myös ratkaisun antamisajankohtana voimassa olevan lain mukaan asia voitiin ratkaista syytetyn poissa ollessa, jos tämän läsnäolo ei ollut asian selvittämiseksi tarpeen.

Hovioikeus viittasi ratkaisun perusteluissa lain esitöihin, joiden mukaan asianosaisten kertomuksella tapahtumainkulusta on suuri todistusarvo. Sen vuoksi asia voidaan ratkaista syytetyn poissa ollessa lähinnä silloin, kun syytetty on tunnustanut teon, kyseessä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja asiassa ratkaistavat muutkin kysymykset ovat sellaisia, ettei syytetyn kannanotot juurikaan vaikuta ratkaisun lopputulokseen.¹⁴⁸ Kun syytetty oli kiistänyt

¹⁴⁷ Näin myös *Ervo* DL 1999, s. 574.

¹⁴⁸ *HE 82/1995 vp*, s. 23 ja 114.

tehneensä syytteessä tarkoitetun teon, ja asian käsittelyssä oli vastaanotettu todistelua syyllisyyskysymyksestä, käräjäoikeuden olisi tullut kuulla syytettyä henkilökohtaisesti istunnossa. Niinpä asia palautettiin käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Hovioikeus ei ole perusteluissaan kiinnittänyt huomiota siihen, ettei käräjäoikeuden istunnossa ollut paikalla edes syytetyn asiamiestä edustamassa tätä. Vaikka tässä tapauksessa kysymys onkin vähäisestä sakkorikoksesta, on esitöissä katsottu, että pääsäännön mukaan asiamiehen tulee edustaa syytettyä silloin, kun tämä itse ei ole läsnä oikeudenkäynnissä.¹⁴⁹ Poikkeuksena ovat ne tilanteet, joissa voidaan soveltaa poissaolokäsittelyä koskevia ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ä, jolloin edes asiamiehen läsnäoloa ei vaadita. Ratkaisussa onkin arvioitu ROL 8:11 §:n soveltumista tilanteeseen, mutta syytetyn läsnäoloa pidettiin tarpeellisena, minkä vuoksi pykälän soveltamisedellytykset eivät täytyneet. Vaikuttaakin siltä, että keskeisessä asemassa on nimenomaan se, onko syytetty myöntänyt vai kiistänyt syytteessä kuvatun teon, eikä muille esitöissä mainituille arviointikriteereille jää kovin suurta sijaa. Kun kysymys oli niinkin vähäisestä rikoksesta kuin näpistyksen yrityksestä, rikoksesta on epäilemättä muodostunut vakiintunut normaalirangaistus ja lienee kohtalaisen selvää, ettei syytetty kykene juurikaan omilla kannanotoillaan, kiistämisen lisäksi, vaikuttamaan ratkaisun lopputulokseen, eniten painoarvoa on tällöin annettu sille seikalle, että syytetty ei ole myöntänyt syyllisyyttään.

6 Johtopäätökset

Tutkimuksessa on tarkasteltu rikosasian syytetyn läsnäolon merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta. Aihetta on tutkittu pitäen silmällä vuoden 2019 alussa voimaan tulleita oikeudenkäymiskaaren ja ROL:n muutoksia, joilla lievennettiin syytetyn läsnäolovelvollisuutta. Tutkimuksessa on selvitetty syytetyn läsnäolo-oikeuden tai jopa -velvollisuuden sisältöä, ja samalla on tullut tutkia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä yleisemminkin. Tutkimusaineistona on käytetty pitkälti EIT:n ratkaisukäytäntöä ja muuta oikeuskäytäntöä, minkä pohjalta nyt johtopäätöksissä arvioidaan, mikä merkitys syytetyn läsnäololla oikeudenkäynnissä on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle, ja millä edellytyksillä oikeudenmukainen oikeudenkäynti voi toteutua syytetyn poissa ollessa.

EIT:n ratkaisukäytännössä syytetyn läsnäoloa ei ole pidetty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi ehdottomana edellytyksenä. Päinvastoin ratkaisut osoittavat, milloin syytetty voi olla poissa ilman, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti jäisi toteutumatta. Tosin EIT:ssa syytetyn läsnäoloa on tutkittu pääasiassa siitä näkökulmasta, olisiko syytetyllä ollut

¹⁴⁹ HE 82/1995 vp, s. 114.

oikeus olla läsnä käsittelyssä, joka on pidetty, vaikka hän ei ole ollut paikalla. EIT:n ratkaisukäytännön voidaankin nähdä nimenomaan selventävän läsnäolo-oikeuden sisältöä, eikä varsinaista läsnäolovelvollisuutta ratkaisuissa ole tunnustettu, vaikka ainakin osassa jäsenvaltioita syytetyllä ajatellaan olevan myös velvollisuus olla läsnä oikeudenkäynnissä.¹⁵⁰ Siten ratkaisuissa ei ole liiemmästi kiinnitetty huomiota syytetyn läsnäolon merkitykseen asian luotettavan ratkaisemisen kannalta, kun taas Suomessa syytetyn läsnäolon merkitys pohjautuu pitkälti juuri siihen, että asiaa ei kyetä ratkaisemaan asianmukaisesti syytettyä kuulematta.

Suomessa näkökulma rikosasian vastaajan läsnäolosta on ollut pikemminkin läsnäolovelvollisuuden kuin läsnäolo-oikeuden kannalla. Syytetyn läsnäoloa on lähestytty useimmissa kirjoituksissa nimenomaan siitä näkökulmasta, milloin syytetyn on oltava paikalla, ja milloin taas läsnäolo ei ole välttämätöntä.¹⁵¹ Toki lainsäädännöllä on otettu huomioon EIS 6 artiklasta ja sen tulkintaa koskevasta ratkaisukäytännöstä johtuvat vaatimukset syytetyn läsnäolo-oikeudesta, mutta yleinen ilmapiiri on kuitenkin selvästi läsnäolovelvollisuutta painottava. Siten Suomessa ei ole aiemmin tunnustettu vastaajalle mahdollisuutta valita, haluaako hän osallistua oikeudenkäyntiin vai ei.¹⁵² Nyt kuitenkin syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämisen johdosta vaikuttaa siltä, että syytetyn tulee olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä pääasiassa vain silloin, kun se on asian ratkaisemiseksi tarpeellista. Vaikka asian luotettava ratkaiseminen on myös vastaajan intressien mukaista, on sillä suuri merkitys myös muille asianosaisille ja lainkäyttötoiminnalle. Siten voidaan pohtia, ollaanko Suomessakin menossa vähitellen siihen suuntaan, että tuomioistuimen tulee menettelytapaa harkitessaan miettiä, onko vastaajalla oikeus olla läsnä, eli tuleeko tämä haastaa saapumaan paikalle henkilökohtaisesti.

EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan johtaa yleisiä periaatteita siitä, milloin oikeudenkäyntiä voidaan pitää syytetyn näkökulmasta oikeudenmukaisena, vaikka hän ei olisikaan itse läsnä. Ensimmäkin syytetty voi luopua läsnäolo-oikeudestaan. Pätevän luopumisen tulee tapahtua nimenomaisesti tai hiljaisesti mutta kuitenkin yksiselitteisesti, ja syytetyn on myös tiedettävä, mistä hän on luopumassa sekä luopumisen seuraukset. Myös ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetty poissaolokäsittelyt perustuvat syytetyn mahdollisuuteen luopua oikeudestaan olla läsnä, sillä niissä edellytetään samoin kuin EIT:n läsnäolo-oikeudesta luopumista koskevassa ratkaisukäytännössä, että syytetty on saanut tiedon oikeudenkäynnin ajankohdasta sekä siitä, että asia voidaan käsitellä ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Jos syytetty tämän tiedon saatuaan

¹⁵⁰ Esim. ratkaisuissa *Van Geyseghem v. Belgia* ja *Neziraj v. Saksa* maiden hallitukset katsoivat, että syytetyllä oli velvollisuus olla läsnä oikeudenkäynnissään. Myös Suomessa lainsäädännöllinen ilmapiiri on ollut pikemminkin läsnäolovelvollisuuden kannalla, sillä asianosaiset usein kutsutaan paikalle oikeudenkäyntiin sakon uhalla.

¹⁵¹ Näin esim. *Jokela* 2015, s. 131–152, *Frände ym.* 2017, s. 1096–1103.

¹⁵² Tätä arvioi myös korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2011:30, kohta 14.

jättää menemättä oikeudenkäyntiin, hänen voidaan ajatella vähintäänkin hiljaisesti luopuneen läsnäolo-oikeudestaan, ellei hän ilmoita määrääjassa laillisesta esteestä.

Käytännössä syytetyn mahdollisuudesta luopua läsnäolostaan saattaa aiheutua ongelmia, sillä syytetty ei aina todellisuudessa tiedä, mitkä luopumisen seuraukset ovat. Vaikka EIT:kin on kiinnittänyt huomiota siihen, että syytetyn tulee kohtuudella tietää myös, mistä tämä on luopumassa, jotta luopuminen olisi pätevä, epäselvää on, minkälaista tietoisuutta syytetyltä edellytetään. Perusteltua lienee odottaa, että jokainen tuntee kotimaansa kansallisen lainsäädännön, mutta tämä ei usein pidä paikkaansa, tai ihmisillä on vääränlainen käsitys lain sisällöstä. Varsinkin kun otetaan huomioon se, että rikoksesta syytetyistä suuri osa on enemmän tai vähemmän yhteiskunnan ulkopuolelle jääneitä henkilöitä, heidän oikeusturvansa saattaa kärsiä, jos he luopuvat mahdollisuudestaan osallistua oikeudenkäyntiin. Suullisessa pääkäsittelyssä tuomioistuimien voi nimittäin tehdä syytetystä omia havaintojaan, joilla on merkitystä esimerkiksi tämän lausuntojen luotettavuuden arvioinnissa. Asiamiehen läsnäololla tätä riskiä oikeudenloukkauksesta voidaan pienentää. Tuomioistuimen on kuitenkin syytä harkita tarkkaan, milloin rikosasian vastaaja voidaan haastaa pääkäsittelyyn sillä uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista tämän poissaolosta huolimatta. Tällöinkään ei välttämättä voida välttyä kaikilta ongelmilta, sillä kirjallisesta aineistosta ei kenties selviä kaikkia asiaan mahdollisesti vaikuttavia seikkoja.

Toiseksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin voidaan katsoa EIT:n ratkaisukäytännön pohjalta toteutuvan silloin, kun syytetty ei ole paikalla, mutta häntä edustaa oikeudenkäynnissä asiamies, jonka hän on joko itse valtuuttanut tai joka on järjestetty viran puolesta. Tällöin kuitenkin asiamiehellä on tullut olla todellinen mahdollisuus puolustaa syytettyä, ja puolustus on tullut hoitaa asianmukaisesti. Periaate ilmenee nyt myös uudistetusta ROL 8 luvun 3 §:stä, jonka mukaan vastaajaa ei voida tuomita rangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu tai häntä ole edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä. Jos vastaajan henkilökohtainen läsnäolo ei ole välttämätöntä asian ratkaisemiseksi, vastaajan läsnäolo ja asiamiehen läsnäolo ovat vaihtoehtoisia.

ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetyssä poissaolokäsittelyissä ei kuitenkaan edellytetä edes asiamiehen läsnäoloa.¹⁵³ Tällöinkin lienee kuitenkin mahdollista, että syytetty ei saavu henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin, vaan laittaa asiamiehen sijastaan, vaikka asiamiehen läsnäoloa ei varsinaisesti edellytetäkään. Muunlainen ratkaisu olisi mahdollisesti rinnastettavissa edellä selostettuihin EIT:n ratkaisuihin, joissa syytetty oli laittanut asiamiehen sijastaan, mutta tämän ei

¹⁵³ HE 200/2017 vp, s. 46.

annettu puolustaa päämiestään.¹⁵⁴ Siten tilanteessa, jossa vastaaja on haastettu paikalle ROL 8 luvun 11 tai 12 §:n mukaisella uhalla, ja hän jättää menemättä paikalle oikeudenkäyntiin, tulisi hänellä olla mahdollisuus puolustautua asiamiehensä välityksellä. Tämä taas johtaa melko absurdiin tilanteeseen, jossa vastaajan olisi mahdollista ROL 8:12 §:n mukaisesti antaa suostumuksensa asian käsittelyyn ja ratkaisemiseen hänen poissa ollessaan, mutta sen jälkeen kuitenkin puolustautua asiamiehen välityksellä. Tulisiko vastaajan tässä tilanteessa kieltäytyä antamasta suostumustaan poissaolokäsittelyyn ja ilmoittaa, että hän sitä vastoin haluaa laittaa asiamiehen puolustamaan itseään.

Kolmanneksi EIT:n ratkaisukäytännön mukaan syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu, vaikka tämä ei olisikaan paikalla oikeudenkäynnissä eikä edes tietoinen oikeudenkäynnin ajankohdasta, jos syytetyllä on mahdollisuus saattaa asiansa uudelleen käsiteltäväksi samassa tuomioistuimessa sekä tosiasia- että oikeuskysymysten osalta. ROL 8:11 §:n mukaan jos vastaaja on haastettu sillä uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, ja vastaaja on tuomittu poissa olevana rangaistukseen, mutta hänellä on ollut laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, vastaajalla on oikeus saada asiansa uudelleen käsiteltäväksi. Jos taas vastaajaa ei ole alun perinkään haastettu, mutta hänet on kuitenkin tuomittu poissa olevana, tuomio voidaan OK 31:1 §:n mukaan tuomiovirheestä tehdyn kantelun johdosta poistaa. Tällöin asia palautetaan uudelleen käsiteltäväksi tuomiovirheen tehneeseen tuomioistuimeen. Vaikka asian uudelleen käsittelemisen avulla onkin mahdollista korjata aikaisemmassa oikeudenkäynnissä ilmenneitä puutteita, aiheutuu siitä ylimääräistä haittaa ja kustannuksia. Siten asian uudelleen käsittelyä on pidettävä viimekätisenä keinona oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiseksi.

Kuitenkin vaikka oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuisikin myös syytetyn poissa ollessa, syytetyn läsnäololla voidaan nähdä olevan yleisempääkin merkitystä kuin vain syytetyn puolustautumisoikeuden turvaaminen. Etenkin asian luotettavan selvittämisen kannalta syytetyn läsnäolo on usein välttämätöntä, ja edelleen myös lainsäädännön mukaan syytetyn on aina oltava paikalla, jos se on tarpeen asian ratkaisemiseksi. Siitä huolimatta, että EIT:kin on ratkaissuissaan todennut, että syytetyn läsnäolo oikeudenkäynnissä on äärimmäisen tärkeää sekä hänen puolustautumisoikeuksiensa turvaamiseksi että hänen lausumiensa luotettavuuden arvioimiseksi ja niiden vertaamiseksi muiden asianosaisten ja todistajien lausumiin¹⁵⁵, vaikuttaa itse läsnäolo jääneen taka-alalle verrattuna ylipäätään syytetyn mahdollisuuteen puolustautua. EIT

¹⁵⁴ Esim. *Poitrinol v. Ranska* ja *Lala v. Alankomaat*, joissa tosin syytettyä olisi odottanut pidätys, mikäli tämä olisi saapunut paikalle oikeudenkäyntiin.

¹⁵⁵ Ks. *Poitrinol v. Ranska*, kohta 35.

onkin pitänyt tärkeämpänä syytetyn oikeutta puolustautua kuin sitä, että syytetty olisi myös läsnä.¹⁵⁶ Siten vaikka syytetyn läsnäoloa pidetäänkin tärkeänä, käytäntö on osoittanut, ettei läsnäololla ole niin erityistä merkitystä, kunhan syytettyä kuitenkin puolustetaan asianmukaisesti.

Vaikka syitä sille, miksi syytetyn olisi kannattavaa olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään, on monia, ei läsnäolon tärkeyttä ole aivan tunnustettu kansallisessa lainsäädännössä eikä myöskään EIT:n ratkaisukäytännössä. Kansallinen lainsäädäntö nimittäin painottaa asian selvittämisenintressiä, ja EIT taas syytetyn tosiasiallisten puolustautumismahdollisuuksien turvaamista, mikä ei aina edellytä syytetyltä henkilökohtaista läsnäoloa. Siten nimenomaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta tarkasteltuna syytetyn läsnäolon merkitys oikeudenkäynnissä on kahtalainen: yhtäältä läsnäolo on pääsääntöisesti äärimmäisen tärkeää, kun taas toisaalta oikeudenmukainen oikeudenkäynti on toteutettavissa myös syytetyn poissa ollessa. Oikeudenkäynti ilman syytetyn läsnäoloa edellyttää kuitenkin sitä, että joku joka tapauksessa huolehtii myös syytetyn edusta, oli se sitten syytetyn asiamies tai tuomioistuim.

¹⁵⁶ Esim. *Lala v. Alankomaat*, kohta 33, *Pelladoah v. Alankomaat*, kohta 40, *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi*, kohta 31.